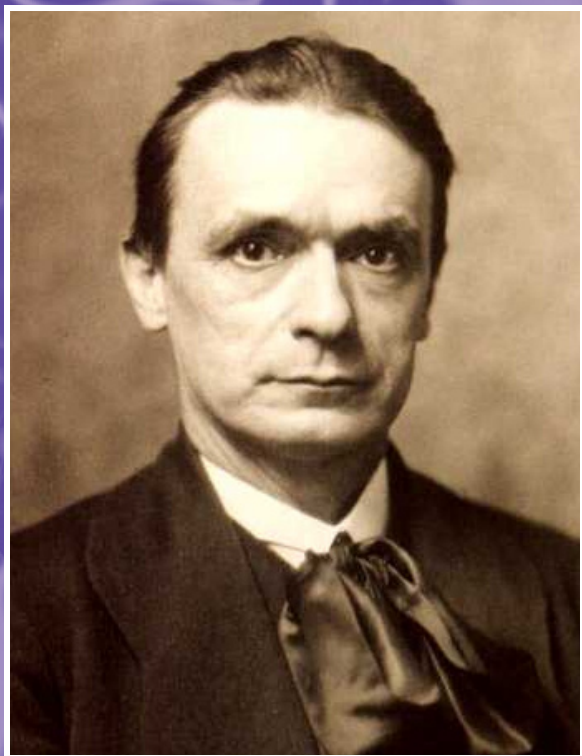

Рудолф Щайнер

ПРЕРАЖДАНЕ И КАРМА

И ТЯХНОТО ЗНАЧЕНИЕ
ЗА СЪВРЕМЕННАТА КУЛТУРА

Поредица „Просветление“

В поредица „*Просветление*“ досега:

1. Рудолф Щайнер, „Същност на музикалното
и тоновото изживяване в човека“
2. Рудолф Щайнер, „Прераждане и карма“

Рудолф Щайнер

ПРЕРАЖДАНЕ И КАРМА

И ТЯХНОТО ЗНАЧЕНИЕ ЗА СЪВРЕМЕННАТА КУЛТУРА

Статии, отговори на въпроси и лекции,
изнесени от 1903 до 1912 година

Превод от немски:
Мария Пашова
и Христо Маринов

Аб
*Издателско
Ателие*

Издаването на този превод става с разрешение на Rudolf Steiner-Nachlassverwaltung, Dornach/Schweiz, разполагащ с авторските права на оригиналното произведение: Rudolf Steiner „Wiederverkörperung und Karma und ihre Bedeutung für die Kultur der Gegenwart“, GA 135 (Tb 647)

Rudolf Steiner

Wiederverkörperung und Karma
und ihre Bedeutung für die Kultur der Gegenwart

Rudolf Steiner Verlag, Dornach/Schweiz, 1994

Всички права върху българското издание на тази книга
са запазени от *Издателско ателие Аб*

© Рудолф Щайнер, автор
© Мария Пашова, Христо Маринов, преводачи
© Христо Маринов, технически редактор
© Издателско ателие А^б
ISBN 954 – 737 – 361 – 7

ЗА НАСТОЯЩОТО ИЗДАНИЕ

Въпросите за по-дълбокия смисъл на живота и за човешката съдба на земята са в най-тясна връзка със следния въпрос: Веднъж ли живеем или този живот е един от поредица прераждания? Все повече хора от нашето време приемат този последен възглед, както се разбира от многобройните публикации, които се занимават с темата „прераждане“.

Още в началото на това столетие Рудолф Щайнер полага идейните основи в своите съчинения „Прераждане и карма“ и „Как действа кармата“, в които към тази тема се развиват „Необходимите представи за гледната точка на модерната естествена наука“. Те са ауфтактът на неговото обширно разработено изследване в тази централна област на антропософски ориентираната духовна наука. Резултатите от своите духовни изследвания той представя в многобройни лекции и поредици от лекции.

Настоящото издание съдържа в първата си част двете основополагащи статии, допълнени с отговори на въпроси от издаваното от Рудолф Щайнер списание „Луцифер-Гнозис“.

Във втората част се съдържат пет лекции, които са изнесени през 1912 година в Берлин и Щутгарт пред членовете на тогавашната немска секция на теософското общество, в чиито рамки по онова време Рудолф Щайнер е могъл да представя своите антропософски духовнонаучни изследователски резултати. В края на същата година става отделянето от теософите и основаването на Антропософското общество.

СЪДЪРЖАНИЕ

ПЪРВА ЧАСТ

Две статии

Прераждане и карма, необходими представи за гледната точка на съвременната естествена наука (октомври/ноември 1903 г.)	11
<i>Бележки от Рудолф Щайнер</i>	32
Как действа кармата (декември 1903 г.)	34
<i>Бележки от Рудолф Щайнер</i>	47

Въпроси и отговори 48

За връзката между физическата същност и свръхсетивната същност на човека (декември 1903 г.) – Съществува ли случайност? (юли 1904 г.) – За душевните заболявания (юли 1904 г.) – За връзката между животинската душа и човешката душа (август 1904 г.) – За унаследяването на заложби и способности (октомври 1904 г.) – Прераждане в безпомощно дете? (декември 1904 г.) – Приличат ли си следващите едно след друго прераждания? (декември 1904 г.) – Идиотия (декември 1904 г.) – Губят ли се предишните способности на човешката душа? (февруари 1905 г.) – Как се разглеждат здравето и болестта в светлината на кармичния закон? (1906 г.)

ВТОРА ЧАСТ

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ, Берлин, 23 януари 1912 г. 69

Как се постига едно непосредствено схващане за духовно-душевната същност на човека, която преминава през повтарящи се земни животи? Преобразяването на формите и силите при прехода от една инкарнация към друга според определени закони: Вътрешното става външно, външното – вътрешно. Кармичните последствия на материализма за следващата инкарнация на съвременното човечество. Преобразуването на мислите в сили, които оформят следващия земен живот.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ, Берлин, 30 януари 1912 г. 82

Необходимостта от развиване на една особена способност за спомняне на базата на чувството чрез душевни упражнения с цел придобиване на едно реално изживяване на прераждането. Призоваване към духовен живот чрез преживяване на кармична криза. Принадлежност към духовния свят.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ, Берлин, 5 март 1912 г. 102

Прераждане и карма като фундаментални идеи на антропософския възглед и тяхната морално-градивна сила. Кармични връзки. В средата на един живот човек по правило се свързва чрез свободен избор с онези, които в един следващ живот стават негови кръвни роднини (родители, братя и сестри). Бъдещото преобразено влияние на идеите за прераждането и кармата върху науките и върху целия живот на западната култура.

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ, Щутгарт, 20 февруари 1912 г. 122

Връзката на случайните събития в живота с човешката съдба. Мисловни упражнявания, чрез които се достига до опитности за прераждането и кармата. Кармични връзки: срещи в средата на живота с личности, които в началото на предишната инкарнация са били или в следващата такава ще бъдат около нас като кръвни роднини. Възможността за логическа проверка на окултните истини.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ, Щутгарт, 21 февруари 1912 г. 140

Прокарване на убеждението за прераждане и карма във всекидневния живот и развиването на нови житейски форми. Противоположност между вътрешното убеждение и външния живот. Социални отношения; работа и заплащане. Настоящото състояние на културата като резултат от различните карми на отделните личности, живеещи днес на земята. Вярa и знание в кармична връзка: смяна на едно, отдадено на вярa прераждане, с друго, отдадено на разума. Смяна на чувството на любов към другите в едно прераждане със себелюбие в друго. Обедняване и слабост на душите в последната инкарнация и тяхното укрепване чрез задълбочаване и проникване с истината за прераждането и кармата.

Бележки към това издание 163

Библиографична справка 174

Рудолф Щайнер – Събрани съчинения 176

ПЪРВА ЧАСТ

ПРЕРАЖДАНЕ И КАРМА

НЕОБХОДИМИ ПРЕДСТАВИ
ЗА ГЛЕДНАТА ТОЧКА
НА СЪВРЕМЕННАТА ЕСТЕСТВЕНА НАУКА

октомври/ноември 1903 г.

КАК ДЕЙСТВА КАРМАТА

декември 1903 г.

ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ

от ноември 1903 г. до 1906 г.

Отпечатани за първи път в списание „Луцифер“,
а от 1904 г. „Луцифер-Гнозис“

ПРЕРАЖДАНЕ И КАРМА

НЕОБХОДИМИ ПРЕДСТАВИ ЗА ГЛЕДНАТА ТОЧКА НА СЪВРЕМЕННАТА ЕСТЕСТВЕНА НАУКА

Италианският естествоизпитател *Франческо Реди* е бил считан за опасен еретик от официалната наука на седемнадесетото столетие, защото е смятал, че нисшите животни възникват също чрез размножаване. Само с крайна нищета той избягва мъченическата съдба на Джордано Бруно или на Галилей. Защото тогавашната наука твърдяла, че червеи, насекоми, дори и риби могат да се зараждат от тинята. Нищо друго не е смятал Реди, освен това, което е прието днес, а именно че живата материя произлиза от жива материя. Той е извършил греха да познава една истина два века преди науката да намери „неоспорими доказателства“ за нея. След като *Пастър* представя своите изследвания, не може да съществува повече съмнение, че си имаме работа само с една илюзия в тези случаи, в които по-рано се е вярвало, че от неживата субстанция чрез „самозараждане“ произлизат живи същества. Проникващите в такава безжизнена субстанция бактерии не са се поддавали на наблюдение. Със сигурни средства Пастър успял да предотврати това проникване на бактериите в субстанциите, в които обикновено се зараждали живи същества. И повече нямало и следа от живот. Следователно животът произлиза само от живот. Реди е имал пълно право.

В подобно положение като италианския мислител се намира днес антропософът. Въз основа на своето знание той трябва да каже за *душевното* това, което Реди е казал за живота. Той трябва да твърди: Душевно може да произхожда само от душевно. И ако естествената наука се придвижва напред в същата посока, в която е поела от седемнадесети век насам, ще

дойде времето, когато тя – по необходимост – ще застъпи този възглед. Защото – това трябва да се подчертава отново и отново – в антропософския възглед се застъпва същото мнение, както в научното твърдение, че насекоми, червеи и риби не произлизат от тинята, а от живи микроорганизми. А този възглед твърди, че „всяка душа произлиза от нещо душевно“ в същия смисъл, както естествоизпитателят казва, че „всичко живо произлиза от нещо друго живо.“¹

Нравите днес са различни от тези през седемнадесетото столетие. Но убежденията в основата на тези нрави не са се променили особено. През седемнадесети век са преследвали еретичните възгледи със средства, които днес не се смятат вече за хуманни. Днес няма да изгорят антропософите на кладата, хората ще се задоволят с това да ги направят безопасни, като ги обявят за мечтатели и луди глави. Общоприетата наука ги заклеимява като глупаци. На мястото на по-раншната екзекуция чрез Инквизицията е дошъл новият екзекуционен начин – журналистическият. Сега антропософите се успокояват със съзнанието, че ще дойде време, когато от някого като Вирхов ще се чуе приблизително следното: „Имаше време – щастливи сме, че то е отминало, – когато се вярваше, че душата произлиза от самата себе си, когато протичат определени химически и физически процеси във вътрешността на един череп. Днес обаче за всеки сериозен изследовател тази детска представа трябва да отстъпи място пред твърдението: *Всичко душевно произлиза от друго душевно.*“ И хорът на „просветените“ журналисти от различни партийни направления – в случай, че тогава тази журналистика няма да се смята за нещо детинско – ще пише: „Гениалният изследовател Х развя мъжествено флага на просветителската душевна наука и разби на парчета суеверието на механичния възглед на естествената наука, който честваше един истински триумф на научното събрание през 1903 г. бла-

¹ Виж бележките в края на статията, стр. 33.

годарение на бреславския химик Ладенбург.“

Но сега не трябва да се поддаваме на заблудата, че духовната наука иска да докаже своите истини с помощта на естествената наука. Това, което трябва да се подчертае, е, че духовната наука има същото *убеждение* като истинската естествената наука. Антропософът извършва в областта на душевния живот същото, което естествоизпитателят се стреми да постигне за това, което може да види с очи и да чуе с уши. Не може да има *противоречие* между истинския естествоизпитател и духовната наука. Антропософът обяснява, че законите, които установява за душевния живот, по съответен начин са валидни също и за външните природни явления. Той прави това, защото знае, че човешкото чувство за познание може да бъде удовлетворено само тогава, когато съществува съзвучие, а не противоречие между отделните области на битието. Днес повечето хора, които изобщо се стремят към познанието и истината, са запознати с определени научни възгледи. Такива истини, така да се каже, не стават за нищо. Забавните рубрики на вестниците разкриват на образования, както и на необразования законите, според които висшите животни се развиват от по-нисшите, обясняват какво дълбоко родство съществува между човека и висшите маймуни. И бързи писачи не се уморяват да внушават на своите читатели как те трябва да мислят за „духа“ в епохата на „великия Дарвин“. И прибавят към това изречението от главния труд на Дарвин: „Държа на това, че всички органични същества, които са живели на тази земя, са произлезли от една праформа, *на която животът е вдъхнат от твореца*.“ В една такава епоха е изключително необходимо отново и отново да се показва, че антропософията не се отнася така леко с „вдъхването на живота“, нито с душата, както това прави Дарвин и някои дарвинисти, но че нейните истини не са в противоречие с постиженията на естествената наука. Антропософията не желае да се опира върху патерицата на днешната естествена наука, за да проникне в тайните на духовния живот, а само да каже: „Познайте закони-

те на духовния живот и тогава ще откриете тези висши закони в съответната форма, когато се спуснете в областта, където можете да виждате с очи и да чувате с уши. Днешната естествена наука не противоречи на духовната наука, тя самата представлява елементарна духовна наука. Хекел е постигнал толкова добри резултати в областта на животинския живот само затова, защото е приложил законите, които душевният изследовател от дълго време прилага за душата, също и за животинския свят. Без значение е, ако не е имал това убеждение; той не е познавал душевните закони и не е знаел нищо за изследванията, които се извършват в душевната област. Значението на неговите резултати в *неговата* област не стават по-маловажни от това. Нашата задача е да покажем, че Хекел в областта си не е нищо друго освен *антропософ*.“ И още едно помощно средство се предлага на духовния изследовател чрез запознаване с постиженията на днешната естествена наука. Нещата от външната природа могат, така да се каже, да се пипнат с ръка. Затова не е трудно да се изведат нейните закони. Не е трудно да си представим, че растенията се променят, когато се преместят от една в друга местност. Фактът, че някои животински видове загубват зрението си, когато живеят известно време в тъмни пещери, предизвиква *живи* представи. Когато се посочва какви закони действат в подобни процеси, човек може лесно да си представи по-малко нагледните и по-малко разбираемите закони, които действат в душевната област. Единствено да онагледява желае антропософът, когато си помага с естествената наука. Той иска да покаже, че антропософските истини се откриват в нейната област по съответстващ начин, че естествената наука не може да бъде нищо друго освен елементарна духовна наука. Антропософът си служи с представи от естествената наука, за да разкрие своите, които са на едно по-високо ниво.

Може да се възрази, че използването на представи от съвременната естествена наука може да изопачи духовната наука затова, защото тези представи почиват върху една несигурна

почва. Вярно е, че има естествоизпитатели, които считат основните положения на дарвинизма за неоспорими истини, и други, които говорят за „криза в дарвинизма“. Едните намират във „всеомогъществото на естествения подбор“, в „борбата за оцеляване“ основните всеобхватни обяснения за развитието на живите същества. Другите причисляват тази „борба за оцеляване“ към детските заболявания на по-новата наука и говорят за „безсилието на естествения подбор“. Когато се стигне до тези оспорвани положения, човек, като антропософ, наистина не би могъл да направи нещо по-добро от това засега да не се занимава с тях, а да изчака такова време, което ще бъде по-добро от настоящото за постигане на хармония с естествената наука. Ала точно за това не става дума. Касае се много повече за едно убеждение, за един начин на мислене в самото изследване на съвременната естествена наука, за определени посоки, които навсякъде се съблюдават, дори когато мислите по известни въпроси на отделните изследователи и мислители коренно се различават. Истина е, че възгледите на Ернст Хекел и на Вирхов за „произхода на човека“ коренно се различават. Но антропософът би могъл да се радва, когато меродавните личности са така наясно по определени значими въпроси относно душевното, както тези двама *противници* при всичките им спорове са наясно с това, което за тях е абсолютно валидно. Нито последователите на Хекел, нито тези на Вирхов търсят днес произхода на червеите в неживата тиня, и първите, както и вторите, не се съмняват в твърдението: „Всичко живо произлиза от друго живо“ в посочения по-горе смисъл. В психологията това още не е навлязло. Там липсва яснота по един въпрос, който може да се сравни с подобни основни убеждения на естествената наука. Който иска да обясни формата и начина на живот на един червей, знае, че трябва да стигне до яйцето на червея и предците му. Той знае в каква *посока* трябва да изследва, дори когато са налице различни възгледи или се твърди, че още не настъпило времето да се излагат определени мисли по този или

онзи въпрос. Къде в психологията има една подобна яснота? Че душата² има духовни качества, както червеят – физически, не предполага, както би могло да се помисли, че към един факт трябва да се пристъпва с един и същ изследователски подход, както към друг. Преди всичко нашето време се намира под влиянието на *мисловни* навици, следствието от които е, че безброй хора от редиците на онези, които се занимават с такива неща, не желаят да приемат една такава предпоставка по съответния начин. Да допуснем по необходимост, че също така и душевните качества на човека трябва да произхождат отнякъде, както и физическите. Тогава трябва да се замислим как става така, че са толкова различни душите на група деца, израснали и възпитани при еднакви условия, че дори еднородните близнаци коренно се различават, макар да са живели заедно на едно място и да са били под опеката на една дойка. Обикновено се привежда примера за сиамските близнаци, чиито „последни години от живота им са им били доста неприятни в следствие на противоположните им симпатии по време на Северноамериканската гражданска война“. Не би могло да се каже нищо друго освен това, че за подобни явления не е било мислено достатъчно дълго и не са направени старателни наблюдения. Такава работа се отнася към душевното така, както естествоизпитателят би се отнесъл към живота, ако приеме, че неговият произход е от неживата тиня. Правилно е да се търси обяснение на по-нисшите душевни качества, като се вземат под внимание физическите предци и се говори за унаследяване, както това се прави за физическите белези. Но човек *иска* да си затвори очите пред най-същественото, ако поема същата посока за по-висшите душевни качества, за същински духовното в човека. Хората са свикнали да разглеждат тези по-висши душевни особености като едно степенуване, като една по-висока степен на нисшето. И затова си мислят, че могат да се задоволят да ги разглеждат като душевните качества на животните.

Не може да се отрече, че наблюдението над някои душев-

ни дейности на по-висшите животни подвежда да се приема един такъв подобен възглед. Само трябва да се обърне внимание на това, че кучетата дават забележителни доказателства за памет, че коне, които забелязват, че им липсва едната подкова, сами се отправят към ковачницата, в която обикновено ги подковават; че дори животни, които са затворени в стая, натискат дръжката и си отварят вратата, и на други подобни удивителни неща. Дори антропософът няма да пропусне да признае тези способности на животните. Но трябва ли поради това да се заличава разликата между нисшите душевни белези, които човекът притежава съвместно с животните, и по-висшите духовни качества, които са присъщи само на него? Това може да направи само онзи, който е напълно заслепен от догматичните предразсъдъци на „науката“, която *желае* да остане във връзка единствено със сетивното. Само чрез безупречно наблюдение човек приема факта, че животните, също и най-развитите, не могат да броят, от което следва, че не могат да се научат и да смятат. Още в древните школи на мъдростта се е приемал като означаващ много изразът, че човекът се различава от животните по това, че може да брой. Броенето е най-простото, най-тривиалното от по-висшите душевни способности. Точно това е граничната точка, където животинско-душевното преминава в духовно-душевното, в човешкото. Разбира се, много е лесно и тук да се направят възражения. Първо може да се каже, че някога може да се случи нещо, което досега не е било: определени интелигентни животни да се научат да броят. Като второ би могло да се посочи, че човешкият мозък все пак е един по-усъвършенстван мозък в сравнение с животинския и че именно това е причината да е налице по-висшата степен на душевните способности. Такива възражения се посрещат с удоволствие. В същото положение сме и с онези, които, обратно на факта, че всеки живот произлиза от друго живо нещо, твърдят: Но в червея действат същите химически и физически закони, както в тинята, само че по по-сложен начин. Който иска да разбули тай-

ните на природата с тривиалности и неща, които се разбират от само себе си, на него трудно може да му се помогне. Има хора, които смятат степента на разбиране, до която са стигнали, за най-висша, и които затова изобщо не се сещат, че и някой друг може би би могъл да направи своите тривиални възражения, тъй като не осъзнава тяхната нищожност. По никакъв начин не възразяваме, че всички *по-висши* дейности в света са само степенуване на по-нисши, че действащите в червея закони са степенуване на онези, които действат в тинята. Но както днес никой благоразумен човек не би твърдял, че червеят произлиза от тинята, така и никой здравомислещ *не може* да иска да вкара духовно-душевното в същите понятийни шаблони, както животно-душевното. Както човек остава в областта на живото, за да обясни живота, така трябва да се остане в царството на душевно-духовното, за да се разбере произходът на душевно-духовното.

Има факти, които могат да се наблюдават навсякъде и покрай които мнозина минават, без особено да се замислят. Веднъж идва някой и прави откритие за някоя важна истина, виждайки един достъпен за всички факт. Виждайки една люлееща се църковна лампа, Галилей открива закона за движението на махалото. Преди това тази лампа са виждали безброй хора, без да забележат нищо. Става въпрос с нещата, които се виждат, да се свържат правилните мисли. Съществува един факт, който е общодостъпен, и който, наблюдаван правилно, хвърля ярка светлина върху характера на душевно-духовното. Това е простата истина, че всеки човек има биография, но не и животното. Наистина някои биха казали: Нима не може да се напише житейската история на една котка или на едно куче? Може да им се отвърне: без съмнение, но има и училищни задачи, в които от децата се изисква да разкажат преमेждията на едно перо за писане. Ала става въпрос за това, че за отделния човек биографията има същото определящо значение, както описанието на вида за животното. Както при лъва ме интересува описани-

ето на *вида лъв*, така ме занимава и биографията при отделния човек. Шилер, Гьоте и Хайне не са за мен в същия смисъл ясни, когато описвам техния човешки вид, както ми се изяснява отделния лъв, когато го разглеждам като екземпляр от неговия вид. Отделният човек е повече от един екземпляр от човешкия вид. Той притежава общи родови черти в същия смисъл като своите физически предшественици, както и животното. Но където родовото приключва, за човека започва това, което обуславя неговото специално място, неговата задача в света. И когато това стане, приключва всякаква възможност за обяснение по шаблона на животинско-физическото унаследяване. Аз мога да видя носа и косата, може би и някои особености на темперамента и в неговите предшественици, но не и неговия гений. Това, разбира се, не се отнася само за Шилер. Това се отнася също така и за госпожа Мюлер от най-затътеното градче. При нея също, ако искаме, можем да открием душевно-духовното, което не може да се открие по същия начин в нейните родители, дядовци и баби, както нейният нос и сини очи. Самият Гьоте казва, че има от баща си снагата и сериозното отношение към живота, а от майка си – ведрия характер и охотата да разказва. Но никой не би се опитал да доказва, че Гьоте има дарбата си от баща си и майка си, както би проследил формата и начина на живот на лъва при неговите предци. Това е посоката, която трябва да поеме психологията, ако иска да постави до научното твърдение: „Всичко живо произхожда от друго живо“ съответстващото му: „Всяко душевно нещо се обяснява от друго душевно“. Ще продължим в тази посока и ще покажем как законите на прераждането и кармата от тази гледна точка са една *естественонаучна необходимост*.

Изглежда много странно, че толкова хора избягват въпроса за произхода на душевното от страх, че биха стигнали до една несигурна област на знанието. Трябва да им бъде посочено какво е казал големият естествоизпитател *Карл Гегенбаур* за дарвинизма. Дори и да не са напълно верни непосредствените

твърдения на Дарвин, те доведоха до открития, които нямаше да се направят без тях. По един осветляващ начин Дарвин указва развитието на формите на живот една от друга и това подтиква към търсене на взаимовръзките между такива форми. Също и на онези, които се борят срещу заблудите на дарвинизма, трябва да им стане ясно, че същият този дарвинизъм дава *яснота* и *сигурност* на изследването на животинското и растителното развитие и чрез тях той хвърля светлина в тъмната сфера на работата на природата. Своите заблуди той ще преодолее чрез самия себе си. Ако той не съществуваше, нямаше да имаме и последствията от него. И на антропософските възгледи би трябвало да им се признае нещо подобно за духовния живот от този, който се бои от несигурност по отношение на тези учения. Ако такива учения не са напълно верни, те биха могли чрез самите себе си да водят към светлина по въпросите, отнасящи се до душевните загадки. На тях също ще сме благодарни за *яснотата* и *сигурността*, която дават. И когато те се отнасят до нашата съдба, до нашето човешко призвание, до нашата най-висша задача, привеждането на тази яснота и сигурност трябва да бъде най-важното дело в живота ни. В тази област стремежът към познание е същевременно една морална необходимост, едно безусловно *нравствено задължение*.

Един вид библия на „просветените“ хора на новото време искаше да даде *Давид Фридрих Штраус* със своята излязла през 1872 година книга „Старата и новата вяра“. Към „новата вяра“ трябва да се числят откровенията на естествената наука. Новата библия е написана под впечатлението на дарвиновите представи. И тя произлиза от една личност, която казва за себе си: Който като мен се причислява към просветените хора, той още дълго преди Дарвин не е вярвал в „свръхестественото откровение“ и неговите чудеса. За него е ясно, че в природата действат безусловни, неотменими закони, и каквото библията ни представя като чудеса, е било прекъсване на тези закони, каквото не може да съществува. Според природните закони

ние знаем, че никой мъртвец не може отново да се съживи. Следователно може дори и Исус да не е възкресил Лазар. Но сега – така си казва нашият просветител по-нататък – в нашето обяснение има една пукнатина. Ние съумяхме да разберем как безжизнените явления могат да се обяснят чрез неотменимите закони, но как са произлезли различните видове растения и животни и човекът, за това не можем да си създадем някаква естественонаучна представа. Вярваме, че също и тук са налице необходими природни закони, но какви точно и как работят, за това не знаем нищо. Нищо не можахме да възразим на казаното от Карл фон Лине, големият естествоизпитател на осемнадесетото столетие, че толкова много „видове са били налице в животинското и растителното царство, когато първоначално са били *сътворени*“. Нима не срещнахме толкова много чудеса на творението под формата на различни видове растения и животни? За какво ни беше убеждението, че Бог не можел чрез свръхестествена намеса в природния ред, чрез чудо, да съживи Лазар, щом трябваше да допуснем наличието на безчислени свръхестествени деяния. Тогава дойде Дарвин и ни показа, че чрез неизменните природни закони – приспособяване и борба за оцеляване – възникват растителните и животинските видове, както безжизнените явления. Нашата пукнатина в природното обяснение беше запълнена.

От настроението, което получава от тези убеждения, Дарвин Фридрих Щраус пише следните думи в книгата си „Старата и новата вяра“: „Ние, философите и критично настроените теолози, говорехме добре, когато наложихме вето на чудото. Ала нашата безапелационна дума отзвуча без последствие, защото не го направихме ненужно, не можехме да доказваме природната сила, която може да го замести там, където то преди е важало като абсолютно необходимо. Дарвин доказа тази природна сила, това природно действие, той отвори вратата, през която бъдните щастливи поколения ще изхвърлят чудото завинаги. Всеки, който знае какво зависи от чудото, ще слави Дар-

вин като един от най-големите благодетели на човешкия род.“

В тези думи се усеща настроението на победителя. И всички, които усещат нещата като Щраус, би трябвало да открият в една такава „нова вяра“ следната перспектива: Някога безжизнените частички чрез живеещите в тях сили така са се сгъстили, че са произвели *жива* материя. Тя се е развила чрез безусловни закони до най-прости и несъвършени живи същества. После те са се видоизменяли според тези безусловни закони в червея, рибата, змията, в торбестите животни и накрая в маймуната. И тогава Хъксли, големият английски естествоизпитател, доказва, че човешкото устройство е много по-близо до това на най-развитите маймуни, отколкото до това на понисшите маймуни. Какво още може да накърни вярата в това, че човекът се е развил според същите тези природни закони от по-висшите маймуни? А срещаме ли това, което представлява по-висша човешка духовна дейност, което наричаме морал, в едно по-несъвършено състояние и при животните? Трябва ли да се съмняваме, че животните, когато устройството им стане по-съвършено, когато се развие до човешка фигура, просто въз основа на физическите закони, а също така и на загатванията за разумна способност и морал, които вече се откриват при тях, ще се оформят до човешката висота?

Всеки ще трябва да признае, че нашето познание не отива толкова далече, за да си представи как гореописаното може да приведе всичко това в подробности. Но ще се откриват все нови и нови факти и закони. И тогава „новата вяра“ ще печели все по-здрави опори.

Изследванията и мислите на нашето време не съумяха да изградят толкова здрави опори за тази вяра, много повече допринесоха за нейното разклащане. Тя обаче живее във все по-широки кръгове и представлява огромно препятствие за всяко друго убеждение.

Няма съмнение, че ако Давид Щраус и неговите привърженици имат право, тогава е абсурдно да се говори за по-ви-

сши закони на битието. Новата вяра би трябвало да се изгражда само върху основи, за които тези личности твърдят, че са резултати от естественонаучното познание.

Пред вниманието на този, който проследява с непредубеден поглед изложенията на последователите на „новата вяра“, изпъква един забележителен факт. И този факт се натрапва особено убедително, ако разгледаме мислите на онези, които все още имат малко непредубеденост в сравнение с изложените с такава сигурност твърдения на ортодоксалните просветители.

Съществуват скрити ъгли в познанието на тези нововерци. И ако открием това, което се крие в тези ъгли, с ярък блясък ще засияят *истинските* резултати на новата естествена наука, затова пък *схващанията* на нововерците относно човека ще започнат да избледняват.³

Да осветим няколко такива ъгли. Да разгледаме една личност, която има голямо значение за нововерците. На страница 804 на новото издание на *Хекеловата* „Естествена история на сътворението“ четем: „Крайният резултат (едно сравнение на животните с човека) е, че *между високоразвитите животински души и нискостоящите човешки души съществува само една по-незначителна количествена, но не и качествена разлика*; тази разлика е много по-малка, отколкото разликата между най-ниско развитите и най-високо развитите човешки души или отколкото разликата между най-висшите и най-нисшите животински души.“ Как се отнася нововерецът към един такъв факт? Той казва: Ние трябва да обясним разликата между по-нисшите и по-висшите животински души според едни безусловни и неизменни закони. И ние изучаваме тези закони. Питаме се: как е станало така, че от животни с по-нисша душа са се развили такива с по-висша? Търсим в природата условия, в които нисшето може да стане по-висше. Откриваме например, че животни, които пристигат в пещерите на Кентъки от други места, ослепяват. Става ни ясно, че престоят в тъмнината поставя очите в състояние на покой. В тези очи не се

упражнява повече физическата и химическа дейност, която е била налице по време на виждането. Потокът храна, който по-рано е бил употребяван за тази дейност, сега тече към други органи. Животните променят своя облик. По такъв начин могат да възникват нови видове животни от старите видове, когато преобразуванията, които природата причинява на тези видове, са достатъчно големи и разнообразни.

Какво се случва всъщност? Природата предприема промени с определени видове и тези промени се проявяват при наследниците. С други думи, те се *унаследяват*. Така се обяснява възникването на нови животински и растителни видове.⁴

И сега обяснението на нововерците продължава. Разликата между нисшите човешки души и високоразвитите животински души не е толкова голяма. Определени условия в живота, в които са поставени високоразвитите животински души, допринасят за изменението на тези души, като по този начин те се оформят в нисши човешки души. Чудото на развитието на човешките души е изхвърлено завинаги от храма на новата вяра, а човекът е определен според „вечни, безусловни“ закони на животинския свят. Нововерецът се оттегля доволен в спокойна дрямка; той *не желае* да продължава по-нататък.

Непредубеденото мислене би трябвало да му попречи в неговата дрямка. Защото едно такова мислене ще извика призраци. Да разгледаме по-отблизо горното Хекелово изречение: „Разликата (между по-висшите животни и човека) е много по-незначителна, отколкото разликата между най-нисшите и най-висшите човешки души“. Ако нововерецът допуска това, как може да се унася в приятна дрямка, след като – според неговия възглед – обяснява развитието на по-нисшите хора от по-висшите животни?

Не, той не може да направи това. Ако го прави обаче, тогава ще отрече цялата основа, върху която е изградил своето убеждение. Какво ще поднесе този нововерец на някого, ако дойде при него и каже: Аз показах как рибите са произлезли от

по-нисши същества. С това приключих. Показах, че всичко се развива така, както рибите и стоящите под тях видове ще трябва да са се развили. Без съмнение нововерецът би си казал: С тези *общи* мисли за развитието не се стига доникъде. Ти трябва също така да обясниш възникването на бозайниците. Защото между бозайниците и рибите съществува по-голяма разлика, отколкото между рибите и стоящите непосредствено под тях животни. И какво ще последва от това, ако нововерецът действително остане верен на своето познание? Той би трябвало да си каже: Разликата между по-висшите и по-нисшите човешки души е по-голяма, отколкото тази между по-нисшите души и стоящите непосредствено под тях животински души. Така че трябва да призна съществуването на причини в света за преобразуванията на по-нисшите човешки души, които се оформят така, както се оформят според същите тези причини по-нисшите животински видове в по-висши. Ако не сторя това, тогава за мен възникването на видовете човешки души си остава *чудо*, както са чудо различните животински видове за оня, който не вярва в изменението на живите същества според природните закони.

И това е безусловно вярно: нововереците, на които им се струва, че са просветени, понеже си мислят, че са *изхвърлили чудото извън областта на живата материя, не са нищо друго освен вярващи в чудеса, поклонници на чудото в областта на душевния живот*. И те се различават само по това от онези така презрени от тях вярващи в чудеса, че последните признават своята вяра; те самите обаче нямат никаква представа, че са обхванати от най-тъмно суеверие.

И сега трябва да пренесем нашата светлина в друг един ъгъл на „новата вяра“. В своята „Антропология“ *д-р Пол Топинар* е представил по един прекрасен начин резултатите на модерното учение за произхода на човека. В края на книгата си той повтаря накратко как по-висшите животински форми според Хекел са се развили по различно време на земята: В начало-

то на земния период, наречен от геолозите лаурентийски, при условия, които съществуват вероятно само в тази епоха, чрез случайна среща на няколко елемента – въглерод, кислород, водород и азот – се формират първите белтъчни образувания. От тях чрез самозараждане произлизат най-малките, несъвършени живи същества. След това чрез деление и размножаване те се оформят, изграждат органи и накрая дават, според един ред на реконструкции, които Хекел разделя на девет, живот на няколко гръбначни животни от вида *Amphioxus lanceolatus* (ланцетник). Можем да изпуснем как са проследени останалите видове животни в същата посока и да добавим заключителните изречения на Топинар: „На двадесета степен (на конструкциите) е антропоидът (човекоподобната маймуна), приблизително през целия миоценов период, на двадесет и първа степен е маймуночовекът, който все още не притежава говора и съответстващия му мозък. На двадесет и втора степен най-накрая се появява и човекът, какъвто го познаваме днес, *най-малкото в неговите не толкова свършени форми*. И сега, след като Топинар е изложил какви трябва да са „естественонаучните основи на новата вяра“, с няколко думи той прави едно *важно признание*. Той казва: „*Тук изброяването прекъсва. Хекел забравя двадесет и третата степен, когато се появяват един Ламарк и един Нютон.*“

С това е скициран един момент в изповеданието на нововецеца, в който той така ясно посочва факти, които отричат неговото изповедание. Той не *иска* да се издигне в човешко-душевната област с понятията, с които иначе си служи в природата. Ако го направи, с неговото свикнало с външната природа обикновено мислене би се озовал в областта, която Топинар нарича двадесет и трета степен, и тогава би трябвало да си каже: Както приемам развитието на по-висшите животински видове от по-нисшите, така трябва да приема развитието на по-висшите души от по-нисшите. Не мога да разбера душата на Нютон, ако не я разглеждам като произлизаща от едно предшестващо

душевно същество. И това душевно същество не може да се търси във физическите предци. Защото ако човек го търси там, той ще обърне с главата надолу *духа* на природонаучното изследване. Кога ще му хрумне на един естествоизпитател да допусне развитието на един животински вид от друг, ако последният се окаже с първия в такава алогична физическа връзка, както Нютон е в алогична *душевна връзка* със своите предци? Напротив, можем да си представим, че един животински вид произлиза от някой подобен, който стои само една степен по-ниско от него. Така че душата на Нютон е произлязла от такава, която му е подобна и стои само една степен на развитие под нея. Душевното в Нютон се съдържа в неговата биография (сравни стр. 18/19). Аз разпознавам Нютон от неговата биография така, както разпознавам един лъв от описанието на неговия вид. Разбирам вида лъв, като си представя, че той е произлязъл от друг вид, стоящ по-ниско в развитието си от него. Разбирам това, което се съдържа в биографията на Нютон, когато го мисля като развил се от биографията на *една душа*, която е близка, сродна на неговата душа. Следователно душата на Нютон е била подготвена в друга форма, както е бил в друга форма по-рано видът лъв.

Едно ясно мислене не може да отрече този възглед. Само защото нововерците нямат смелостта да доведат своите мисли докрай, те не могат да стигнат до това заключение. Чрез него става възможна повторната поява на съществото, което се съдържа в биографията. Или трябва да пропадне цялото естественонаучно учение за развитието, или трябва да се признае, че то би трябвало да се разшири също и в областта на душевното развитие. Има само две възможности: *Или* всяка душа е *сътворена чрез чудо*, както би трябвало и животинските видове да са сътворени чрез чудо, ако не са се развили един от друг; *или* душата се е развила и е била по-рано в друга форма, както животинският вид е бил в друга форма.

Някои от съвременните мислители, които са запазили все

още малко яснота и смелост за логическа представа, са живо доказателство за този факт. Те се примиряват толкова малко с необикновените в наше време мисли за душевното развитие, както и вече описаните нововерци. Но те най-малкото имат смелостта да станат привърженици на единствения възможен възглед: *чудото на сътворението на душите*. Например можем да прочетем в труда по психология на професор Йохан Ремке, един от най-големите мислители на нашето време: „Мисълта за сътворението... се явява, за да разберем нещо за тайната на възникването на душата.“ Ремке стига до това да признае съществуването на едно съзнателно същество, за което той казва, че то „би трябвало, като единствено условие за възникването на душата, да се нарича *Творец на душата*.“ Така говори един мислител, който не иска да се отпусне в духовна дрямка, след като е разбрал физическите жизнени процеси, и на когото все пак липсва способността да възприеме представата, че една душа се е развила от своята по-ранна форма на съществуване. Ремке има смелостта да приеме чудото, но няма другата, за да приеме антропософския възглед за повторната поява на душата или реинкарнацията. Мислители, при които естественонаучният стремеж започва да се развива логически, по необходимост достигат до този възглед. Така в съчинението на гьотингенския професор по философия Юлий Бауман за „Новохристиянството и реалната религия“ в двадесет и девет изречения на един „план за кратко резюме на реалната научна религия“ четем следното (двадесет и второто) изречение: „... Както... в неорганичната природа не изчезват физическите елементи и сили, а само се променят техните комбинации, така също според реалния научен метод се приемат органичните и органично-духовните сили. *Човешката душа като формално единство, като свързващ Аз се връща отново в нови човешки тела и по този начин може да изживее всички нива на човешкото развитие*.“

Такъв възглед трябва да има този, който притежава цяла-

та смелост да изповядва научното вероизповедание на нашето време. Неправилно би било да се приема, че тук се твърди, че по-издигнатите сред нововерците, в обикновения смисъл на думата, са лишени от смелост личности. Смелост, неопишуемо голяма смелост означава естественонаучният възглед да воюва срещу противопоставящите се сили на деветнадесетото столетие.⁵ Но тази смелост е по-висша в сравнение с логическото мислене. Такова логическо мислене обаче липсва точно на естествоизпитателите, които искат да си изградят един светоглед от знанията в своята област. Не е ли тогава безутешно, че в една лекция, изнесена на последното събрание на естествоизпитателите от бреславския химик Алберт Ладенбург, се съдържа следното изречение: „Познаваме ли някакъв субстрат на душата? Аз не зная такъв.“ И след това „признание“ същият този мъж можа да каже: „Как искате да докажете безсмъртието? Вярвам, че при този въпрос, повече от при който и да било друг въпрос, желанието е баща на мисълта, защото не зная никакъв научно подкрепен факт, на който да можем да се позовем за безсмъртието.“ Какво би казал ученият господин, ако застане пред някой оратор, който твърди: „Аз не зная нищо за химическите факти. Затова отричам химическите закони, защото не познавам никакъв научно подкрепен факт, на който да можем да се позовем за тези закони.“ Но професорът ще отвърне: „Какво ни засяга твоето невежество в химията; първо се захвани с химия, а после говори.“ Професор Ладенбург не познава субстрат на душата; следователно той не трябва да безпокои света с резултатите от своето невежество.

Както се отнася естествоизпитателят към животинските форми, от които са се развили други такива форми, за да разбере тези други, така душевният изследовател, на основата на това природно изследване, трябва да се отнася към душевната форма, от която се е развила друга, за да може да разбере последната. Формата на черепа на по-висшите животни естествоизпитателите обясняват като преобразуване на по-нисшия

животински череп. Следователно те трябва да си обясняват всичко, което спада към биографията на една душа, изхождайки от биографията на душата, от която е произлязла тази, която сега изследват. По-късните състояния са *следствие* от по-ранни. По-късните физически състояния са следствие от по-ранни физически състояния, както по-късните душевни състояния са следствие от по-ранни душевни състояния. Това е съдържанието на закона на кармата, който гласи: Всичко, което мога и правя в настоящия си живот, не стои само за себе си като чудо, а се намира в следствена връзка с по-ранните форми на съществуване на моята душа и е причина за по-късните.

Онези, които наблюдават човешкия живот с отворен духовен взор и не познават този всеобхватен закон или не желаят да го приемат, попадат непрекъснато пред житейски загадки. Да вземем един пример. В „Погребаният храм“ на Морис Метерлинк, една книга, в която се говори за такива загадки, може да се види как те се явяват в един изкривен образ на съвременните мислители, които не познават великите закони за причината и следствието в духовния живот, не познават кармата. Онези, които са попаднали в тесните граници на догмите на нововерците, днес нямат никаква представа от подобни въпроси. Метерлинк казва: „Ако се хвърля във водата в студено време, за да спася моя ближен, или пък ако падна в нея, докато искам да го хвърля, последиците от простудата ще бъдат еднакви и в двата случая и никаква сила на небето и земята извън мен самия и човека не ще увеличи страданията ми, защото съм извършил престъпление, или няма да се намали болката ми, защото съм извършил нещо достойно.“ Наистина тук става въпрос за последствията за едно наблюдение, ограничено от физическите факти. Но може ли това наблюдение да се приема като *всеобхватно*? Който твърди това, приема приблизително същата гледна точка като онзи, който наблюдава, че две момчета се обучават от двама различни учители и при това не вижда нищо друго освен факта, че и в двата случая учителите имат с

момчетата същия брой часове и правят приблизително едно и също. Ако наблюдателят навлезе по-дълбоко във фактите, тогава вероятно ще възприеме едно голямо различие в двата случая и ще стане ясно, че едното момче става един неспособен човек, докато другото момче става един превъзходен човек. А ако наблюдаващият е някой, който иска да навлезе в душевно-духовните взаимовръзки, той би трябвало да си каже: Това, което се случва, не може да се разглежда само за себе си. Последниците от простудата са душевни изживявания и аз искам, ако те не трябва да се приемат като чудо, да ги разглеждам като причина и следствие в душевния живот. Последствията при спасителя на живота ще произтекат от други причини, различни от тези при престъпника; или те ще имат в единия или в другия случай различни последствия. И ако не мога да открия в настоящия живот на хората тези причини и следствия, ако за този настоящ живот всичко е еднакво, тогава трябва да търся изравняването в миналото или в бъдещето. Така постъпвам *точно като естествоизпитателя* на полето на външните факти: той обяснява липсата на очи на животните в тъмни пещери от *по-ранни* преживявания и добавя, че настоящите преживявания ще имат своите последствия в бъдещи породи и образуване на видове.

Вътрешно право да говори за развитие в областта на външната природа има само онзи, който приема това развитие и в духовно-душевното. Сега е ясно, че това приемане, това разширяване на естественонаучното познание за природата е повече от просто схващане. Защото *то* преобразува познанието в *живота*; *то* обогатява не само знанието на човека, а и му дава силата да преобразува своите житейски пътища. То му показва откъде идва и накъде отива. И то ще му покаже това Откъде и Накъде отвъд раждането и смъртта, ако той твърдо следва посоката, която му сочи познанието. За всичко, което прави, той знае, че се влива в един поток, който тече от вечност към вечност. Все по-висша става гледната точка, от която той ръководи своя живот. Като в гъста мъгла е забулен човек, дока-

то достигне до това убеждение, защото не предчувства нищо за своята истинска същност, не знае нищо за нейното начало и за нейните цели. Той следва импулсите на своята природа, без да има разбиране за тях. Той трябва да си каже, че може би би следвал нещо съвсем различно, ако можеше да осветли своите пътища със светлината на познанието. Чувството за отговорност в живота нараства все повече и повече под влиянието на един такъв възглед. Ако не изгражда това чувство за отговорност в себе си, човек отрича в по-висш смисъл своята човечност. Познание без целта за облагородяване на хората е само задоволяване на едно по-висше любопитство. Познанието, издигащо се да обхване духовното, за да стане сила в целия живот, това е – в по-висш смисъл – дълг. И е дълг за всеки човек да търси разбиране за това откъде идва и накъде отива душата.

Как работят тези закони на духовния живот – прераждане и карма, – това трябва да стане предмет на една следваща статия.

Бележки от Рудолф Щайнер

¹ Горното трябва изрично да се подчертае, тъй като повърхностните читатели днес са много и са готови по всяко време да откриват всякакви безсмислици в изразите на някой мислител, дори когато последният се старае да се изрази съвсем точно. Затова тук трябва да се добави, че не ми идва на ум да се боря с онези, които, изхождайки от естествена научни предпоставки, проучват проблема за „самозараждането“. Но щом може да бъде факт, че по някакъв начин „безжизнени“ субстанции се съчетават в жив белтък, от това не следва, че, правилно погледнато, възгледът на Реди е погрешен.

² Привържениците на школата на Вунд могат да се чувстват дълбоко засегнати, че говоря по такъв патриархален начин за „душата“, докато те се кълнат в думите на своя маестро, който е възвестил, че не трябва да се говори за „душа“, защото от тази „свръхестествена“ душевна субстанция, след като „митологизацията на явленията в трансцендентното е изчезнала“, не е останало нищо друго освен „свързани помежду си събития“. Мъдростта на Вунд стига до убеждението, че не трябва да се говори за „лилия“, защото човек се занимава само с цвят, форма, процеси на растеж и т. н. (Вунд: Естествена

наука и психология, Лайпциг 1903 г.)

³ Мнозина днес биха желали с особено удоволствие и бързо да усвояват ученията на духовната наука. Ще им се стори неудобно, когато им се представят с подробности естественонаучните факти така, че да им служат като основа на една антропософска постройка. Те казват: Ние искаме да чуем нещо за духовната наука, а вие ни разказвате за естественонаучни неща, които всеки образован човек познава. Това е едно възражение, което ясно показва как нашите съвременници *не желаят да мислят сериозно*. В действителност онези, които говорят по подобен начин, не знаят *нищо* за значението на своите познания; астрономът не знае нищо за следствията от астрономията, химикът – нищо за тези от химията и т. н. *И за тях няма спасение, освен да бъдат скромни и да слушат внимателно, когато им се обяснява как те – поради повърхностността на своето мислене – не знаят нищо за това, което в своето невежество си мислят, че напълно са разбрали*. Също и някои антропософи често си мислят, че не е необходимо убежденията за кармата и прераждането да се потвърждават с резултати от естествената наука. Те не знаят, че *това е задачата* на подрасите, към които спадат жителите на Европа и Америка; и че без тази основа членовете на тези раси не могат да достигнат вярно духовно-научния възглед. *Който иска само да повтаря* това, което е чул от големите учители на изтока, той не може да стане антропософ в рамките на европейско-американската цивилизация.

⁴ Някои могат да възразят, че естествената наука в съвременния ѝ облик противоречи на антропософското учение и че например в „Тайното учение“ на Блаватска се съдържа друго учение за произхода, подобно на това, което се среща при Хекел. Как стоят нещата с него, ще бъде обяснено по-късно. Тук изобщо не е показано как се отнася „Новата вяра“ към „Тайното учение“, как *би трябвало да се отнася към самата себе си*, когато разбере *собствените си* предпоставки.

⁵ Авторът на тази статия не може да бъде упрекнат в неправилна оценка на големите заслуги на нашите нововерци, защото в своята книга „Възгледи за света и живота през 19-ти век“ той е преосмислил тези заслуги във връзка с духовното развитие на тяхното време и е признал тяхната стойност. (Трудът излиза в разширен вариант през 1914 г. под заглавието: „Загадките на философията“.)

КАК ДЕЙСТВА КАРМАТА

Често наричат съня по-младия брат на смъртта. Това сравнение онагледява пътищата на човешкия дух в по-голяма степен, отколкото човек е склонен да приема при едно повърхностно наблюдение. Защото съществува една идея за това, по какъв начин са свързани отделните прераждания, през които преминава този човешки дух. В статията „Прераждане и карма, необходими представи за гледната точка на модерната естествена наука“ беше изложено, че съвременният естественонаучен начин на представяне, ако действително разбира самия себе си, води към древното учение за развитието на човешкия дух през множество животи. По необходимост възниква въпросът за това познание: Как са свързани един с друг отделните животи? В какъв смисъл животът на един човек е следствие от неговите предишни превъплъщения и как се превръща в причината за по-късните? *Картина* за връзката между причина и следствие в тази област ни предоставя сравнението за съня¹. Сутрин се събуждам. През нощта ежедневната ми дейност е прекъсната. На сутринта аз не мога да я възобновя по произволен начин. С това, което съм правил вчера, съм подготвил предпоставките за това, което имам да правя днес. Трябва да продължа, като съблюдавам резултатите от вчерашната си дейност. В пълния смисъл на думата е валидно следното: моите дела от вчера са моята съдба днес. Сам съм си създал причините, с които трябва да свържа последствията. А аз откривам тези причини, след като известно време съм се бил отдръпнал от тях. Те ми принадлежат, дори когато съм бил отделен от тях за някакъв период от време.

В още един смисъл ми принадлежат последствията на моите преживявания от вчера. Чрез тях аз съм се променил. Да допуснем, че съм предприел нещо, което ми се е удало само

* Виж бележките в края на статията, стр. 47.

наполовина. След това премислям защо отчасти не съм сполучил в моята дейност. И когато отново правя нещо подобно, аз избягвам познатите грешки. И така вече съм придобил една нова способност. По този начин преживяванията ми от вчера са причините за способностите ми днес. Миналото ми остава свързано с мен, то продължава да живее в моето настояще и ще продължава да е с мен в бъдещето. Чрез моето минало съм си изградил условията, в които се намирам понастоящем. И *смисълът на живота* изисква да остана свързан с тези условия. Би било безсмислено обаче да си строя къща, която не бих обитавал. Не би трябвало да се *пробуждам* сутрин и отново да бъда сътворяван от нищото, ако последствията от моите дела вчера не трябва да бъдат моята съдба днес. Така би трябвало и човешкият дух да бъде отново сътворяван от нищото, ако резултатите от предишните му животи не остават свързани с по-късните му животи. Да, човекът изобщо не може да живее в други условия, освен в тези, които си е изградил в миналото. Също както животните, загубили зрителната си способност след миграцията си в пещерите на Кентъки, които не могат да живеят другояче в тези тъмни пространства. Чрез своето дело, чрез своето мигриране те са си изградили условията на своя по-късен живот. Една душа, която някога е била дейна, не се намира в последствие изолирана, тя е положила своята същност в делата си. И всичко, в което тя се превръща, е свързано отсега нататък с онова, което произлиза от нейните дела. Тази връзка на една душа с резултатите от нейните дела е владеещият в целия свят закон на *кармата*. Делата, станали съдба, са карма.

Поради това сънят е един хубав образ за смъртта, защото човекът по време на съня е избягал от арената, където го очаква неговата съдба. Докато спим, върху тази арена събитията продължават да се случват. Известно време ние не оказваме въздействие върху този процес. Въпреки това откриваме

последствията от нашите дела и трябва да се свържем с тях. В действителност всяка сутрин нашата личност се възплъщава отново в света на нашите дела. Каквото е било отделено от нас през нощта, през деня сякаш е подготвено за нас.

Така е и с делата от нашите по-ранни превъплъщения. Резултатите от тях са включени в света, в който сме възплътени. Но те ни принадлежат така, както животът в пещерите принадлежи на животните, които чрез него са загубили своето зрение. Както тези животни могат да живеят, само ако отново открият средата, към която са се приспособили, така човешкият дух може да живее само в средата, която той сам си е сътворил чрез своите дела като подobaваща му.

Всяка сутрин човешкото тяло сякаш отново се одушевява. Естествената наука допуска, че в случая става нещо, което *тя* не може да разбере, ако си служи със законите, които е открила във *физическия свят*. Посочва се какво е казал за това естествоизпитателят Дю Боа-Реймон в речта си „Границите на природонаучното познание“: „Един поради някаква причина несъзнателен, например спящ без съновидения мозък, научно погледнато (Дю Боа-Реймон казва „астрономически“) не съдържа вече никаква тайна и научното познание може напълно да го дешифрира, наред с цялата човешка машина на останалото тяло с нейното дишане, сърдечна дейност, обмяна на вещества, топлина и т. н., чак до същността на материята и силата. Спящият без съновидения е напълно разбираем, като света, преди да е съществувало съзнание. Както обаче още с първия проблясък на съзнание светът е станал двойно по-неразбираем, така и спящият отново се изпълва с тайни при първия му все още неясен сънищен образ.“ Това не може и да бъде другояче. Защото това, което естествоизпитателят описва тук като спящ без съновидения, е онази част от човека, която се подчинява само на физическите закони. Ала в мига, в който отново се проявява *душевното*, влизат в сила законите на душевния живот. По време на сън човешкото тяло е подчинено на физическите закони.

Човекът се пробужда и светлината на разумната дейност проблясва като искра в чисто физическото битие. Може да се каже напълно в смисъла на естествоизпитателя Дю Боа-Реймон, че спящото тяло може да се изследва отвсякъде и че душевното не може да бъде открито в него. Но това душевно продължава хода на разумните си дела оттам, откъдето го е прекъснало преди заспиването. Така човекът принадлежи – също за това наблюдение – на два свята. В единия той живее телесно и този телесен живот може да се разгледа според физическите закони. В другия той живее духовно-разумно и за този живот не можем да разберем нищо с помощта на физическите закони. Ако искаме да изучим единия живот, трябва да се придържаме към физическите закони на естествената наука. Но ако искаме да проумеем другия, трябва да се запознаем със законите на разумните дейности, каквито са например логиката, правото, икономиката, естетиката и т. н.

Спящото човешко тяло, което е подчинено само на физическите закони, никога не може да извърши нещо, което е подчинено на законите на разума. Но човешкият дух носи тези закони на разума във физическия свят. И доколкото ги носи в него, дотолкова той отново ще ги открие, когато след едно прекъсване отново свърже нишката на своята дейност.

Да останем още малко при образа на съня. Личността трябва да се свърже днес със своите дела от вчера, ако не желаем животът да се окаже безсмислен. Тя не би открила смисъл в него, ако не се чувства свързана с тези дела. Не бих могъл да възприема резултата от моята дейност от вчера, ако у мен не е останало нещо от тази дейност. Ако днес съм забравил всичко, което съм преживял вчера, щях да бъда един нов човек и не бих могъл да се свържа с нищо. Моята *памет* е тази, която прави възможна връзката с делата ми от вчера. Тази памет се свързва с последствията от дейността ми. Каквото в същинския смисъл спада към моя разумен живот, например логиката, днес е също като вчера. То е приложимо също и за това, което не се е слу-

чило непременно вчера и все още *никога* не е попадало в моя кръгозор. Паметта свързва логическата ми дейност от вчера с тази от днес. Ако разглеждаме просто логиката, тогава бихме могли всяка сутрин да започваме един нов живот. Ала в паметта остава съхранено онова, което се свързва с нашата съдба.

Така на сутринта откривам себе си като едно троично същество. Откривам отново тялото си, което по време на моя сън се е подчинявало на физическите закони. Откривам пак себе си, човешкия си дух, който днес е същият като вчера и който днес притежава дара на разумната дейност като вчера. И накрая откривам съхранено в паметта всичко онова, което вчерашният ден, което моето цяло минало е направило от мен.

И така имаме един *образ* на троичното същество на човека. Във всяко ново прераждане човек се намира в един физически организъм, който се подчинява на законите на външната природа. И във всяко прераждане е същият човешки дух. Като такъв той представлява *вечното* в различните прераждания. *Тяло* и *дух* са две противоположности. Между тях трябва да има нещо по същия начин, както паметта стои между делата ми от вчера и тези от днес. И това е *душата*². Тя запазва последиците от моите дела от по-ранни животи. Тя е причината духът в едно ново прераждане да се появи като онова, което предишните животи са направили от него. *Така се свързват тяло, душа и дух. Вечен* е духът; *раждането и смъртта* владеят в телесното според законите на физическия свят; двете заедно направляват душата, докато тя гради своята съдба с делата си.

За сравнението на душата с паметта можем също така да се позовем на съвременната естествена наука. През 1870 г. естествоизпитателят *Евалд Херинг* публикува едно изследване под заглавие: „За паметта като всеобща функция на организираната материя“. И *Ернст Хекел* приема възгледите на Херинг. В своя труд „За вълнообразното възникване на живи частици“ той казва следното: „В действителност всяко по-сериозно размишление ще ни убеди, че без да приемем наличието на *една*

несъзнателна памет в живата материя, най-важните жизненни функции остават напълно неразбираеми. Способността за създаване на представи и изграждане на понятия, за мислене и осъзнаване, за упражняване и привикване, за изхранване и размножаване почива върху функцията на *несъзнателната памет*, чиято дейност е безкрайно по-важна, отколкото тази на съзнателната памет. Херинг с право казва, „че паметта е това, на което дължим почти всичко, което сме и което имаме.“ И сега Хекел се опитва да изведе процесите на *унаследяването* при живите същества от тази *несъзнателна памет*. Че същността на дъщерята е подобна на същността на майката, че от последната се наследяват някои особености, това трябва да се основава на *несъзнателната памет*, която в хода на размножаването пази спомена за предшестващите форми. Тук няма да изследваме доколко е научно това, което представят Херинг и Хекел. За целите, които преследваме, е важно, че естествоизпитателят се вижда принуден там, където става въпрос за нещо отвъд раждането и смъртта, където трябва да допусне нещо, което надживява смъртта, да приеме идеята за нещо безплътно, като си го представя подобно на паметта. Той прибегва към една свръхестествена сила там, където законите на физическата природа не достигат. Трябва да се има предвид, че когато тук се говори за паметта, става дума само за едно сравнение, за един *образ*. Не трябва да се смята, че под *душа* разбираме нещо, което е равнозначно на съзнателната памет. Също и в ежедневиия живот не винаги е налице съзнателна памет, когато човек се опира на преживявания от миналото. Плодовете от тези преживявания ние носим в себе си, дори когато не си спомняме съзнателно за преживяното. Кой си спомня всички подробности, когато се е учил да чете и пише? Да, кой изобщо би могъл да си припомни съзнателно всички тези подробности? *Навикът* например е един вид *несъзнателна памет*. Чрез *сравнението* с паметта само посочваме душевното, което се намира между тялото и духа и представлява посредник между вечното и онова, което се влия-

та като физическо в живота между раждането и смъртта.

Духът, който се превъплъщава, открива във физическия свят резултатите от действията си като своя съдба, а душата, която е свързана с него, посредничи за връзката му с тази съдба. Можем да попитаме: Как може духът да открие резултатите от своите дела, когато при своето превъплъщение се пренася в един напълно различен свят от този, в който е бил преди това? В основата на този въпрос се съдържа една много външна представа за съдбовните взаимовръзки. Когато се пренесе да живее от Европа в Америка, аз се озовавам в една напълно нова среда. Но въпреки това животът ми в Америка е напълно обособен от предишния ми живот в Европа. Ако в Европа съм бил механик, животът ми в Америка ще протече по-различно, отколкото ако съм бил банков служител. В първия случай ще бъде вероятно заобиколен от машини, във втория – от банкови книжа. Във всеки случай предишният ми живот определя моето обкръжение, той сякаш притегля от околния свят към себе си онези неща, които са му близки. Така е и с моята духовна душа (Geistseele). Тя се обгражда с онова, с което е била свързана по-рано. Сравнението на съня със смъртта не може да бъде противоречиво за никого, който е наясно, че си има работа именно само с едно сравнение. Че на сутринта откривам онова, което съм направил предишния ден, за това се грижи *непосредственият* ход на събитията. Че аз, когато се превъплъщавам, откривам една среда, която съответства на резултата от делата в предишния ми живот, за това се грижи родството на моята преродена духовна душа с нещата от тази среда.

Какво ме води в тази среда? *Непосредствено* качествата на моята духовна душа при новото въплъщаване. Но тези качества аз притежавам поради това, че делата на моя предишен живот са ги отпечатали в духовната ми душа. Тези дела са също така и *истинската причина* за това, защо съм се родил при определени условия. Каквото правя днес, ще бъде една от причините за това, защо ще се преродя при едни или други условия

в един следващ живот. Така човек кове съдбата си. Тя изглежда неразбираема дотогава, докато отделният живот се разглежда сам за себе си и не се включва като част в поредицата следващи един след друг животи.

Може да се каже, че човек не може да срещне в живота си нищо, за което не е подготвил необходимите условия. Чрез познаване на закона за съдбата – кармата – става разбираемо защо „добрият трябва често да страда, а лошият – да е щастлив“. Тази мнима дисхармония в *един живот* изчезва, когато погледът се разпростре върху множество животи. Не трябва да разглежда законът на кармата толкова елементарно, както например прави един обикновен съдия или държавното правораздаване. Все едно да си представяме Бог като старец с бяла брада. Мнозина правят тази грешка. Именно противниците на идеята за кармата изхождат от такива погрешни предпоставки. Те се борят против представата, която *сами* приписват на познавачите на кармата, а не срещу онази, която имат тези познавачи.

В какво отношение към физическата среда влиза човекът в едно ново прераждане? Това отношение, от една страна, се обуславя от факта, че във времето между две прераждания той не е взимал участие във физическия свят; от друга страна, той е имал някакво развитие през този период. Става ясно, че в *това* развитие не може да се влее нищо от физическия свят, защото духовната душа се намира *извън* този физически свят. Всичко, което протича в нея, тя може да твори от самата себе си или, по-точно казано, от свръхсетивния свят. Докато по време на въплъщението е била оплетена във физическия фактически свят, след напускане на тялото на душата ѝ е отнето непосредственото влияние на този фактически свят. От него ѝ е останало единствено това, което ние сравнихме с паметта. Тази „памет“ се състои от две части. Тези части се разкриват, когато човек премисли с какво е допринесъл за нейното формиране. Духът е живял в тялото и чрез него е влязъл в отношение с физическия свят. Това отношение се изразява в това, че посред-

ством тялото са се развили нагони, желания, страсти, които са били задоволявани чрез външни действия. Понеже човекът е телесен, той действа под влиянието на тези нагони, желания и страсти. И те имат двойко значение. От една страна, те оставят отпечатък върху външните деяния, които човекът извършва. От друга страна, те оформят неговия личен характер. Дейността, която извършвам, е следствие от моите желания; като личност представлявам това, което тези желания изразяват. Действието преминава във външния свят; желанията остават в моята душа, както представата – в моята памет. И както чрез всяко ново подобно впечатление се засилва образът на представата, така става и с желанията при всяко ново действие, което върша под тяхно влияние. Така в моята душа поради телесното ми битие живее един сбор от нагони, желания и страсти. Този сбор се обозначава като „тяло на желанията“ (kama rupa). Това „тяло на желанията“ е тясно свързано с физическото битие. Защото то се е изградило под влиянието на физическата телесност. От мига, когато духът вече не е въплътен, то не може да продължи своето оформяне. Духът трябва да се освободи от него, доколкото чрез него той е бил свързан с отделния физически живот. След физическия живот следва друг, в който това освобождение продължава. Можем да попитаме: Със смъртта не се ли унищожава това „тяло на желанията“? Отговорът е следният: Не. В степенята, в която всеки миг от физическия живот желанието превишава задоволяването, желанието продължава да съществува, когато е престанала възможността за задоволяване. Само човек, който не желае абсолютно нищо от сетивния свят, няма никакво желание за задоволяване. Само лишеният от желания човек умира, без да задържи в духа си някакъв остатък от желания. А този остатък трябва да отзвучи до известна степен след смъртта. Състоянието на този отзвук се нарича „престой в областта на желанията“ (kamaloka). Лесно разбираемо е, че това състояние трябва да продължи толкова по-дълго, колкото повече човек се е чувствал свързан със сетивния живот.

Втората част от „паметта“ се формира по различен начин. Както желанията теглят духа към миналия живот, така тази друга част го насочва към бъдещето. Чрез своята дейност в тялото духът опознава света, към който принадлежи това тяло. Всяко ново усилие, всяко ново изживяване издига това негово опознаване. По правило човек прави нещо при повторен опит по-добре, отколкото първия път. Опитът, изживяването се запечатват в духа като едно издигане на неговите способности. Така действа нашата опитност върху нашето бъдеще и когато повече нямаме възможност да правим нови опитности, резултатът от тези опитности остава като „памет“. Ала върху нас не би могла да действа никаква опитност, ако нямаме способността да извличаме ползата от нея. Как възприемаме опита, какво съумяваме да направим от него – това определя значението му за нашето бъдеще. За Гьоте едно изживяване е било нещо по-различно, отколкото за неговия камериер; то е имало за единия едни последствия, а за другия – съвсем други. Какви способности ще си спечелим чрез едно изживяване зависи от духовната работа, която сме извършили във връзка с изживяването. Във всеки миг от своя живот аз имам в себе си един сбор от резултатите от моя опит. И този сбор изгражда основата за способностите, които в последствие могат да се проявят. Един такъв сбор от опитности притежава човешкият дух след напускане на тялото. Сега вече никаква телесна връзка не го свързва с физическото битие и откъснат от желанията, приковавали го към това физическо битие, му е останал плодът на неговия опит. А този плод е напълно освободен от непосредственото въздействие на *миналия* живот. Сега духът може да наблюдава само това, което се отнася до *бъдещето*. Така духът, след като е напуснал „областта на желанията“, е в такова състояние, в което пренася своите преживявания от предишния живот – предразположения, способности – като зародиши в бъдещето. Животът на духа в това състояние се обозначава като престой в „областта на блаженството“ (devachan). („Блаженство“ се нари-

ча състоянието, при което се забравят всички грижи за миналото и сърцето бие само за бъдещето.) Става ясно, че това състояние като общо правило продължава толкова по-дълго, колкото по-големи изгледи е имало за усвояване на нови способности след смъртта. Разбира се, тук не става дума за това да се развият всички познания, които се отнасят до човешкия дух. Само трябва да се покаже как работи законът на кармата във физическия живот. Достатъчно е да се знае какво пренася духът от физическия живот в свръхсетивните състояния и какво отново ще донесе при едно ново възплъщение. Той носи превърналите се в качества на неговата същност резултати от преживяванията си в предишния си живот. За да се разбере значението на това, е достатъчно да си изясним този процес с помощта на един пример. Кант казва: „Две неща изпълват душата ми с постоянно нарастващ възторг и благоговение: звездното небе над мен и моралният закон в мен.“ Всеки здравомислещ ще признае, че звездното небе не е възникнало от нищото, а се е формирало постепенно. И Кант се е опитал през 1755 г. да обясни постепенното формиране на космоса в един от основополагащите си трудове. Човек обаче също така не може да възприеме факта за моралния закон без обяснение. Също и този морален закон не е възникнал от нищото. В началните превъплъщения, през които човекът е преминал, моралният закон не е говорил така, както е говорил в Кант. Примитивният човек действа напълно според желанията си. Той отнася преживяванията си, през които е преминал по този начин, в свръхсетивните състояния. Тук те се превръщат в по-висши способности. И при едно друго прераждане в него не действат просто желанията, те се ръководят и от действието на предишните преживявания. Затова са нужни много прераждания, докато в напълно отдадения на желанията си човек заговори рафинираният морален закон, който Кант означава като нещо, към което поглежда с такъв възторг, както към звездното небе.

Средата, в която човек се ражда в новото възплъщение, му

предоставя резултатите от неговите дела като негова съдба. Той навлиза в тази среда със способностите, които си е изградил в свръхсетивните състояния от предишните преживявания. Затова неговите преживявания във физическия свят по правило ще стоят на толкова по-високо ниво, колкото по-често се е прераждал или колкото по-големи са били усилията му в предишните възплъщения. Затова пътуването на поклонника през превъплъщенията представлява едно развитие нагоре. Все по-голямо става богатството, което опитностите му събират в неговия дух. Така той посреща своята съдба все по-зрял. И така той се превръща все повече и повече в господар на своята съдба. Чрез своите преживявания той се учи да разбира законите на света, в които протичат тези негови опитности. Първоначално духът не се чувства както трябва в своето обкръжение. Той върви пипнешком в мрака. Но с всяко ново превъплъщение около него става все по-светло. Той придобива познание за законите на света. С други думи, той се изпълва с все по-голямо съзнание. Все по-маловажен става натискът на околния свят. Все повече духът съумява да се утвърди. Но дух, който се самоутвърждава, е *свободен* дух. Едно действие в ярката светлина на съзнанието е едно *свободно действие*. (Същността на свободния човешки дух се опитам да представя в моята „Философия на свободата“, Берлин, 1893 г.) Пълната свобода на човешкия дух е *идеалът* на неговото развитие. Не можем да питаме дали човекът е свободен или не. Философите, които поставят въпроса за свободата по този начин, не могат никога да достигнат до някаква ясна мисъл относно този проблем. Защото човекът в сегашното си състояние не е нито свободен, нито несвободен. Той се намира по пътя към свободата. Отчасти той е свободен, отчасти – не. Той е свободен в степента, в която е придобил познание, съзнание за световните взаимовръзки. Фактът, че нашата съдба, нашата карма ни се представя под формата на една безусловна необходимост, не е пречка за нашата свобода. Защото когато действваме, ние посрещаме съдбата си в степента на независи-

мост, която сме си спечелили. Не е съдбата, която действа, а ние сме тези, които действат съобразно законите на тази съдба.

Когато запалия една кибритена клечка, се получава огън според безусловни закони. Но първо аз съм привел тези закони в действие. Точно така аз мога да извърша едно действие в смисъла на безусловните закони на моята карма. Ала аз съм този, който привежда тези закони в действие. Чрез извършеното от мен дело се образува нова карма, така както огънят гори според безусловните природни закони, след като съм го запалил.

С това се разсейва и едно друго съмнение, което може да обземе някого във връзка с действието на кармичния закон. Би могло да се каже: Щом кармата е един безусловен закон, тогава е безсмислено да се помага на някого. Защото онова, което го засяга, е последствие от неговата карма и представлява една абсолютна *необходимост*. Разбира се, аз не мога да отменя последствията на съдбата, която един човешки дух си е изградил в предишни превъплъщения. Но тук става дума за това как той се оправя с тази съдба и каква нова съдба си изгражда под въздействието на старата. Ако му помогна, бих спомогнал за това с делата си той да придаде един благоприятен обрат на своята съдба. Ако не му помогна, е възможно да се случи обратното. Във всеки случай се касае за това, дали моята помощ е мъдра или не.

Едно по-висше развитие на човешкия дух означава неговото напредване през нови прераждания. Това по-висше развитие се изразява в това, че светът, в който стават преражданията, бива разбран все по-добре от духа. На този свят принадлежат и самите прераждания. Във връзка с тях духът се придвижва от състояния на по-малка съзнателност към състояния на по-голяма такава. По пътя на развитието се намира моментът, в който духът ще може да погледне назад в пълно съзнание към своите превъплъщения. Това е една представа, с която човек лесно може да се пошегува. Ала който прави това, няма никаква представа от тези истини. Шегата, както и критиката, лежи

като дракон пред портата на светостта. Защото за истини, чието осъществяване за човека се намира в бъдещето, от само себе си се разбира, че той няма да ги открие като факти в настоящето. Има само един път, за да се убедим в тяхната истинност, и той е в усилията, които трябва да се направят, *за да се постигне тази действителност.*

Бележки от Рудолф Щайнер

¹ Мога да предположа, че има много хора, които смятат, че се намират на върха на научността, и приемат следните обяснения за „напълно ненаучни“. Мога да ги разбера, защото знам, че към подобно възмущение е подтикнат по необходимост онзи, който няма никаква опитност в свръхсетивната област и който няма необходимата съдържаност и скромност, за да допусне, че би могъл да научи още нещо. Само едно нещо не трябва да казват подобни хора. Че дадените тук примери „противоречат на разума“ и че „не могат да се докажат чрез разума“. Разумът не може да направи нищо, когато фактите се комбинират и систематизират. Фактите могат да се *научат*, но не и „да се докажат чрез разума“. С разума не може да се докаже и един кит. Него човек може или просто да го види, или да го опише. Така е и със свръхсетивните факти. Ако човек може да ги вижда, трябва да ги описва. Мога да уверя всекиго, че свръхсетивните факти, които описвам, за онзи, чиито по-висши сетива са развити, са толкова „реални“, колкото и китът.

² За онези, които са свикнали с теософските изрази, отбелязвам следното. (Изразите, които използвам, могат малко да се отклоняват от тези, които се съдържат в разпространените теософски съчинения, но в същността си те напълно се съгласуват.) Всяка от горепосочените същности – тяло, душа, дух – се състои от три части. Така човекът се явява изграден от *девет* части. *Тялото* се състои от: 1. същинско тяло (eigentlicher Leib), 2. жизнено тяло (Lebensleib), 3. тяло на усещането (Empfindungsleib). *Душата* се състои от: 4. душа на усещането (Empfindungsseele), 5. душа на разбирането (Verstandesseele) и 6. душа на съзнанието (Bewusstseinsseele). *Духът* се състои от: 7. духовна себесъщност (Geistselbst), 8. дух на живота (Lebensgeist), 9. човек-дух (Geistesmensch). Във въплътения човек се свързват трета, четвърта, шеста и седма част. Така се получава общоприетото теософско разчленение на човека: 1. същинско тяло (sthula sharira), 2. жизнено тяло (prana), 3. проникнатото от душата на усещането тяло на усещането (астрално тяло, kama rupa), 4. душа на разбирането (kama manas), 5. проникнатата от духовната същност душа на съзнанието (buddhi manas), човек-дух (atma).

ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ

от списание „Луцифер“ / „Луцифер-Гнозис“
от 1903 до 1906 г.

*За връзката между физическата същност
и свръхсетивната същност на човека*

Въпрос: „Противоречи ли на учението за прераждане-то фактът, че духовните способности на човека отслабват с напредването на неговия живот? Случва се така, че гениални хора изпадат в слабоумие, когато остарееят. Кой дух тогава се въплътява отново: високоразвитият от зрялата му възраст или слабоумният от старостта му?“

За да отговорим на този въпрос, е нужно да си изградим първо една представа за връзката между физическата (сетивна) същност и свръхсетивната същност на човека. Физическата същност се подчинява на физическите закони. А човешкият дух може да извърши само онова, което му позволяват тези закони. Ако според законите на тялото духът в по-късна възраст повече не е в състояние да работи по същия начин, както е работил в един по-ранен период, причината е в това, че тялото на човека е станало по-малко добър *инструмент* за неговия дух. Да вземем за пример някой гениален педагог. Той преподава на едно много надарено момче. Вероятно той ще постигне такъв резултат, който светът ще приветства с учудване. По-късно ще предоставят на същия този гениален педагог едно ненадарено момче. И той ще постигне резултат, който е далеч под нивото на първия. Също така е възможен спад в резултата и при първото момче, което вследствие на болест да не е в състояние да възприема както по-рано онова, което учителят му преподава. Станало ли е педагогическото изкуство на учителя по-лошо? Няма ли неговата работа отново да възвърне първоначалното

си високо равнище, ако на този учител се предоставят необходимите условия? Същото е и с човешкия дух с връзката му към тялото. Онова, което остарява, е тялото. И остарялото тяло не е в състояние да изразява повелите на духа! И ако в една следваща инкарнация този дух отново има възможност, дейността му ще се проявява на необходимата висота. Сега поставилият въпроса може да каже: Но тогава станалият слабоумен старец би трябвало най-малкото в същността си да носи предишните си сили, макар и да не е възможно да ги прояви. Това също не е така. Защото също и съзнанието на нашата най-дълбока същност е зависимо от законите на нашето тяло. Ние никога не сме осъзнати в пълния обхват на нашия дух, а само дотолкова, доколкото законите на нашето настоящо изпълнение позволяват това. Трябва ясно да се различава това, което човек *е*, и това, което той в дадено време *знае* за себе си. Каквото човек *е*, това е вечното в него; каквото човек *знае* за себе си, е зависимо от времевите закони на прераждането в същата степен, в която е онова, което той *знае* за външния свят. Ако поради разруха на моето тяло аз повече нямам способността да владее външния свят така, както по-рано, тогава нямам вече и другата способност: да се владее по същия начин, както по-рано. Понеже тази способност ми е отнета поради външни фактори, които не се намират в моя дух, а извън него, аз ще я притежавам отново, доколкото ще живея в едно ново прераждане вече не в неподходящи, а в подходящи външни условия. Противоречието, което се явява с поставения въпрос, не се намира в сферата на духовните факти, а в тази на *предразсъдъците*, които проявява материализмът на теософията.

Съществува ли случайност?

Въпрос: В едно писмо от читателския кръг се съдържа следният въпрос: „Никаква случайност ли не приема теософското учение? Не мога да си представя, че например при един пожар в театъра, когато изгорят петстотин души заедно, всички те са събрани от своята карма на това място.“

Отговор: Законите на кармата са толкова сложни, че никой не трябва да се учудва, когато един факт първоначално изглежда в противоречие на човешкото разбиране с общата валидност на тези закони. Най-напред трябва да ни стане ясно, че това разбиране се е формирало в нашия физически свят и че то е свикнало да приема единствено това, което е научило в този свят. Кармичните закони обаче принадлежат изцяло на *по-висшите светове* – в Германия е общоприето да се казва „по-висши нива“. Ако човек иска да разгледа кармически някое произшествие, което се случва на някого, от гледна точка на правосъдието в земния физически живот, ще се натъкне на множество противоречия. Трябва да стане ясно, че едно съвместно изживяване на повече хора във физическия свят може да означава за всеки отделен човек нещо напълно различно във висшите светове. Разбира се, обратното също не е изключено, а именно да се случат общи кармични преплитания в съвместни земни преживявания. Само този, който може да вижда ясно в по-висшите светове, може да каже какво точно се случва. Ако кармичните преплитания на петстотин човека се изразяват в това, че при един пожар в театъра тези хора загиват, тогава са налице следните възможности:

Първо: При кармичните преплитания не е необходимо тези петстотин пострадали човека да имат нещо общо помежду си. Общото нещастие тогава се отнася към кармите на отделните личности така, както сянката на петстотин човека върху една стена се отнася към мислите и усещанията им. Преди час може би тези хора са нямали *нищо* общо; след час може би те

няма да имат *нищо* общо. Каквото са преживели при срещата си в общото пространство, за всеки един от тях ще има своето специфично значение. Общото им битие се изразява във вече споменатата сянка. Който обаче пожелае да заключи за някаква общност между хората, изхождайки от тази сянка, ще изпадне в заблуда.

Второ: Възможно е общото преживяване на петстотинте човека да няма нищо общо с тяхното кармично минало, но именно с това общо преживяване да се подготвя нещо, което да ги поведе кармически в *бъдещето*. Може би тези петстотин човека някога ще започнат някаква съвместна дейност и чрез нещастията те са отведени заедно към *по-висши* светове. За опитния мистик е ясно, че например формиращи се сега сдружения дължат произхода си на обстоятелството, че хората, които ги сформират, в далечно минало са преживели някакво общо нещастие.

Трето: Възможно е един такъв случай да представлява последствието на по-ранни общи натрупвания на дългове на тези личности. Налице са още многобройни други възможности. Например трите посочени възможности могат да се комбинират и т. н.

Да се говори за „случайност“ във физическия свят, разбира се, не е неоснователно. Задължително е да се каже: „Няма случайност“, ако се разглеждат всички светове. Но би било неправилно да се премахне думата „случайност“, когато се говори просто за преплитане на нещата във физическия свят. Случайността във физическия свят е причинена точно от това, че нещата в този свят протичат именно в *сетивното пространство*. Доколкото протичат в *това пространство*, те трябва да се подчиняват на законите на *това пространство*. В него обаче могат външно да се срещнат неща, които *вътрешно* да нямат нищо общо. Колкото е изкривено лицето ми, когато се отразява в едно криво огледало, толкова и причините, поради които една тухла пада от покрива и ме удря, както си вървя, имат нещо

общо с моята карма, възникнала от моето минало. Грешката, която се прави, се състои в това, че много хора си представят кармичните взаимовръзки твърде опростено. Те приемат например, че ако една тухла падне върху даден човек, той трябва да си е заслужил кармически тази злополука. Ала това не е задължително. В живота на всеки човек непрекъснато стават събития, които нямат нищо общо с неговите заслуги или вина в миналото. Такива случки намират своето кармично балансиране в *бъдещето*. Каквото днес ме сполети незаслужено, за него ще бъде възмезден в бъдеще. Едно е вярно: Нищо не остава без кармично изравняване. Дали обаче едно изживяване на човека е последствие от неговото кармично минало, или е причина за едно кармично бъдеще, това трябва първо да бъде установено. Но то не може да се установи чрез пригодения за физическия свят разум, а чрез окултно изживяване и наблюдение.

За душевните заболявания

Едно друго запитване гласи: „Какво е отношението на теософията към душевните заболявания? Днешната наука отрича, че някой може да се разболее душевно поради едно неправилно и погрешно мислене. Тя може най-много да допусне, че преумората в духовната работа може да разболее нервната система и мозъка, но не и душата. Така ли също смята и теософията?“

Отговор: Днешната медицинска наука не знае абсолютно нищо съществено за закономерните взаимовръзки в по-висшите светове. Но що се касае до цитираното твърдение на същата, в него се крие известна истина. Онова, което се нарича душевна болест и като такава е заболяване на физически орган, може да има непосредствен произход във *физическите* факти. Едно погрешно чувство, една неправилна мисъл имат своя вреден резултат първоначално в по-висшите светове, а те могат да въздействат върху физическия свят само косвено. Който обаче

говори само за законите на физическия свят и не познава други, ще направи грешка, ако приеме някакво влияние на духа върху мозъка. Съвременната медицина е напълно права от *нейна гледна точка*. В нейния смисъл умопомрачението може да е следствие от болен мозък. Взаимовръзката между мозък и мисъл не се намира обаче във физическия свят. Тя се намира в един по-висш свят. И въпреки че физическият мозък, който виждаме във физическото пространство, не може да бъде директно повлиян от съдържанието на мисълта, както то се приема от свързаното с физическия свят разбиране, е налице една скрита за физическото наблюдение връзка между по-висшите (ментални) закони, от които произлиза, от една страна, мозъкът, а от друга страна – мислите на този мозък. И който може да види *тази* взаимовръзка, за него при определени условия е вярно твърдението: Човекът сам се уврежда психически чрез своите неправилни мисли, което означава, че уврежда своя мозък. Такава мисъл обаче трябва първо да се разбере, преди да бъде критикувана. А на съвременната медицина – разбира се, не на всички медици – липсват средствата, за да я разбере. В такива случаи човек като теософ трябва да бъде търпелив. С празните осъждения на медицинското изкуство и неговия материализъм не се постига нищо. Теософът трябва да осъзнае защо днешният лекар не може да го разбере, докато той самият съумява да разбере същия този лекар.

*За връзката между животинската душа
и човешката душа*

Поставя се следният въпрос: „Каква според застъпления във вашето списание възглед е връзката между животинската и човешката душа? Безспорно е, че много животни чрез обучение могат да усвоят редица дейности, близки до човешките, както това може да се види при коня на г-н фон Остен, за който

кон толкова много се говори. Не трябва ли по пътя на логиката да се допусне прераждане също и при животните?“

Действително не отричаме, че способностите на животните, съпоставени с тези на хората, правят труден отговора на въпроса: къде е границата между животинската и човешката душа? И материализмът встъпва в своето право напълно да отрича *разликата* между човек и животно и да твърди, че човешката душа е само една напълно развита животинска душа и че произхожда от последната. Който може да наблюдава духовно, не може да бъде подведен в заблуда по този въпрос. За теософа подобни явления, като приведения за пример кон (за този отделен случай е безполезно да се говори), не са нито учудващи, нито загадъчни. Животинската душа е една видова душа. И това, което се превъплъщава в животинското царство, е видът. Лъвът, който се вижда, не се преражда по същия начин, както човекът, който ни говори. Това, което се преражда от лъва, е „видът лъв“, не тази или онази индивидуалност лъв. Но това, което се преражда от човека, е именно конкретната *индивидуалност*. Ето защо само при човека можем да говорим за биография, което означава да се говори за едно описание на индивидуалността. При животните е достатъчно да разберем „вида“ и да го опишем. Кой би пожелал например да напише три биографии за лъвове в същия смисъл, както би го направил при човека за баща, син и внук? Човек ще познава и трите, ако разбере „вида лъв“.

Може да се възрази, че и при животните може да се говори за нещо биографично; че също така и едно куче може да се различава от някое друго, както един човек от друг. Може да се каже: един притежател на куче би могъл да напише биографията на своето куче. И ако човек отрича индивидуалните различия при животните, това е поради причината, че не ги познава. Всичко това и без друго се допуска. Ала може ли, изхождайки от тази гледна точка, да напишем *биографията* на някой предмет? Спомняме ли си, когато в училище на децата се поставяше

задачата да напишат „житейска история на една карфица“? В природата навсякъде има преходи. Така едно животно може да придобие такива индивидуални черти, че те да изглеждат като един очебиен нюанс на характера на неговия вид. И обратното, един човек може да проявява толкова малко индивидуалност, че всичко в него да ни се струва като от някакъв вид. За да не попада в заблуда относно тези неща, човек трябва да премине по трудния път на обучение на духовното наблюдение. Първите книги, които са произведени чрез книгопечатането, са подобни на тези, които преди, а също и след откриването на печатарството са били произвеждани чрез изкусно преписване. От това би ли искал някой да си направи заключение за тъждественост между преписване и книгопечатане?

Когато едно животно е дресирано да извършва някои неща, подобни на тези, които прави човекът, от това не може да се направи заключение, че вътре в това животно живее същото, което живее в човека. Иначе би трябвало също така да се твърди, че един малък домашен дух се намира в часовника и движи стрелките напред, или пък че такъв се намира в автоматата, в който пускаме десет пфенига и който ни „дава“ за това шоколад. Става въпрос за това *къде* е духът, който е в основата на едно нещо. Духът на часовника трябва да се търси в майстора часовникар. Малко по-прости са нещата, когато се говори за духа на животното. Животното не е нито съвършена машина, нито несъвършен човек. В същността си то стои между машината и човека. Духът на майстора часовникар или много повече на изобретателя на часовника е този, който ми показва времето чрез часовниковия механизъм. Също така духът на дресъра е този, който ми говори чрез дресираното животно. Само че при животното в много по-голяма степен, отколкото при часовника, се изкушаваме да приписваме духовните способности на самото същество. Взаимовръзката в първия случай е по-прикрита.

Сега, след тези разбираеми разяснения, трябва да представим състоянието на нещата в смисъла на теософията. В жи-

вотното се откриват дух, душа и тяло. От тези три принципа обаче само душата и тялото намират израз във физическия свят. Духът оказва въздействие върху животинския свят от един по-висш свят. При човека всичките тези три принципа се изразяват във физическия свят. Затова не може да се каже, че дейностите на животните произлизат от духа. Когато бобърът изгражда своята изкусна постройка, се проявява духът, който работи от един по-висш свят. Когато човекът строи, тогава действа духът *в него*. Когато човек дресира едно животно, тогава неговият дух работи върху неиндивидуалния дух на животното; той си служи с органите на животното, за да изрази онова, което желае. Затова е също толкова неправилно да се каже, че животното е една животинска индивидуалност, както когато се каже, че „моята ръка взима лъжицата“, вместо „аз взимам лъжицата“. Който взема под внимание само *материалните* факти, за него всичко това няма никакъв смисъл. За него не остава нищо друго освен *първо* да се удивлява на някои душевни качества на едно животно, а *после* да си мисли, че духът на животното е подобен на човешкия дух. Фактът, че днешната наука се удивлява толкова на „интелектуалните“ постижения на някои животни и се изправя пред загадки, показва само, че тази наука в своя начин на мислене е все още напълно материалистична. Характерната разлика между животното и човека се установява не чрез един материалистичен, а чрез един произхождащ от духа начин на разглеждане на нещата.

Теософите не биха се учудили, ако им демонстрират и още „по-умни“ животни, както и се случва. Затова пък *те* винаги ще знаят в какво се състои съществената разлика между животно и човек.

За унаследяването на заложи и способности

Задава се следният въпрос: „Според закона на прераждането трябва да си представим, че човешката индивидуалност притежава своите заложи, способности и т. н. като следствие от нейните по-ранни животи. Не противоречи ли това на факта, че такива заложи и способности, например морална сила, музикална дарба и т. н., се предават пряко от родители на деца?“

При една правилна представа за законите на прераждането и кармата не може да се открие противоречие. Преди всичко се унаследяват онези човешки качества, които са присъщи на физическото и етерното тяло. Последното е носител на всички жизнени явления (растежни и размножителни сили). Всичко, което се отнася до тези явления, се унаследява. В по-малка степен се унаследява онова, което е свързано с душевното тяло. Под такова се разбира едно предразположение в усещанията. Дали човек има добре развито зрение или слух, това може да зависи от факта, дали прадедите ни са имали такива качества, които са предали на нас. Напротив, никой не може да предаде на потомците си онова, което е във връзка с неговата духовна същност. Например проникателността и точността на представния му живот, благонадеждността на паметта му, чувството му за морал, придобитите познавателни умения, способностите в изкуството и т. н. Това са качества, които остават заключени в индивидуалността на човека и се проявяват в неговото следващо прераждане като способности, заложи, характер и т. н. Също така и условията, при които човекът се преражда, не са случайни, те са в тясна зависимост от неговата карма. Да предположим например, че даден човек си е изградил в своя предишен живот един устойчив морален характер. В кармата му е заложено в едно следващо прераждане придобитото да се прояви. Но това не би могло да се случи, ако този човек не се въплъти в тяло, което притежава съответните качества. Тези телесни качества трябва да се унаследят от прадедите. Въплъща-

ващата се индивидуалност се стреми чрез една живееща в нея притегателна сила към онези родители, които могат да ѝ дадат необходимото тяло. Това означава, че тази индивидуалност се е свързала преди въплъщението си със силите на астралния свят, които се стремят към определени физически условия. Така че човек се ражда в онова семейство, което може да му осигури подходящите телесни условия за неговите кармични заложи. Например изглежда, че моралната сила сякаш е наследена от родителите. В действителност човекът е открил чрез индивидуалната си същност онова семейство, което прави възможно разгръщането на моралната му сила. Може да се добави още, че индивидуалностите на децата и родителите са били свързани в предишни животи и поради това отново са се открили. Кармичните закони са толкова сложни, че е невъзможна една правилна преценка според онова, което се вижда. Това е отчасти възможно за човек, пред чиито духовни сетива донякъде са открити по-висшите светове. Който съумява освен физическото тяло да наблюдава още и душевния организъм (астралното тяло) и духа (менталното тяло), на него му е ясно какво човек унаследява от своите прадеди и какво е негова придобивка от по-ранни животи. За обикновения поглед нещата сякаш се преплитат и е възможно да изглежда унаследено нещо, което всъщност е кармично определено. Изразът, че децата са дар за родителите, е изпълнен с дълбок смисъл. В духовно отношение те наистина са „дар“. Но на тях се даряват деца с определени духовни качества поради това, че те имат възможността да разгърнат тези духовни способности на децата.

Прераждане в безпомощно дете?

Поставя се следният въпрос: „Как според учението за прераждането и кармата да разбираме факта, че една високо-развита човешка душа се превъплъщава в едно безпомощно, неразвито дете? За мнозина мисълта, че трябва да започваш живота отново и отново на детското стъпало, носи нещо неприемливо и нелогично.“

Работата на човека във физическия свят зависи изцяло от инструментите, с които разполага. Например по-висши идеи могат да се проявят, ако е налице един напълно развит мозък. Както пианистът трябва да чака, докато майсторът на пиана му достави един завършен инструмент, чрез който да изрази своите музикални идеи, така душата със своите придобити в предишния живот способности трябва да чака, докато силите на физическия свят развият телесните органи до такава степен, че те да могат да изразяват тези способности. От началото на човешкия живот е налице една съвместна работа на душевните и телесните сили. Душата работи в еластичното и гъвкаво още детско тяло така, че то да може по-късно да стане носител на онези сили, които са придобити в по-ранни житейски периоди. Необходимо е обаче новороденият човек първо да се нагоди към новите условия на живот. Ако просто навлезе в един нов живот с всичко придобито по-рано, той няма да се нагоди към заобикалящия го свят. Той е придобил своите способности и сили при съвсем други условия в една напълно различна околна среда. Ако пожелае просто да пристъпи в света в предишното си състояние, той би бил чужденец в него. Детският период е затова, за да се изработи хармония между старите и новите условия. Как би изглеждал един умен човек от римско време в нашия свят, ако той просто се роди в този свят със своите придобити сили? Една сила може да се приложи тогава, когато е в хармония с околната среда. Например ако се ражда един гений, гениалната сила вече се намира в най-вътрешната човеш-

ка същност, която се нарича причинно тяло. Нисшето духовно тяло (кама манас, душата на разбирането – Verstandesseele) и тялото на чувствата и усещанията (астрално тяло) могат да се приспособяват, те са до известна степен неопределени. Тези две части на човешкото същество сега са в процес на разработване. Отвътре навън работи причинното тяло, отвън въздейства околната среда. Когато тази работа се извърши, тогава тези две части могат да бъдат инструменти на придобитите сили. Няма нищо неприемливо и нелогично в това човек да се ражда като дете. Много по-неприемливо би било да се раждаме като завършени хора в един свят, в който щяхме да сме като чужденци.

Приличат ли си следващите едно след друго прераждания?

Един друг въпрос е този: „Приличат ли си две следващи едно след друго прераждания, така че например един архитект да се роди отново архитект, един музикант – отново музикант?“

Такова нещо е възможно, но в никакъв случай не е правилно. В тази област можем лесно да изпаднем в погрешни представи, защото за законите на прераждането човек разсъждава твърде често на базата на външни неща. Например някой обича южни области и вярва, че в по-ранен живот е живял на юг. Такива наклонности обаче нямат нищо общо с причинното тяло. Те имат значение само за настоящия живот. Онова, което продължава да действа от едно прераждане в друго, се намира дълбоко в най-вътрешната същност на човека. Да допуснем например, че някой в един живот е музикант. В причинното тяло живеят духовните хармонии и ритми, които се изживяват в тоновете. Самите тонове принадлежат на външния физически живот. Те се намират в частите на човека, които възникват и изчезват. Тялото кама манас, което някога е било пригоденият за тонове апарат, в следващия живот може да бъде пригодено

за възприемане на числа и пространствени отношения. Така че един музикант в следващия си живот може да стане математик. Именно по този начин в хода на преражданията човек се развива до многостранно същество, преминавайки през най-разнообразни житейски опитности. Но както казах, има изключения от това правило. И те стават разбираеми чрез великите закони на духовния свят.

Идиотия

Един трети въпрос е следният: „Как може да се разгледа кармично случаят, когато един човек е осъден на идиотия поради заболяване на мозъка?“

За такива неща не трябва да се говори със спекулации и хипотези, а на базата на духовно-научна опитност. На въпроса трябва да се отговори чрез един пример, взет от действителността. Даден човек в предишния си живот е бил осъден да води съществуване на душевно помрачение чрез един физически недоразвит мозък. В междинния период между смъртта и новото му прераждане е могъл да преработи в себе си всички тези потискащи преживявания от един такъв живот, лишен от човешка любов, и той би се преродил като истински гений на благотворителността. Един такъв случай ясно показва как се изпада в заблуда, когато нещата се разглеждат кармично с позоваване на миналото. Не може винаги да се казва: Тази съдба се дължи на една или друга вина в миналото. Често се случва някое преживяване да няма връзка с миналото, а последната от него да бъде кармично изравнена в бъдещето. Не е необходимо един идиот да си е спечелил участва чрез дела в миналото. Но кармичното последствие на неговата съдба ще се прояви в бъдеще. Както при търговеца съответният баланс се определя от цифрите в неговата касова книга – той обаче може непрекъснато да прави нови приходи и разходи, – така в

живота на човека могат непрекъснато да се явяват нови дела, съдбовни удари и т. н., но въпреки това сметката на живота му да е напълно точна във всеки миг. Ето защо кармата не се схваща като някаква непроменлива съдба, като фатум, тя е свързана със свободата и свободната воля на човека. Кармата не изисква предаване на една неизменна участ, а напротив, тя дава сигурността, че нито едно дело и изживяване на човека не преминава без последствие или беззаконно в света, а че всичко това се включва в един справедлив, възмездяващ закон. Напротив, ако нямаше карма, тогава в света би царувал произвол. Така аз мога да зная, че всяко мое действие, всяко мое изживяване се включват в една закономерна връзка. Моето действие е свободно, неговият резултат е абсолютно закономерен. Свободно е действието на търговеца, когато сключва сделка. Резултатът от това обаче се проявява закономерно в неговия баланс.

*Губят ли се предишните способности
на човешката душа?*

Поставя се следният въпрос: „Ако чрез непрекъснати превъплъщения в различни раси трябва да усвояваме такива способности, за чието развитие ни се предлага съответната възможност и ако не може да се загуби *нищо* от това, което душата е усвоила чрез преживяване, тогава как се обяснява факта, че в днешното човечество (най-малкото в нашите цивилизовани страни), което също е живяло някога в третата и четвъртата коренна раса, не е останало нищо от онези високоразвити по онова време волеви и представни способности, както и способности за властване над природни сили, за които знаем от твърденията на ясновидците? Има ли някакъв закон, който забранява и отново затваря вече откритите прости пътища към дадена цел, така че всяка сила да се използва за откриването на *нови, по-висши* пътеки?“

В действителност не се губи нищо от способностите, които душата е придобила по време на своето развитие. Но ако се придобива една нова способност, предишната възприема друга форма. Тя не се изживява вече сама за себе си, а като *основа* за новата способност. Например при атлантите е била развитата способността за запаметяване. Съвременният човек може да придобие съвсем слаба представа за това, до каква степен е била развита паметта на един атлантец. Сега всичко това, което се явява в нашата пета коренна раса като *вродени* представи, е било придобито първоначално в Атлантида чрез паметта. Представите за пространство, време, числа и т. н. щяха да предизвикват съвсем различни затруднения, ако съвременният човек тепърва трябваше да ги придобива. Защото способността, която съвременният човек трябва да усвои, е комбинативното мислене. При атлантите не е имало логика. Сега обаче всяка по-рано спечелена душевна сила трябва да се оттегли в собствената си форма, да се потопи под прага на съзнанието, ако трябва да се придобие някоя нова такава. Способността на бобъра на строи така изкусно би трябвало да се промени в нещо друго, ако например той изведнъж стане мислещо същество. Например атлантите са имали способността да властват над жизнената сила. Те са конструирали удивителните си машини чрез тази сила. Но те са нямали нищо от това, което народите на петата коренна раса имат като дар да разказват. При тях не са съществували митовете и приказките. Първоначално способността за властване над жизнената сила на атлантите се прояви сред принадлежащите на нашата раса под маската на митологията. И под тази форма тя можа да стане основата на умствената дейност на нашата раса. Големите откриватели от нашата раса са инкарнации на „ясновидци“ от атлантската раса. В гениалните им прозрения живее нещо, което има в основата нещо друго, нещо, което по време на атлантската им инкарнация се е проявявало като сила, твореща живот. Нашата логика, познания за природата, техника и т. н. израстват от основата, която е била

положена в Атлантида. Ако например един техник би могъл да промени комбинативната си сила в нейния предхождащ вид, би се получило нещо, което е било способност на атлантеца. Цялото римско право е преобразуваната сила на волята от едно по-ранно време. Сама за себе си волята остава на заден план, и вместо да приеме собствени форми, тя се променя в мисловни форми, които се изживяват в правови понятия. Усетът за красота при гърците е изграден на основата на силата, която се е изживявала при атлантите като една изключителна способност за отглеждане на растения и животински видове. Във фантазията на Фидий живееше нещо, което атлантецът използваше непосредствено за преобразуването на живи същества.

*Как се разглеждат здравето и болестта
в светлината на кармичния закон?*

Задава се следният въпрос: „Как се разглеждат здравето и болестта в светлината на „кармичния закон“?“

Тъй като в скоро време ще направя едно подробно изложение по този въпрос, засега ще се огранича само с един кратък отговор. Както при всички неща, които засягат човека, така и по отношение на здравето и болестта онова, което той върши в по-ранен или в „този“ живот, не остава без последствия. Например една личност може да страда от някаква болест, за която не може да се установи причина нито в по-ранен, нито в настоящия живот. Така че болестта се явява като „първоначално“ събитие в човешката биография, тя самата е „първопричина“. Тя ще прояви *своето* действие по някакъв начин в по-нататъшния житейски път на човека. Законът на кармата действа безусловно навсякъде, но не трябва да се смята, че навсякъде имаме просто въздействия, чиито причини се намират в миналото. Имаме си работа също така и с причини, чиито въздействия ще се проявят в бъдещето. Окултните опитности могат да

кажат различни неща за закономерните зависимости. Например има неща, които засягат в един живот астралното тяло, а в един следващ живот са свързани с етерното тяло. Ако един човек лъже често в своя живот, това е само една особеност на астралното тяло в този му живот. Но повторението на лъжата се предава постепенно на етерното тяло и като следствие в един следващ живот в личността се проявяват черти на лекомислие и флегматичност, които са особености на етерното тяло. Ако причиняваме страдания на своите близки, това е една особеност на астралното тяло. Но повторенията на тези действия придават на етерното тяло нещо, което в един следващ живот се проявява като предпоставка за меланхолия, която е вече особеност на етерното тяло. Ще приведем още един пример. Когато една личност си изгради навик, противоречащ на здравия разум, това засяга етерното ѝ тяло в съответния живот. В следващия живот обаче този навик оказва въздействие върху устройството на физическото тяло. И точно това въздействие се проявява като предпоставка за болест. Може да се разпознае причината за едно предразположение към заболявания в изграждането на лоши навици в един по-ранен живот. Но всички тези зависимости са много сложни и е възможно да се каже нещо определено само въз основа на отделни окултни преживявания. Здравето е, най-общо казано, последствието от добри, смислени навици в един предшестващ живот. Според наличните окултни изследвания за отделни случаи може да се каже например следното. Един лекомислен живот води в следващ живот до една повърхностност, която намира израз в лесно забравяне, липса на памет, а в един по-следващ живот това лесно забравяне се явява като предпоставка за заболяване, която понастоящем се проявява много често като „невроза“. Човек ще разбере правилно закона на кармата тогава, когато не възприема нещата в обикновения общоприет смисъл, а мисли съгласно едни много по-висши критерии.

ВТОРА ЧАСТ

ПРЕРАЖДАНЕ И КАРМА
И ТЯХНОТО ЗНАЧЕНИЕ
ЗА СЪВРЕМЕННАТА КУЛТУРА

Пет лекции,
изнесени в Берлин и Щутгарт през 1912 г.

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ

Берлин, 23 януари 1912 г.

Към бележките, които можахме да направим за духовните факти и същества от по-висшите светове и които бяха прекъснати от нашето общо събрание, ще добавим още нещо, което може да ни разясни някои факти във връзка с настоящото развитие на човека. Докато разсъжденията, които направихме през есента, трябваше да ни отведат в по-голяма степен към процесите в по-висшите йерархии, днес ще разгледаме някои неща, свързани по-непосредствено с човешките дела.

Един човек, който се е занимавал известно време с антропософия и по-конкретно с основните възгледи за прераждането и кармата, би попитал: Защо се стига толкова трудно до един непосредствен, правилен възглед за онази същност на човека, която преминава през множеството земни животи, за онази същност на човека, която, ако бихме я опознали малко по-точно, би трябвало да ни доведе до едно проникване в тайните на повтарящите се земни животи, както и на кармата?

Трябва да кажем, че всичко, свързано с този въпрос, обикновено се разглежда напълно погрешно. Първоначално човек се стреми – което е напълно разбираемо – да си изясни нещата с помощта на обикновеното мислене и разбиране и се пита: Доколко е възможно от фактите в живота да се открият опорни точки за това дали е правилен възгледът за повтарящите се земни животи и кармата.

Човек ще може да стигне до една определена точка с помощта на стремеж, основаващ се на размишлението; но той ще стигне само до една определена точка. Защото всъщност нашят мисловен мир, така, както някога е бил сътворен, е напълно и изцяло зависим от вътрешното устройство на човешкия ни организъм, което се ограничава от инкарнацията, в която живеем. И от това устройство, от специфичното оформление на

физическото тяло, както и от стоящото само една степен над него етерно тяло, зависи всичко, което можем да наречем наш мисловен свят. И колкото по-проницателни са тези мисли, толкова повече те могат да навлязат в абстрактни истини, толкова повече са зависими от външното, ограничено само от една инкарнация човешко устройство. Вече можем да разберем, че – както често бе споменавано – в живота между смъртта и едно ново раждане, следователно в духовния живот, от всичко, преживяно в душата, мислите са тези, които в най-малка степен можем да вземем със себе си. Така че това, което е плод на най-задълбочен ум, трябва да се изостави. Може да се каже формално: Какво оставя човекът, когато прекраща прага на смъртта? Най-напред физическото тяло. Но от всичко онова, което е вътрешно, човек оставя почти всичко, което е изградил в душата си под формата на абстрактни мисли. Тези две неща, физическото тяло и абстрактните мисли, да, именно научните мисли, могат да се отнесат в най-малка степен през портата на смъртта. Човек отнася лесно своите наклонности, влечения, желания, както са се изградили, особено своите навици. Той взема също волевите си импулси, но най-малко своите мисли.

Тъй като мислите са толкова силно свързани с външния организъм, може да се заключи, че те не са инструментът, с помощта на който може да се проникне в тайните на прераждането и кармата. Но до една определена точка все пак може да се стигне с помощта на мисленето и това трябва да се направи, ако желаем да разберем прераждането и кармата теоретически. Всичко, което може да се каже по този въпрос, е казано вече в главата за прераждането и кармата в „Теософия“ или в статията „Прераждане и карма, необходими представи за гледната точка на съвременната естествена наука“. Едва ли може да се добави много към казаното в тези два труда.

Въпросът какво може да добави интелектът не трябва повече да ни занимава днес, а много повече този: Как може да се стигне до едно сигурно схващане за прераждането и кармата,

до едно схващане, което е по-стойностно от празното теоретично убеждение и може да даде вътрешна увереност, че истинската душевно-духовна същност в нас идва от по-ранни животи и преминава към следващи?

Човек достига до едно такова сигурно схващане чрез извършване на определени вътрешни дейности, които по никакъв начин не могат да бъдат лесни, които са трудни, но които въпреки това могат да бъдат извършени. Първата стъпка, която може да се направи, е да се упражни малко обикновения начин на себеопознаване, който се състои в това, че човек, така да се каже, прави ретроспекция на живота си, като се пита: Що за човек изобщо съм бил? Човек със силна склонност към размишление, към задълбочаване, или съм бил човек, който винаги е обичал сензациите във външния свят, на когото едно или друго в живота му е харесвало или не? Един човек, който в училище е искал да чете, но не и да смята, който е биел другите деца, но не се е оставял да бъде бит? Или съм бил едно дете, предопределено винаги да яде бой от другите и което не е било достатъчно хитро поне веднъж и то да набие някого? По този начин да се погледне малко назад в живота и по-специално да се запита: Към какво съм бил предразположен, към интелектуалното, към душевното или волевото? Какво ми е било леко, какво – тежко? Какво съм искал да избегна? И какво съм предпочитал? Поглеждайки по този начин на живота си, човек постига едно вътрешно познание за своята душевно-духовна същност. От особена важност е да се представи ясно пред душата всичко, което спада към онова, което човек не е искал. Например дали някой е бил син, който с удоволствие е щял да стане поет, ако не е бил принуден от баща си да стане занаятчия, макар никога да не е искал това. И той е станал такъв, макар да е искал да бъде поет. Като си изясним какъв всъщност човек е искал да стане и какъв е станал против волята си, става ясно какво е прилягало на някого през младостта му и какво не е получил. По-нататък става ясно от какво човек е щял да пожелае да избяга. Бих ис-

кал да отбележа, че това, което казвам, трябва да се отнася до миналото в живота на човека, а не до бъдещето. Последното би била една погрешна представа.

По този начин трябва да сме наясно какво една такава ретроспекция може да каже на някого – какво не е желал човекът и какво е искал да избегне. Когато си изясним това, ще получим една картина за онези неща в живота, които най-малко ни допадат. И сега трябва да се опитаме напълно да се вживеем в една изключително забележителна представа: Всичко, което човек не е искал и желал, сега енергично да го поиска и пожелае! Също така енергично да постави пред душата си въпроса: Какъв щеше да бъдеш ти всъщност, ако живо, напористо си бил пожелал всичко онова, което не си желал, което ти е било неприятно в живота? Трябва да се изключи онова, което някому се е удало да превъзмогне. Най-важното е човек да пожелае онези неща, или да си представи, че желае живо онези неща, които никога не е желал, или които никога не е могъл да си наложи да поиска. Така в усещането, в мислите човек може да си представи едно същество, за което е сигурен, че досега никога не е бил. И сега той си представя, че е щял да бъде именно това същество. Когато си представим това, когато някому се удаде да се идентифицира с това същество, което сам, така да се каже, си е създал, тогава той вече е придобил нещо съществено по пътя на познаването на своята вътрешна душевна същност. Защото по този начин в картината ще се появи нещо, което човек може да направи от своята личност по описания начин, нещо, което той не е в настоящата инкарнация, което обаче е донесъл в нея. Дълбоката същност на човека ще се появи в тази картина, която той си създава по този начин.

От този, който иска да стигне до вътрешната си същност, се изисква нещо, което хората от настоящето правят в най-малка степен. Нашето съвремие не е предразположено да разглежда нещата по начина, по който е нужно. Понеже, когато размишляват за себе си, хората всъщност се стремят най-малко

към това да открият себе си абсолютно вярно такива, каквито действително са. Ако погледнем назад към по-ранни времена на едно все още религиозно развитие, откриваме чувството, че човекът се усеща дълбоко разкаян поради факта, че толкова малко отговаря на това, което може да окачестви като свой божествен образец. Това не е представата, за която става дума днес, а тази, която ни отклонява от това, от което човек обикновено е доволен и ни отвежда към нещо друго – макар и не към убеждението за една друга инкарнация, – а именно към онова същество, което надживява нашата организация, такава, каквата е тя между раждането и смъртта. Ако човек нарисова противоположния образ на това, което е, ще се получи следното: Този противоположен образ, колкото и тежко да ти е да го приемеш като твой образ в този живот, има нещо общо с теб. Това ти не можеш да отречеш. Щом веднъж си го получил, той ще те преследва, ще витае пред душата ти и ще изкристализира така, че да си кажеш: Този образ има нещо общо с мен, но е сигурно, че не е свързан със сегашния ми живот. Тогава се придобива усещането, че този образ произлиза именно от един по-ранен живот.

Когато изведем това пред душата си, скоро ще осъзнаем доколко погрешни са повечето представи, които човек си създава за прераждането и кармата. Сигурно вече сте чували, че когато някой срещне даден човек, който например е добър математик, той ще си създаде следната представа, ако същевременно е и антропософ: В предишното прераждане този човек е бил добър математик. Много необразовани антропософи представят редицата прераждания така, че хората да смятат, че способностите, които имаме в настоящата инкарнация, ще се открият също в миналата или в повече предходни прераждания. Това е най-лошият начин за спекулиране с нещата и води единствено до напълно погрешни представи. Защото истинските наблюдения със средствата на духовната наука показват най-вече точно обратното. Например хора, които в предишния живот са били

добри математици, навлизат в настоящата инкарнация напълно лишени от математическа дарба. И ако искаме да разберем какви дарби най-вероятно сме имали в предишната си инкарнация – обръщам внимание на това, че сега се намираме в сферата на вероятностите, – ако искаме да разберем какви способности от порядъка на интелигентност, художествени наклонности и т. н. сме имали в предишната си инкарнация, тогава ще направим добре, ако помислим какви способности в най-малка степен имаме в това си прераждане, какво най-малко ни се удава. Ако човек направи това, ще открие в какво вероятно е бил най-добре изявен, за какво е бил надарен. Казвам „вероятно“, защото тези неща, от една страна, са верни, а от друга страна, често се пресичат с други факти. Може да се случи например така, че някой да е имал голяма математическа дарба в предишната си инкарнация, но да е умрял рано, така че талантът му да не е могъл да се развие и прояви напълно. Тогава в следващата си инкарнация този човек ще се роди отново с математическа дарба, която да бъде като едно продължение на тази от предишния живот. Рано починалият математик *Абел* със сигурност ще се роди в следващата инкарнация със силно изразена математическа дарба. Напротив, когато един математик почине стар, така че дарбата му е могла да се развие и изживее, същият ще се роди в следващата си инкарнация напълно неспособен по отношение на математиката. Познавам една такава личност, която имаше толкова малка математическа дарба, че като ученик мразеше числата, а по другите предмети имаше добри оценки. Поради това, че му поставяха отлични оценки по другите предмети беше възможно той да премине в по-горните класове. Причината за това е, че в предишната си инкарнация този човек е бил един много добър математик.

Когато навлизаме по-навътре в нещата, виждаме, че това, което човек прави външно в една инкарнация, всъщност не само външно, а като професия, в следващата инкарнация навлиза във вътрешното изграждане на органите. Например един

много добър математик преработва всичко онова, което е възприел като числа и фигури в една специална изработка на септивните си органи, например на очите. Така хора, които виждат много добре, дължат старателното изграждане на формите на очите си на това, че в предишните си инкарнации са мислили във форми и са взели това мислене във форми, докато са били в периода между смъртта и новото прераждане и са оформили очите си. Така математическата дарба се е вляла в очите и повече не се изживява като такава.

Един друг познат на окултистите пример е за някоя индивидуалност, която в дадена инкарнация живее особено интензивно в архитектурните форми. Каквото тя е изживяла тогава, се е изживявало като сили във вътрешния душевен живот, за да се превърне в предпоставка за един добре развит слух. Така че тази индивидуалност в следващото си прераждане става един много добър музикант. Тя не става велик архитект, защото тези форми, изживявани в архитектурата, се превръщат в сили за изграждане на органи.

Едно външно разглеждане на подобията, на приликите по правило дава лъжлива представа за характерните особености в следващите една след друга инкарнации. И така както трябва да размишляваме за това, което не ни е харесвало, и трябва да си представим, че сякаш го желаем интензивно, така трябва да мислим за нещата, за които имаме най-малко способности, в които, така да се каже, сме най-неспособни. И когато открием най-недоразвитата страна на нашата природа, тогава можем с по-голяма вероятност да се доближим до това, в което сме били най-изявени в предишната си инкарнация. Така виждаме възможността за изпадане в заблуда относно тези неща. Както впрочем едно правилно обмисляне може да ни разкрие, че именно най-вътрешната същност е тази, която преминава от една инкарнация в друга, така например може да се разбере, че човек не учи по-лесно езиците, които е говорил в предишни инкарнации. Защото иначе нашите гимназисти нямаше да се

затрудняват в изучаването на гръцки и латински, макар мнозина от тях да са живели в предишните си инкарнации в области, в които те са били обикновени говорими езици.

За това, което извеждаме външно, трябва да кажем, че то е тясно свързано със заключващото се в живота между раждането и смъртта, така че не може да става въпрос за това тези неща да се явят в следващата инкарнация по същия начин, а те преминават като преобразени сили в следващата или в последващата инкарнация. Онези хора, които например в една инкарнация имат дарба за изучаване на езици, в следваща инкарнация няма да притежават тази дарба. Затова пък ще имат дарбата за много по-безпристрастна оценка, отколкото другите хора.

Това са неща, които са във връзка с тайните на прераждането. И ако човек погледне в тези тайни, ще получи по най-интензивен начин една представа за това, което е действително вътрешното в човека, и за това, което по един безспорен начин се числи към външното. Например за съвременния човек езикът вече не е вътрешен. Той може да го обича заради това, което изразява, но езикът е нещо, което преминава от една инкарнация в друга под формата на сили.

Ако човек проследява такива неща така, че, от една страна, да си каже: Искам поне веднъж наистина много силно да пожелая и поискам онова, което е против волята ми и за което имам най-малко предразположение – тогава той може да узнае: Представите, които получавам, ще се оформят в картината на моята предишна инкарнация. Тази картина на предишната инкарнация ще се установи с една голяма увереност, ако човек взема на сериозно нещата, които току-що охарактеризирахме малко по-точно. Ще забележим, че представите, които придобихме, ще доведат до усещането: Тази картина ми е действително близка. Или ще почувстваме: Това е една картина, която ми е напълно чужда. Ако чрез преработка на представите, описани днес, човек изобрази пред душата си една такава картина на предишната си инкарнация, тогава той по правило ще може

да види колко силно е избледняла тази картина. Човек ще има усещането: Ти стоиш тук; твоят баща, твоят дядо, твоят пращадок не могат да бъдат картината, която стои пред теб. Но ако човек остави картината да му въздейства, тогава той чрез чувство и усещане ще придобие преценката: Толкова и толкова хора стоят между теб и тази картина! Да допуснем, че човек има чувството, че между него и картината стоят дванадесет човека. А друг някой усеща, че между него и картината стоят седем човека. Такова чувство се получава и то е изключително важно. Защото ако например между картината и някого стоят дванадесет човека, тогава човек може да ги раздели на три и да получи четири. Това са по правило четири столетия, които делят някого от предишната му инкарнация. Така един човек, който има чувството, че между картината и него има дванадесет човека, би трябвало да си каже: Моята предишна инкарнация е била четиристотин години преди сегашната. Това е само един пример и се отнася само за отделни случаи. По този начин се постига едно приблизително пресмятане. Повечето хора ще открият, че по този начин биха могли да пресметнат кога са живели преди. Разбира се, предпоставките за това са трудни.

Докоснахме се до неща, които са извънредно далечни на съвременното съзнание. И не е никак за учудване, че ако някой разказва за тези неща на хора, които не са подготвени за това, те ще приемат думите за празни фантазмагории. Съдбата на антропософския мироглед е такава, че от всички досегашни мирогледи той трябва в най-голяма степен да се противопоставя на традицията. Защото традицията, така, както се проявява, в най-широк смисъл, представлява най-ярък, най-празен материализъм. И точно когато ни се явява определен мироглед, почиващ сякаш върху най-твърдата научна основа, в същността си той представлява един материалистически, изпразнен от съдържание мироглед. Затова на антропософията е отсъдено да бъде това, което е необходимо за човека, който трябва да добие представа за предишната си инкарнация. Ето защо е разбира-

емо, че за съвременния човек е доста трудно да приеме антропософския мироглед. Защото хората не са благоразположени да желаят и искат онова, което дълго не са желали и искали, тъй като техните мисловни навици нямат нищо общо с духовните истини.

Сега може да се зададе въпросът: Защо точно сега духовната истина навлиза сред хората? Защо не им остави време, докато се развият и узреят за нея?

Причината за това е, че едва ли може да се мисли за по-голяма разлика между две следващи една след друга епохи от развитието на човечеството, отколкото за тази между епохата, в която живее съвременният човек, и онази, в която ще израснат сега живеещите хора, когато се родят отново в следващата си инкарнация. Защото не от хората зависи как се изграждат определени духовни способности, а от цялостния смисъл, от цялостното значение и цялостната същност на земното развитие. На хората сега е най-чужда мисълта за прераждане и карма. Не антропософите – но така или иначе антропософите не са много в света, – не тези, които все още принадлежат към древни религиозни форми, а онези, които днес са носители на външната култура, са най-далеч от мисълта за прераждането и кармата. И точно този факт, че хората днес са склонни в най-малка степен да вярват в прераждането и кармата, точно този факт по един забележителен начин се свързва с това, което днес хората вършат и изучават, именно вършат и изучават, доколкото това има значение във връзка с интелектуалните способности. Това ще е причината в следващата инкарнация със съвременните хора да се случи точно обратното. Тези хора от настоящето, независимо от това дали се стремят към духовното или към материалното, в следващото си прераждане ще имат силно предразположение да усетят предишната си инкарнация. Независимо от това какво вършат хората от настоящето: поради самия факт, че са хора от нашето време, те ще се преродят със силна склонност и с горещ копнеж да научат и узнаят нещо за предишната си инкарнация.

Ние се намираме точно в един такъв времеви обрат, който води хората от една инкарнация, в която те не искат да узнаят нищо за прераждането и кармата, към друга инкарнация, когато най-живото усещане в тях ще е следното: Целият живот, който водя, виси във въздуха, ако не узная нещо за предишната си инкарнация. И хората, които в най-голяма степен критикуват идеята за прераждането и кармата, през следващата си инкарнация ще се превиват от болка, понеже няма да могат да си изяснят защо животът им е станал такъв. Не потребност да се узнае нещо за предишния живот кара хората да се занимават с антропософия, а стремежът към разбиране на онова, което ще настъпи за цялото човечество, когато хората, живеещи днес, отново се родят. Хората, които днес са антропософи, ще имат заедно с другите склонността да искат да си спомнят, ала те ще имат разбиране, а с него и душевна хармония. Онези, които днес отхвърлят антропософията, в следващата си инкарнация ще усещат смътна болка в усилието си да разберат нещо за предишното си прераждане. Ала те няма да разберат нищо за това, което в най-голяма степен ги измъчва. Те ще бъдат безпомощни, лишени от вътрешна хармония. И в следващата им инкарнация трябва да им се каже: Ти се учиш да познаваш какво ти причинява болка, когато си представиш, че наистина би могъл да си пожелал тази болка. Естествено не всички хора ще пожелаят тази болка. Но хората, които днес са материалисти, в следващата си инкарнация ще започнат да разбират своето вътрешно съкрушение, пустота и болка, когато последват изискванията, съвета на тези, които тогава ще могат да знаят и ще им кажат: Представете си, че сте поискали този живот, който сега искате да отхвърлите. Когато започнат да следват този съвет и да мислят за това: Защо съм пожелал този живот? – тогава ще си кажат: Да, може би съм живял в една инкарнация, когато съм си казвал: Какво, друг живот ли, друго прераждане ли? Глупости! Как може да се вярва в такова нещо! Този живот е достатъчен сам за себе си. Никакви сили не се предават в някакъв друг живот. Да, понеже съм смя-

тал един следващ живот за безсмислица, затова сегашният ми е станал безсмислен. Тази мисъл съм я всадил в съзнанието си като сила, която прави живота ми сега празен и безцелен!

Това ще бъде една правилна мисъл. Така ще се изживее материализмът кармически. Смислена ще бъде следващата инкарнация при онези хора, които са си изградили убеждението, че животът им такъв, какъвто е, не е достатъчен сам за себе си, а съдържа основанията за следващия. Безсмислен, празен и пуст ще бъде животът за онези, които са си направили живота безсмислен чрез мисълта за безсмислието на прераждането.

Така виждаме, че мислите, които питаем, не преминават в следващия живот като такива, а се променят в сила. В духовния свят мислите, такива, каквито са между раждането и смъртта, нямат значение, те имат значение само в една видоизменена форма. Например ако човек има някаква велика мисъл, тя ще се загуби, след като той премине през портата на смъртта. Но ентузиазмът, усещането и чувството оживяват под влиянието на мисълта и те преминават през портата на смъртта. От антропософията човек не взема мислите, а това, което е преживял чрез тези мисли до най-малките нюанси, не само общото основно усещане. Към това искаме да се придържаме: За физическия свят мислите са основното нещо, изпълнено със значение, а когато говорим за въздействието на мисълта в по-висшите светове, всъщност говорим за едно преобразуване на тази мисъл в духовния свят. Мисли, които отричат прераждането, се преобразуват в следващия живот във вътрешна нищета, във вътрешна празнота на живота и нищетата и празнотата се усещат като болка и дисхармония. Можете да добиете представа за това какво представляват вътрешната нищета и празнотата с помощта на едно сравнение. Представете си, че нещо наистина ви харесва и го гледате винаги с удоволствие, когато отидете на някое определено място. Например сте свикнали да виждате едно определено цвете в една градина на определено място. И ако някоя безсъвестна ръка откъсне цветето, ще

изпитате болка. Когато нямате нещо, което обичате, когато то ви липсва, тогава изпитвате болка. Така е с цялото човешко същество. Защо човекът изпитва болка? Когато етерното тяло и астралното тяло на един орган се вмести на едно и също място във физическото тяло и когато този орган бъде разрязан и е наранен, тогава те не могат да се наместят добре. Това е точно така, както когато розата в градината на определеното място бъде отрязана от безразсъдната ръка. Когато един орган е наранен, етерното тяло и астралното тяло не откриват това, което търсят. И това се усеща като телесна болка. Така и мислите, които човек има, оказват въздействие върху бъдещето. Той ще ги срещне в бъдещето. Напротив, те ще му липсват и той няма да открие нищо, когато ги потърси на едно определено място, ако не е изпратил към следващата си инкарнация вяра и познавателни сили. И тази липса на нещо на определено място ще се усеща като болка и мъка.

Това са указания, които ще ни изяснят от една определена страна кармичния ход на някои неща. Те трябваше да бъдат дадени, тъй като желаем да се задълбочим още повече във възможностите човек да придобие повече познания за своята духовно-душевна същност.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ

Берлин, 30 януари 1912 г.

Разсъжденията, които направихме последния път, поради начина, по който бяха представени, са останали малко неразбрани за някои хора и дори пораждащи съмнения. Но ако днес се задълбочим още малко върху един или друг момент, нещата биха могли все повече да ни се изясняват.

Но какво всъщност изложихме пред душата последната вечер? То бе до известна степен нещо свързано с целокупната същност на човека, като например това, което прави човек, когато в едно или друго житейско състояние трябва да се опита да си спомни за минали преживявания и опитности. Споменът и паметта са човешки душевни преживявания, които по принцип могат да се доведат до знанието на обикновеното съзнание, което протича между раждането и смъртта, или по-точно казано – за това често сме говорили, – в един времеви отрязък, който всъщност започва от късното детство и продължава до смъртта. Защото знаем, че с обикновеното си съзнание си спомняме от един определен момент в нашето детство и че за онова, което се е случило преди този момент, можем да научим нещо само от родители, други по-възрастни близки или познати. Когато разглеждаме характеризирания по този начин времеви отрязък, говорим за душевен живот на спомена. Разбира се, тук няма да се разпростираме в подробности върху значението на думите „способност за припомняне“ или „памет“. Това не е и необходимо за нашите цели. На първо място трябва само ясно да видим пред душите си, че към всичко, което се обозначава с тези думи, спада и себеприпомнянето за минали преживявания и опитности. Това, което разгледахме последния път, беше нещо подобно на това себеприпомняне, само че не трябва наготово да се осланяме на тази прилика със способността за припомняне, която имаме в обикновения живот. Напротив, за тази спо-

способность трябва да си мислим като за по-висша и по-всеобхватна способност за спомняне, която ни отвежда отвъд настоящата инкарнация с един вид увереност, че преди този земен живот сме имали и други животи. И както споменахме предния път, този по-висш процес е подобен на себеприпомнянето за нещо изживяно в обикновения живот. Нека сега да си представим даден човек, който се нуждае от нещо, което е научил на един по-ранен етап в сегашния си живот, и който настройва душата си да извади от дълбоките си пластове онова, което е научил тогава, за да може да го обхване с погледа си сега. Ако живо и образно си представим този процес на спомняне, откриваме, че в него се осъществява една дейност, която спада към обикновената ни способност за припомняне. Това, за което споменах последния път, са дейностите на душата. Но тези дейности би трябвало да допринасят за постъпване в душата ни на нещо относно предишните ни земни животи, подобно на състоянието, когато се чувстваме потопени в спомена за нещо, изживяно в този живот. За целта не трябва да разглеждаме казаното последния път като единствен начин, който би могъл да ни отведе в миналите ни земни животи или който може априори да предизвика една вярна представа за това какви сме били в предишните си животи. Той представлява само едно помощно средство, каквото средство е и себеприпомнянето, с което бихме могли да извадим на бял свят потъналото в дълбините на душевния ни живот. Нека накратко обобщим изложеното за едно такова себеприпомняне относно минали земни животи. Това ще стане най-добре по следния начин.

При известно себепознание в живота започват да ни правят впечатление някои неща, за които вътрешно съзнаваме, че са ни сполетели. Ако ни споходи някоя неприятност и ако не можем съвсем добре да разберем как това е могло да се случи, но все пак си кажем: Ти всъщност си един лекомислен човек и никак не е чудно, че това те е сполетяло, – тогава това е най-малкото нещо, едно подобие на разбиране за това, че нещото ни

е сполетяло. Но има и многобройни други преживявания, които се случват в живота и за които изобщо не можем да си създадем представа, че зависят от нашите душевни сили и способности. Тогава в обикновения живот говорим така, сякаш става въпрос за случайности. За случайности говорим тогава, когато не прозираме как нещата, които ни се случват като удари на съдбата, зависят от нашето вътрешно душевно настроение и т. н. Беше обърнато внимание и върху един друг вид преживявания. Това са онези душевни преживявания, при които с помощта на това, което наричаме наш обикновен Аз, се изтръгваме от дадено житейско положение, в което са ни били поставили. Като пример беше посочен случаят с някого, който е бил определен за някоя професия или за дадено житейско поприще от неговите родители или от близкостоящите му хора, но той чувства с цялото си същество, че иска да се насочи към нещо друго. Когато в по-нататъшния си живот обърнем поглед назад към нещо такова, си казваме: бяхме поставени в това житейско положение, но се изтръгнахме от него чрез собствения си волеви импулс, чрез симпатията и антипатията си. Значи стана дума за подобни житейски обрати.

Не става въпрос за това, че при един такъв поглед назад можем да обхванем всичко. Важното е само това, което ни е занимавало по-отблизо в нашия живот. Ако например някой никога през живота си не е почувствал призвание или пък не е имал никаква нагласа да става моряк, тогава споменатите съображения въобще не подлежат на разглеждане. Те вадат само там, където наистина имаме случай на съдбовен обрат, следователно житейските положения, при които наистина сме осъществили житейски обрат. Но дори това не го разбирайте така, сякаш с помощта на това себеприпомняне за минали преживявания, съгласно развитите по-горе принципи, би трябвало да се получи нещо като разкаяно завръщане. Така че когато в по-нататъшния си живот си спомняме за тях и стигаме до знанието, че тогава сме се изтръгнали от тези преживявания, сега

не трябва разкажано да се завърнем и отново да се поставим в предишното положение, в което тогава сме били и в което не сме останали. Не става дума за никакви практически изводи, а за себеприпомняне, ако са се случили такива обрати. Става дума и за това, че по един най-енергичен начин в противовес на мисли като „Това стана случайно“ и „Бяхме поставени, но се изтръгнахме“, трябва да предизвикаме у себе си следното вътрешно преживяване.

Казваме си: Представям си, че онова, което навремето не съм искал и от което съм се изтръгнал, е било такова, в което самият аз съм се поставил с най-силния си волеви импулс. И така, това, което е било антипатично някому и поради тази причина той се е изтръгнал от него, да си го представим пред душата си така, че да си кажем: Искам да се опитам да се отдам на представата, че с пълна сила съм искал това; искам да си представя пред душата си образа на един човек, който наистина е искал това нещо. А за тези неща, за които казахме, че уж са случайности, да си представим, че ние сме ги предизвикали. Да предположим, че веднъж ни е споходил споменът, че на едно или друго място върху раменете ни е паднала керемидата и наистина ни е заболяло. И тук нека се отдадем на представата: ние сме се качили на покрива, разхлабили сме една керемидата, така че в следващия момент тя е трябвало да падне, след което бързо сме слезли долу, така че керемидата да може да падне върху нас. Тук не става дума за това, че това са гротескни представи, а за това, какво желаем да постигнем чрез тях.

Нека сега се пренесем в душата на един човек, за когото сме си създали представата, че той е искал всичко онова, което просто „случайно“ ни се е случило, и че той е желал това, от което ние сме се измъкнали. В душата не се случва нищо, когато човек направи това упражнение два, три, четири пъти, но затова пък много неща се случват, ако човек прави това по отношение на различни свои преживявания, които ще открие, ако ги потърси. Ако той прави това отново и отново и си пред-

ставя нещата истински живо и образно, когато чисто и просто си представя един човек, който би искал всичко онова, което ние самите не искаме, тогава ще добие опитността, че този човешки образ, който е извикал пред своята душа, вече не го напуска, че той му прави едно изключително силно впечатление и сякаш наистина цялата работа всъщност има много общо с него самия. Когато човек придобие известен финес в едно такова себеизпитване, той бързо ще стигне до това да намира приликата, която съществува между едно такова настроение и един такъв образ, който човек си е създал, и една такава представа, която е извикал от паметта си, за която усеща, че идва като представа-спомен. Разликата е само в това, че при обикновения процес на спомняне, когато човек черпи от душата си една такава представа, си имаме работа предимно с представи. Тяхна противоположност е това, което оживява в нашата душа, когато правим тези упражнения, за които стана дума, нещо подобно на чувство, нещо, което е в по-голяма степен във връзка с душевното ни настроение и в по-малка степен с представите ни. По отношение на този образ се чувстваме по един особен начин. Не става толкова въпрос за образа, колкото за чувствата, които изпитваме и които ни създават едно впечатление, подобно на споменната представа. И когато отново и отново повтаряме тези неща, от опита, под формата на една вътрешна самопознатост, се добива познанието, че образът, който си създаваме, се превръща в нещо като представа-спомен, която става все по-ясна и по-ясна, докато в началото, когато си спомняме произволно и я извличаме от дълбините на душата си, тя е смътна и неясна. Не става въпрос за това какво си представяме, а че това, което си представяме, се преобразува, че то се превръща в нещо друго. Осъществява се един процес, подобен на този, когато някой се опитва да си спомни дадено име, полага усилия и добива смътен спомен и тогава си казва: Нус... баумер, но той има усещането, че нещо не е както трябва и тогава по някаква причина, която сам той не може напълно да разбере, изниква

правилното име, например Нусдърфер. Имената „Нусбаумер“ и „Нусдърфер“ тук се извеждат едно от друго. По същия начин ще се подреди образът, ще се промени и по отношение на него ще се появи чувството: Ти се добра до нещо, което се крие в теб и което по начина, по който се крие в теб и се отнася към целия ти останал душевен живот, ясно ти показва: нещата не са могли да бъдат такива в настоящата инкарнация! Така с една голяма вътрешна яснота може да се установи, че криещото се в нас, отстои назад във времето. Сега трябва само да разберем, че тук имаме работа с един вид способност за спомняне, която може да се развие в човешката душа, с една способност за спомняне, която трябва да се нарече по друг начин, за разлика от обикновената способност за припомняне. Последната може да се нарече с израза „спомен като представа“, но тази способност за спомняне, която сега разглеждаме, всъщност би трябвало да наречем „спомен като чувство и усещане“. Че за това съществуват известни основания, ще разберете от следните съображения.

Замислете се за това, че всъщност нашата обикновена памет, нашата обикновена способност за припомняне ни дава нещо като спомен-представа. Само помислете за това как някоя особено болезнена случка, която може би съвсем сте потиснали и забравили преди двадесет години, изниква във вашия спомен. Вероятно ще можете да опишете тази случка образно и с най-големи подробности, но в спомена няма да изпитате по същия начин болката, която сте изпитали тогава. В спомена-представа тя някак си е заличена. Разбира се, съществуват различни степени на впечатлителност и може да се случи нещо дотолкова да е дало отражение върху някой човек, че болката да се появява всеки път при спомена за преживяното. Но общият принцип, за който споменах, все пак важи и именно по това познаваме, че за настоящата инкарнация способността ни за спомняне е спомняне в представи, докато изживените чувства или дори волевите импулси не постъпват в душата със същата

интензивност, във всеки случай не така, че да могат да се сравнят с първоначалните. Трябва само да вземете за пример някой по-характерен спомен и ще видите доколко голяма е разликата между представата, която изплува в спомена, и онова, което в живота си в тази инкарнация сте изпитали като чувства и волеви импулси. Помислете си само за някой човек, който пише мемоарите си. Да предположим примерно, че пишейки своите мемоари, Бисмарк е стигнал до момента, в който е подготвял Немско-австрийската война от 1866 г. Представете си само какво ли се е случвало в душата на Бисмарк в онзи безкрайно критичен момент, когато е насочвал и управлявал събитията срещу един свят на предразсъдъци, срещу един свят на волеви импулси. А сега вече си представете не как това някога е живяло в душата на Бисмарк, а всичко онова, което по онова време той непосредствено е изживял под впечатлението от събитията и което е потънало дълбоко в душата му. Помислете за избледняването на чувствата и волевите импулси, които са били налице, когато е правел нещата, в сравнение с времето, когато е пишел мемоарите си. Едва ли ще се намери човек, който да не е наясно с това, каква огромна разлика съществува между представата за нещата и онова, което спада към чувствата и волевите импулси.

Този, който поне малко се е занимавал с антропософия, ще разбере за какво става въпрос, когато бъде казано спомнатото вече многократно от други гледни точки, а именно, че нашите представи, следователно нашите спомени-представи в душевния ни живот, когато са предизвикани отвън, от външния свят, в който живеем с физическото си тяло, всъщност имат значение само за тази отделна инкарнация. Винаги сме извеждали от антропософските принципи голямата истина, че всички представи, всички идеи, които смятаме за свои, докато имаме едно или друго сетивно възприятие, когато в живота си се боим или се надяваме на нещо – но не по отношение на душевните импулси, а на представите, – всичко, което имаме в

представния си живот, много бързо изчезва, след като минем през портата на смъртта. Защото представите принадлежат към това, което протича във физическия живот, т. е. към това, което трае най-кратко време. Но човек лесно може да схване, особено ако по някакъв начин е запознат със законите на прераждането и кармата – тук също вече споменах това, – че нашите представи, доколкото ги смятаме за свои по време на живота си и които протичат във връзка с външния свят или с нещата от физическия план, намират своя израз в езика и затова можем да мислим за говора като за свързан по някакъв начин с представния ни живот. Всеки знае, че трябва да научи говора на даден език в отделната си инкарнация. Защото въпреки че е напълно ясно, че голям брой от днешните гимназисти преди са били инкарнирани в Древна Гърция, изучаването на гръцки език не се удава на никого с по-голяма лекота, благодарение на това, че може да си спомни как е говорил на гръцки в предишния си живот. Езикът изобщо е израз на представния живот и съдбата на езика е подобна на тази на представния живот. Така че представите, по начина, по който живеят в нас по отношение на физическия свят, и дори представите, които трябва да придобием за по-висшите светове, винаги са по някакъв начин оцветени с впечатленията от физическия свят. Когато искаме да прозрем отвъд тази форма, виждаме това, което представите могат да ни съобщат за по-висшите светове. Но това, което тук, във физическия свят, можем да добием като непосредствени представи, е свързано с живота между раждането и смъртта. След смъртта вече не си създаваме представи по начина, по който го правим тук, а виждаме представите. Там те са нашите възприятия и са на разположение по начина, по който цветовете или тоновете са на разположение във физическия свят. Докато във физическия свят това, което човек си представя чрез представите, всъщност може да бъде изразено само чрез физически материали, на което лесно може да не бъде обърнато внимание, пред нас имаме представите в безплатно състояние така, както тук имаме

цветове или тонове. Червено или синьо човек във всеки случай не може да види, както ги вижда тук с физическите си очи. Но това, което той тук не вижда и за което си създава представи, там е на разположение за него по начина, по който червеното или зеленото или пък някой тон са тук. Докато във физическия свят това, с което се запознаваме по пътя на чистата представа – или по-добре казано по пътя на понятията в смисъла на „Философия на свободата“ – и което може да бъде видяно само през воала на представния живот, за безплътната душа се намира там по такъв начин, както физическият свят за обикновеното съзнание.

Във физическия свят има хора, които смятат това, което им дава сетивното възприятие, за единствено валидното. А това, което човек може да си изясни само с помощта на понятия, като да кажем, че всичко, което сетивата могат да дадат, се обхваща например от понятието „овца“ или понятието „вълк“, следователно това, което разнищава материалното, може дори да бъде отречено от тези, които желаят за тях да важат само сетивните впечатления. Можем да кажем: В своите представи човек може да си създаде образ за всичко, което вижда в овцата или пък във вълка. Обикновеното разбиране се опитва да внуши на човека, че това, което той може да си създаде с помощта на понятията, може да се определи единствено като едно „голо понятие“. Но ако например затворим един вълк и за дълго време го храним само с овце, така че ако преди това той е ял нещо друго, сега то е изключено от менюто, и сега е пълен само с овнешко, никой човек няма да повярва, че в следствие на това вълкът се е превърнал в овца. Оттук можем да извадим заключението, че е напълно очевидно, че това, което разнищава сетивното впечатление, понятието, е нещо реално. Не може да се отрече, че това, което понятието създава, умира. Но това, което живее във вълка или в овцата, което е вътре в тях и не може да бъде видяно с физическите очи, именно то се вижда и се възприема в живота между смъртта и новото раждане.

Следователно, когато се казва, че представите са свързани с физическото тяло, никой не трябва да си прави извода, че човекът без представи, или казано по-добре без съдържанието на представите, би се намирал в живота между смъртта и едно ново раждане. Изчезва само това, което представите изработват. Това, което имаме като свой представен живот, както го изживяваме тук във физическия свят, има значение само за настоящата инкарнация. Вече съм споменавал пред вас, че *Фридрих Хебел* е нахвърлил в своя дневник скици за една драма. Той е имал идеята, че прероденият Платон е в един гимназиален клас, прави възможно най-лошото впечатление на своя учител и получава най-лошите оценки, тъй като изобщо не може да разбере идеите на Платон! Това също е пример за факта, че мисловната постройка на Платон, която е живяла в него на базата на мислите, не е преминала в тази си форма в следващото му прераждане.

За да можем да мислим за тези неща по един разумен начин, трябва да разгледаме душевния живот на човека от една известна гледна точка. Трябва да си зададем въпроса: Какво носим в себе си като съдържание на нашия душевен живот?

Първото са нашите представи. Че тези представи, заедно с чувствата, биха могли да доведат до волеви импулси, не е пречка за това да говорим за един специфичен представен живот в нашата душа. Защото дори и да има хора, които едва успяват да се съдържат, когато си представят нещо, и пламват в силна симпатия или антипатия или, казано по друг начин, веднага преминават към други душевни импулси, това не пречи на разделянето на представния живот от останалото душевно съдържание.

Второто, което носим в нашия душевен живот, са преживяванията на чувствата. Те постъпват в нас по един наистина многообразен начин. Налице е всеизвестното противоречие в живота на чувствата, което човек може да определи като симпатията и антипатията, с които се отнасяме към различните неща,

или ако искаме да се изразим по-точно: любов и омраза. След това идват чувствата, които можем да класифицираме като такива, които предизвикват известна възбуда и напрежение, и съответно такива, които ни носят успокоение и облекчение. Последните не се пораждат заедно с чувствата на симпатия и антипатия. Защото един душевен импулс, който можем да наречем напрежение, възбуда и отпускане, е нещо различно от това, което се изживява с чистата симпатия или антипатия. Но би трябвало доста да поговорим, ако желаем да охарактеризираме различните двойки душевни преживявания. Към тях спадат и онези, които можем да определим като чувство към красивото и грозното, които представляват едно твърде специално изключение от душевното съдържание и които не могат да се сравняват с обикновената симпатия и антипатия, и още по-малко се съвместяват с тях. Като друга специална двойка бихме могли да посочим чувствата, които имаме за доброто и злото. Днес не е моментът да излагаме в подробности как вътрешното преживяване, което имаме при една добра или лоша постъпка, е нещо съвсем различно от чувството на симпатия или антипатия към една добра или лоша постъпка, т. е. от това да обичаме добрите действия, а лошите – да мразим. Така чувствата се явяват пред нас в най-разнообразен вид и можем да ги отличаваме от представите.

Трети вид душевни преживявания са волевите импулси, волевият живот. Те също не бива да се смесват с това, което можем да наречем преживявания на чувствата и което трябва или може да остане във вътрешността на нашия душевен живот по начина, по който го изживяваме. В един волеви импулс се съдържа това, че в душата се изразява: Ти трябва да направиш това, а онова не трябва да правиш. Човек трябва да се научи да прави разлика между простото чувство, което изпитва към това, което у него самия или у някой друг му се струва добро или лошо, и онова, което се появява като чувство на натиск да извършваме добро и да оставим лошото. При чувството пре-

ценката може да остане встрани, но волевите импулси са нещо друго. И въпреки че се получават преходи между живота на чувствата и волевите импулси, изхождайки от обикновените си житейски наблюдения, човек не бива да ги смесва. Навсякъде в човешкия живот има преходи. Както има хора, които почти не стигат до чистите представи, а винаги дават израз на това, което обичат или мразят, които винаги залитат насам-натам, тъй като не могат да отделят чувствата си от своите представи, така има и други, които, виждайки дадено нещо, не могат да се възпрат да не преминат към нещо, съответстващо на волеви импулс, да преминат към действие, дори и ако това действие изобщо не е основателно. Това отново не води към нищо добро, а по-късно може да се изяви като клептомания и т. н. Тук няма приведена в ред връзка между чувствата и волевите импулси. Тези неща трябва да бъдат разграничавани много стриктно. И така, в душевния си живот ние живеем в представите, в изживяванията на чувствата и във волевите импулси. Често сме се опирали на подобни разсъждения, защото ако искаме да разберем цялостния човек, не можем да се справим без тях.

Опитахме се да изложим нещо от това, което може да приближи до нас разбирането, че представният живот е свързан с еднократната инкарнация между раждането и смъртта. Виждаме също и как навлизаме в живота и как усвояваме представния живот. Това обаче не се случва с живота на чувствата, нито пък с волевия живот. За човек, който твърди, че това не е така, можем да си помислим, че никога не е наблюдавал развитието на някое дете. Погледнете само едно дете, което все още е съвсем нечувствително по отношение на представния живот, което изобщо не може да свърже околния свят със своите представи, но затова пък има подчертани симпатии и антипатии и у него постоянно възникват възбуждащи и успокояващи волеви импулси. А категоричността, с която се проявяват волевите импулси, дори изкуши един философ, Шопенхауер, да повярва, че човешкият характер изобщо не може да бъде променен през

живота на човека. Това не е вярно – той може да се промени. Но когато встъпваме във физическия живот, се получава така, че трябва да кажем: Работата с чувствата и с волевите импулси стои по съвсем различен начин от тази с представите. Ние навлизаме в инкарнацията с един съвсем определен характер на душевните ни преживявания и волеви импулси. При едно правилно разглеждане вече бихме могли да предусетим, че в чувствата и във волевите импулси има нещо, което носим със себе си от предишни инкарнации. Но обхванете това с една памет на чувствата в противоположност на представната памет в този живот. Човек практически не може да се справи, ако отдава значение само на представния спомен. Всичко, което развиваме в представния си живот, не може да ни доведе до това, което би могло да предизвика едно такова впечатление, което, ако бъде правилно разбрано, ни казва: Имаш нещо в себе си, което е дошло с теб в тази инкарнация от самото ти рождение. Затова трябва да излезем извън представния живот, припомнянето трябва да стане по малко по-различен начин. Вече споменахме какво трябва да стане припомнянето. Как си припомняме нещо? Правим го така, че не си представяме, че нещо е станало просто случайно в нашия живот, че сме се натъкнали на еднотакво си, че тогава сме били в дадено положение, от което сме се измъкнали и т. н. Не трябва да останем при представите, а трябва да ги направим живи, подвижни – все едно че пред нас стои образът на една личност, която е искала това, която е желала това в своите възжелания, волеви импулси, преживявания на чувствата и т. н. Трябва да се вживеем във волята. И така, това е едно съвсем различно вживяване в себе си от онова вживяване в представния живот при спомнянето, за което стана въпрос. Това е едно вживяване в едни други душевни сили, ако можем да употребим този израз.

Практиката да искаме, да желаем, да копнеем да развием душевното съдържание, която е била позната и се е използвала във всички окултни школи, е в пълно съответствие с това, кое-

то знаем за представния живот, живота на чувствата и волевия живот от антропософското познание или от други източници. С тяхна помощ тя може да бъде разяснена и разбрана. Така че нека ясно да кажем, че в специфичното съдържание на живота на чувствата и на волевия живот трябва да развием нещо, което до известна степен наподобява споменните представи, но не остава само при представите, така че с негова помощ ставаме в състояние да развием един друг вид способност за спомняне, която постепенно ни извежда отвъд живота, който се заключава между раждането и смъртта в тази инкарнация.

Трябва да подчертаем, че пътят, който посочваме тук, е напълно добър и сигурен, но е пълен с откази. По-лесно е човек поради някакви причини да си въобрази, че в предишния си живот е бил Мария Антоанета, Мария Магдалена и други подобни. По-трудно е по описания начин от наличното в душата, от наистина съдържащото се в нея, да стигнем до картината за това, което сме били. Той е пълен с откази затова, защото човек например много често остава твърде разочарован. Но ако някой каже, че така бихме могли да се излъжем, можем да му отвърнем: Човек може да се излъже и по отношение на обикновените си спомени, може и да си спомня нещо, което да не е било така. Това не е никакво възражение. В живота имаме определени критерии, с помощта на които да различаваме това, което си въобразяваме.

В един град в Южна Германия веднъж някой ми каза, че всичко, което е изложено в моята книга „Въведение в тайната наука“, би могло да се основава чисто и просто на самовнушение, тъй като съществуват някои много живи самовнушения, които могат да стигнат чак до там, че някой например да усеща вкуса на лимонада в устата си, когато силно си представя, че пие лимонада. Щом е възможно такова нещо, защо да не може – така си мислеше онзи човек – написаното във „Въведение в тайната наука“ да се основава също така на самовнушение? Тезоретично погледнато, напълно е възможно да бъде направено

едно такова възражение. Но можем да обмислим това и така: Ако някой смята, че с примера с лимонадата може да покаже колко силно може да въздейства самовнушението, можем да кажем, че той не е разбрал, че трябва да обмисли примера до край и да помисли, че не е достатъчно просто да си представя лимонадата, а да опита да утоли жаждата си с представата за нея и тогава ще установи, че това е невъзможно. Става въпрос за това, че с преживяванията стигаме до край. Но това не се установява теоретически, а се изживява непосредствено в живота. И със същата увереност, с която знаем, че сме преживели нещо, което изплува от споменните ни представи в живота, със същата сигурност става така, че от дълбините на душата се надигат волевите импулси, които ние предизвикваме по отношение на случайното, на това, което не сме искали, и със същата необходимост изплуват споменните представи като една картина на предишния ни земен живот. За този, който сега каже, че това може да е само въображение, не бихме могли да приведем доказателства, че теоретически не може да бъде приведено доказателство за това, че огромен брой хора си въобразяват да са преживели нещо, което определено не са преживели, и за това, което всъщност им се е случило. Също толкова малко, колкото могат да бъдат приложени теоретически доказателства в този случай, могат да се приведат такива и за другото. Като при това човек се намира в същото положение, в което се намира и по отношение на настоящия си живот. Той се намира точно в същото положение.

С последното показахме как предишният живот проблясва в настоящия и как с помощта на грижливо развиване на душата наистина имаме възможност сами да стигнем до убеждението – не само до теоретическото убеждение във факта на прераждането, – до практическото убеждение за намиращото се у нас и прераждащо се душевно същество, за което действително да знаем, че някога е съществувало.

Но има и изживявания от съвсем друг вид, които се по-

явяват в нашия живот и за които не можем да кажем нищо. Те се явяват в живота ни по такъв начин, че бихме могли да ги помислим за спомен от минал живот. Действително има такива изживявания, за които трябва да си кажем, че в зависимост от начина, по който настъпват, те могат и да не се обясняват с предишния живот. Днес дават за пример само такъв вид изживявания. Аз също бих искал да обърна вниманието върху подобни преживявания, като ви дам един типичен пример. Това, което ще дам като пример, може да се случи по стотици, по хиляди начини, но именно това, което се случва, е сходно с онова, за което искам да ви разкажа като типичен пример.

Да вземем даден човек, който върви в някоя гора, и тъй като е потънал в мисли, забравя, че крачи по горска пътека, граничеща с дълбока пропаст. Бих искал да представя това, което би могло да протече в следната форма. Примерът е от мен, тъй като ми е известен един твърде сходен случай, който бе разказан също и на друго място. И така, човекът не вижда, че там има пропаст, тъй като особено силно го интересува нещо друго. И поради това, че неговият проблем го интересува толкова силно, той се устремава към пропастта и то с такъв размах, че ако е бил направил само още две-три крачки, е щяло да стане невъзможно да се удържи. И тогава, както е вървял напред, е щял да полети в пропастта и с живота му би било свършено. Обаче в момента, в който е щял да налети на пропастта, той чул един глас: Спри на място! Гласът му направил такова впечатление, че той се заковал на място. Въпросният човек си помислил, че сигурно там има някого, който го е видал. Той осъзнал, че е щял да се раздели с живота си, ако не е бил спрял по този начин. Той се огледал, но не видал никого.

Мислещият по материалистически начин сега би казал, че поради някакви обстоятелства от дълбините на душата му се е получила слухова халюцинация и че това, че човекът е бил спасен по този начин, е една щастлива случайност. Но също така е възможно да мислим по друг начин за нещата или поне

трябва да допуснем такава възможност. Днес искам само да ви я дам за пример, защото за този друг начин на мислене може само да се разкаже, не да се докаже. Човек би могъл да си каже, че благодарение на събития в духовния свят в момента, когато си стигнал до кармична криза, животът всъщност ти е бил подарен. Ако нещата бяха продължили без онази случка, с живота ти щеше да е вече свършено. Така сега към предишния ти живот е добавен един вид нов живот. И този нов живот е един вид подарък и ти дължиш този твой живот на силите, които стоят зад гласа! Подобни преживявания биха могли да имат много наши съвременници, стига само да поискат да упражняват истинско себепознание. Защото в живота на много хора се случват такива преживявания. И не става въпрос за това, че хората не са имали такова преживяване, а за това, че не са му обърнали необходимото внимание, че просто са минали покрай него, защото то не става винаги така явно, както в описания случай, а така, че хората пропускат да го забележат с обикновеното си внимание.

Доста съм говорил за това колко често хората не забелязват това, което се случва в непосредственото настояще. Характерен пример за това как хората не обръщат внимание на това, което става около тях, е следният случай. Познавах един училищен инспектор на една област, в която бе въведен закон, че повъзрастните учители, които не са държали определени изпити, трябва да бъдат подложени на тях. Този училищен инспектор, понеже беше един изключително хуманен човек, си каза: Тези младежи, които тъкмо излизат от семинарите, човек може да ги пита за всичко. Но да препитваме по-старите господа, които са на служба вече два-сет-три-сет години, това е една жестокост, тях не може да ги препитваме. Най-добре да ги питам за нещата, които са в книгите, по които година след година преподават на децата. И вижте само: повечето от тях не знаели дори това, което самите те преподавали на учениците! При това инспекторът бил такъв изпитващ, за когото можело да се каже, че е

искал да ги пита за това, което те знаят!

Това беше пример за хора, които не забелязват случващото се в тяхното обкръжение, дори и това, което се отнася до собствената им персона. Следователно няма защо да се учудваме, ако намерим такива примери като току-що описания в живота на много хора. Само при едно разумно и истинско самонаблюдение човек може да открие случка като тази, която описах. И ако се отнесе към подобна случка със съответната смиреност, тогава вероятно той ще изпита едно наистина специално чувство, чувството, че животът от онзи ден нататък му е бил подарен и че от този ден нататък той трябва да го използва по един също така специален начин. Това е едно добро чувство и действа подобно на процеса на припомняне, ако човек си каже: Ти беше стигнал до една кармична криза, тогава животът ти беше приключил. Когато той се вгълби в това смирено чувство, се случва нещо, което в началото се появява по такъв начин, че той си казва: Това не е представа-спомен като тази, която често съм преживявал през живота си – това е нещо съвсем специално!

В следващата лекция ще мога да ви кажа по-точно това, което днес мога само да загатна. Защото по начина, по който то бе загатнато сега, един велик посветен от новото време изпитва онези, които счита достойни за свои последователи. Защото нещата, с помощта на които се ориентираме в духовния свят, произлизат от духовните факти, които се случват около нас или пък от едно истинско познаване на тези факти. И един такъв глас, който се появява при много хора, не бива да се разглежда като халюцинация. Защото чрез този глас говори онзи духовен водач, когото наричаме *Кристиян Розенкройц*. Той говори на тези, които е избрал измежду останалите хора, и които биха могли да се превърнат в негови последователи. Така гласът произхожда от тази индивидуалност, живяла в една специална инкарнация през 13-ти век, за която ще имаме още случаи да говорим, така че човек, който изживява нещо подобно, има един

знак, чрез който да може да открие своето място в духовния свят. Вероятно мнозина няма да успеят да обърнат внимание на един подобен глас. Но антропософията вече работи в посока на това, ако не в това си прераждане, поне по-нататък хората да обръщат внимание на такива гласове. За повечето хора, които преживяват нещо подобно, днес нещата стоят така, че това, което описват като факта, че са срещнали онзи посветен, който ги е определил за такива, които могат да принадлежат към неговия кръг, не се е осъществило в тази единствена инкарнация, а в живота между смъртта и сегашното раждане, така че това също е едно указание за факта, че нещо се случва между смъртта и следващото раждане и че тогава имаме дори по-важни процеси от тези между раждането и смъртта. Може също да се окаже – и в единични случаи става точно така, – че определени хора, принадлежащи към кръга на Кристиан Розенкойц, вече са били определени за това в една предишна инкарнация. Но за повечето предопределението, което се проектира в едно такова събитие, е било направено в последния живот между смъртта и новото раждане.

Не говоря за това, за да ви разкажа нещо сензационно, нито пък просто за да ви разкажа за тази случка, а поради една специална причина. Искам и да обърна вниманието ви върху нещо, което често съм преживявал в нашия антропософски живот, а именно че нещата, които се казват, бързо биват забравяни или пък се запомнят с различен от вложения смисъл. Това често се случва в нашия антропософски живот. Поради тази причина понякога подчертавам важни, съществени неща по няколко пъти не с цел да се повтарям. Дори днес става така, че когато казвам, че много хора от съвременето са преживели случки, подобни на описаната, но че не знаят за това, последното се дължи не на липсата на случката, а на това, че те не си спомнят за нея, тъй като не са ѝ обърнали съответното внимание. Затова би трябвало да е едно утешение човек да си каже: Не откривам такова нещо и следователно не принадлежа към такива избра-

нищи! – Все пак мога да ви уверя, че неизброимо много хора са преживели подобни неща. Това исках да спомена, преди да стигна до истинската причина, поради която ви разказах тази история.

Такива неща се разказват, за да можем отново и отново да насочваме вниманието си към това, че трябва да намерим връзката на душевния си живот с духовните светове по един конкретен начин, а не само чрез абстрактни теории, и че антропософската духовна наука не трябва да бъде за нас просто теоретичен светоглед, а една вътрешна сила в нашия живот; че ние трябва не просто да знаем, че има духовен свят и че човекът му принадлежи; че докато вървим през живота не просто разглеждаме нещата, които въздействат върху сетивното ни мислене, а че забелязваме взаимозависимостите, които те ни показват: Ти си в духовния свят, намираш се в него по този и по този начин. Искаме да обърнем вниманието си към конкретното съществуване, към реалното съществуване на отделните хора в духовния свят. Теоретично хората търсят навън обосновката на факта, че в света може да има нещо духовно и че човекът не трябва да се разглежда от материална гледна точка, а че може да носи нещо духовно в себе си. Нашият светоглед се различава по това, че твърди за всеки един поотделно: Ти се намираш във връзка с духовните светове по този начин! Все повече и повече ще обръщаме внимание на такива неща, които биха могли да ни покажат как трябва да разглеждаме света, за да прозрем нашата принадлежност към духа на големия свят, към макрокосмоса.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ

Берлин, 5 март 1912 г.

На това място вече в продължение на години сме разглеждали различни антропософски истини, излагали сме различни антропософски познания. Опитавме се да се запознаем в различни аспекти с това, което вярваме, че трябва да наречем антропософия, и да възприемем в себе си онова, което произтича от антропософските познания. Сега би било добре, в хода на разсъжденията, които направихме тук в последно време и които тепърва имаме да правим, да си поставим въпроса какво всъщност трябва и може да даде антропософията на съвременния човек? Въз основа на това, което знаем чрез нашите разсъждения и на основата на познанията ни за някои антропософски истини, можем да си зададем въпроса: Какво може да даде антропософията на съвременния човек?

Когато пристъпваме към този въпрос, преди всичко трябва да имаме предвид, че най-малкото в мислите си трябва строго да разграничим антропософския живот, антропософското движение от която и да било обществена организация, от каквото и да е, което би могло да се свърже с името антропософско общество. Всъщност в съвременния живот все повече ще се засилва необходимостта от това, тези, които искат да се занимават с антропософия, да се обединяват в общества. Но ако е необходимо това обединяване, то е дори още по-необходимо в целия съвременен живот извън антропософията в следствие на антропософски убеждения, на съдържанието на антропософията и т. н. Антропософията сама за себе си би могла да се разпространява така, както сред хората се разпространяват други съвременни течения. Антропософията като такава би могла – това е напълно възможно – да се разпространява така, както например сред хората се разпространява химията и те биха могли да стигнат до антропософските истини, както стигат до тези

в химията и математиката. Какво следва от това за душата на отделния човек, как тя възприема антропософията и я превръща в свой житейски импулс – това може да бъде един въпрос, който да занимава всекиго поотделно. Сформирането на едно антропософско общество или каквото и да е обединение с цел занимания с антропософия доказва обстоятелството, факта, че антропософията като такава представлява нещо, което тепърва навлиза в нашата съвременност и трябва да се възприема от духовния живот като нещо напълно ново, като напълно ново познание. За да могат да оставят антропософията да действа върху тях, хората извън антропософския живот всъщност не се нуждаят само от едно, да го наречем, общо душевно състояние, но в добавка към това обикновено душевно състояние те се нуждаят също и от специална подготовка на душевността, на сърцето. А една такава подготовка на душевността и на сърцето може да се осъществи само чрез съвместния живот в нашите антропософски клонове, чрез антропософските връзки между хората и т. н. Така придобиваме един определен начин на мислене и на чувстване, чрез който ставаме в състояние да разглеждаме сериозно неща, които днес хората, които не са чували нищо за антропософията, съвсем естествено и по понятни причини приемат дори за пълни фантазмагии.

Разбира се, може да се възрази, че антропософията се разпространява чрез публични лекции, с които се обръщаме към съвсем неподготвени хора. Но именно тези, които в тесния смисъл на думата принадлежат към нашите кръгове, знаят, че начинът, по който се изнася една антропософска лекция пред неподготвена публика, трябва доста да се различава от този, по който се говори на тези, за които можем да кажем, че с порива на сърцето си, с вътрешните си убеждения възприемат съвсем сериозно това, което широката публика не би могла да приеме на сериозно. И това, което споменах, едва ли ще се промени в близко бъдеще – за това не може и дума да става, – напротив, различията ще стават все по-ясно изразени. Външната враж-

дебност към всичко антропософско все повече ще нараства в света и то поради тази причина, че тъкмо антропософията в нашето съвремие е нещо в най-висша степен необходимо и защото срещу най-необходимото, срещу най-съобразното с времето бунтът на хората е по принцип най-голям.

И сега би могъл да възникне въпросът: Защо това е така? Защо човешките сърца от която и да е времева епоха се бунтуват най-силно срещу това, от което съответната епоха най-много се нуждае? Това е нещо, което антропософът би трябвало да може да разбере, но което е твърде трудно за разясняване дори и в най-общи линии пред една неподготвена публика.

Антропософът знае, че съществуват луциферически сили и същества, които са изостанали от общата еволюция. Те оказват въздействие върху човешките сърца, върху човешките души и имат много голям интерес от това да форсират атаките и настъпленията си тъкмо когато стремежът към развитие се засилва най-много. Тъй като бунтът в човешките сърца срещу това, което се стреми напред в човешкото развитие, е предизвикан от луциферическите сили и тъй като техните атаки се предприемат тогава, когато се касае за самото им съществуване, затова тези атаки – а следователно и бунтът в човешките сърца, – трябва да са най-силни по това време. Оттук разбираме, че най-важните за хората истини открай време се явяват в човешкото развитие така, че трябва да се съобразяват с обстоятелството, че си създават най-върли противници. Нещо, което не се различава особено много от това, което по принцип става по света, едва ли ще си създаде големи противници. Но онова, което навлиза в света затова, защото човечеството отдавна жадува за него и все още не го е получило, изисква най-мощните атаки на луциферическите сили. И така, едно общество всъщност не представлява нищо друго освен предпазна стена срещу всичко това, като ясно характерна реакция на външния свят. Трябва да разглеждаме нещата така: Тези, с които си говорим или с които сме заедно, проявяват известно разбиране към нещата, а

други, които не са се присъединили към тези, които говорят за това, тях това не ги засяга. За нещата, изнасяни в публичното пространство, всички хора смятат, че те по някакъв начин ги засягат и че по тези въпроси трябва да имат някакво отношение, разбира се, подбудено от луциферическите сили. Оттук можем да разберем, че е абсолютно необходимо да се занимаваме с антропософия и че антропософията внася в нашата съвременност нещо, което трябва да навлезе като необходима духовна храна за нашето време и което при всички обстоятелства, по какъвто и да е начин, ще навлезе. Защото за това, то да навлезе, се грижат духовните сили, посветили се на еволюцията.

Затова в чисто антропософски смисъл можем да поставим въпроса: В какво се състоят най-важните неща, които понастоящем трябва да се внесат в човечеството с помощта на антропософията? Те ще са именно тези, за които съвременното човечество най-силно жадува, които са най-необходими. Тъкмо с отговора на един такъв въпрос човек най-често може да бъде разбран по погрешен начин. Поради тази причина е толкова необходимо най-напред в мислите си да разделим антропософията от антропософското общество. Защото това, което антропософията трябва да донесе на човечеството, са нови познания, нови истини. А едно общество не може никога – най-малкото пък в наше време – да бъде безрезервно отдадено на която и да е специална истина. Най-безсмислен би бил един такъв въпрос като следния: „Какво е вашето вероизповедание като антропософи?“ Той е безсмислен, ако под „антропософи“ даден човек разбира принадлежащите към антропософското общество, защото в такъв случай той тръгва от предпоставката, че цяло едно общество има едно общо убеждение, една обща догма. Това обаче не може да е така. В момента, в който цяло едно общество трябва да се закълне в една обща догма по статут, то престава да бъде общество и се превръща в секта. Тук се намира границата, отвъд която едно общество престава да бъде такова. В момента, в който даден човек бива задължен да има

убеждения, определени от обществото, той започва да си има работа със сектантство. Следователно едно общество, което се посвещава на това, което бе охарактеризирано сега, може да бъде такова само в следствие на естествени духовни стремежи. Някой може да попита: Какви хора идват при вас, за да чуят нещо от антропософията? И тогава ще можем да кажем: Това са тези, които искат да чуят нещо за духовните неща, които имат стремежа да чуят нещо за духовните неща. Този стремеж не е догма. Защото когато някой търси нещо, при което не казва, че ще намери това или онова, а когато той просто търси, това търсене е обединяващото нещо, което трябва да притежава дадено общество, което не желае да се превърне в секта. Но съвсем независим от това е въпросът: Какво носи на човечеството антропософията като такава? И трябва да кажем: Антропософията като такава носи на човечеството нещо подобно на това, което представляват всички големи духовни истини, давани някога на човечеството, само че по-духовно, по-дълбоко и значимо по отношение на вътрешния мир на човека.

Между нещата, които по време на нашите разсъждения трябва да оставим да стигнат до нас, има и такива, за които можем да си кажем, че не са от най-значителните и важните, ако става въпрос за това, кое е новото, което всъщност трябва да получи съвременното човечество. Но това са фундаментални неща, фундаментални истини, които навлизат в човечеството по един наистина нов начин. И няма нужда да отиваме твърде далеч, за да охарактеризираме в какво всъщност се състои новото в антропософското движение. То се състои в това, че двете основни за нас истини пристъпват към човешката душа по един все по-убедителен начин: това са истините за прераждането и за кармата. Може да се каже, че това, което антропософът открива най-напред по своя път, когато има сериозни стремежи, е необходимостта от познания за прераждането и кармата. Не можем например да кажем, че в западноевропейската култура възможността да се издигнем в по-висши светове се появява

като нещо фундаментално ново, защото който познава западноевропейското развитие, който знае, че е имало мистици, дори такива мистици като *Якоб Бьоме* или *Сведенборг*, или като цялата школа на Якоб Бьоме, той знае също и че се е вярвало в едно нещо – макар и многократно оспорвано – и че то винаги е присъствало като възглед, а именно в това, че човекът може да се издигне от обикновения сетивен свят в по-висши светове, така че това не е нещо фундаментално ново. Има и други неща, които не са фундаментално нови. Дори когато говорим за това, което е фундаментално по отношение на еволюцията, когато говорим например по християнския въпрос, по отношение на антропософското движение като такова той не е най-основният, затова пък най-фундаменталното е формата, която възприема християнският въпрос благодарение на факта, че прераждането и кармата се приемат като истина в човешките сърца. Светлината, която придобива християнският въпрос при наличието на предпоставките за прераждане и карма, това е съществено. Защото християнският въпрос е занимавал Запада по един действително дълбок начин в различните епохи. Можем да си припомним за времето на гнозиса, можем да си спомним за периода, когато се е задълбочило езотеричното християнство – например за тези, които са се събирали под знака на Граала или на Розовия кръст и как те са задълбочили християнския въпрос. Следователно това не е фундаменталното. Само посредством истините за прераждането и кармата става фундаментален, съществен въпросът за душевния мир на западните хора, за познанието и за религиозните им потребности, така че този, който чрез познанието за прераждането и кармата изживява едно разширяване на своя вътрешен мир, по необходимост се нуждае от нови познания по старите въпроси. Що се отнася до познанието за прераждането и кармата, трябва да кажем точно обратното. Това, което най-много можем да направим, е да обърнем внимание на факта, че прераждането и кармата се явяват съвсем плахо в западноевропейската култура по времето на

Лесинг, който намеква за тях в своето „Възпитание на човешкия род“. Намираме и други примери за това, че по-дълбоките духове стигат до този въпрос. Но това прераждането и кармата да станат част от човешкото съзнание, да се възприемат от човешкото сърце и душа така, както това става чрез антропософията, именно това е нещо, което може да се осъществи едва в наше време. Следователно би могло да се каже, че отношението на един съвременен човек към антропософията се характеризира с това, че с помощта на някои предпоставки той може да стане в състояние да приеме прераждането и кармата за себе си. Това е същественото, за което става дума. По принцип всичко останало по един повече или по-малко естествен начин произтича от това дали човекът има съответното отношение към прераждането и кармата.

Когато разглеждаме въпроса по този начин, трябва също така да сме наясно какво означава за западното човечество и изобщо за човечеството прераждането и кармата да станат познания, които, така да се каже, да преминат в ежедневието, както други истини са преминали в него. В бъдеще прераждането и кармата трябва да навлязат в една много по-голяма степен в съзнанието на човечеството, както това е направил например миогледът на Коперник. По отношение на последния трябва само да си изясним как се е получило това, че той така бързо е навлязъл в душите на хората. Само помислете за това, което съм казвал също и на публични лекции: откога съществува той от гледна точка на световноисторическите условия и колко бързо се е разпространил; помислете до каква степен е обхванал всички хора чак до децата в началното училище.

Между този Коперников миоглед и антропософския миоглед, доколкото последният се изгражда на основата на прераждането и кармата, съществува една значителна разлика по отношение на разпространението сред хората. За да характеризираме тази разлика, нека разгледаме даден антропософски клон с хора, които се събират заедно на добра воля. Защото

ако искаме да охарактеризираме тази разлика, трябва да кажем едно нещо, непременно трябва да го кажем, от което на хората, стоящи извън антропософското движение, действително им се обръща стомахът.

Какво доведе до това хората така бързо и дори още в детска възраст да възприемат Коперниковия мироглед? Тези, които са имали възможността да ме чуят да говоря по този въпрос или за новата естествена наука, със сигурност ще знаят, че не осъждам този съвременен естественонаучен мироглед по някакъв накръняващ го начин. Следователно, ако наистина желаем да охарактеризираме въпросната разлика, е позволено да кажем: За да бъде приета тази картина на света, която е ограничена чисто и просто до една характеристика на пространството, до външни пространствени отношения, бе необходимо настъпването на една повърхностна епоха! И причината, поради която Коперниковият мироглед се утвърди толкова бързо, не е някоя друга, а именно тази, че хората през цяла една времева епоха са станали повърхностни. Необходимото предварително условие за утвърждаването на мирогледа на Коперник бе повърхностност в схващането на света. Дълбочина, задълбоченост – значи тъкмо противоположното – ще са необходими, ако желаем да се утвърди това, което представляват антропософските истини и особено основните и фундаментални истини за прераждането и кармата. Следователно, ако днес възприемем убеждението, че истината за прераждането и кармата трябва да навлезе в човечеството по един много по-убедителен начин и в една много по-значителна степен, трябва да сме напълно наясно, че в тази връзка се намираме на границата между две времеви епохи: епохата на повърхностността и на епохата на необходимото задълбочаване, на вглъбяването на човешката душа и на човешкото сърце. Това е, което преди всичко трябва да впишем във вътрешния си мир, ако искаме да сме напълно съзнателни за това, което антропософията трябва да донесе на съвременното човечество. И тогава трябва да се запитаме: Каква форма ще

трябва да приеме животът под влияние на познанието за прераждането и кармата?

Тук трябва само да се замислим за това какво всъщност представлява за човечеството да осъзнае, че прераждането и кармата са истина. Какво представлява това за цялото човешко съзнание, за чувстването и мисленето на човешката душа? Ако се замислим върху това, всеки ще види, че това не е нищо друго освен разширяване на човешката личност чрез знание, чрез познание, надхвърлящо определени граници, които се свързват със знанието и познанието. Защото фактът, че човек може да знае и познава само това, което се заключава между раждането и смъртта, бе подчертаван особено силно в сега изтичащата времева епоха, както и че той може само във вярата си да се възхищава на онези, които чрез знанията си се издигат в един духовен свят – това бе едно все по-засилващо се убеждение. Но ако останем само при познавателната гледна точка, това не е от чак от толкова голямо значение. То придобива значение едва когато преминем от познавателната към моралната гледна точка, към душевно-моралната гледна точка. Едва там се разкрива цялата величина и значимост на идеите за прераждането и кармата.

Бихме могли да приведем стотици доводи в подкрепа на току-що казаното, но трябва да изтъкнем главно следното. Да разгледаме хората от по-ранните епохи на западно-европейската култура и далеч по-големия брой на хората, които днес са в лоното на западноевропейската култура. Дори ако тези хора истински силно вярват в предположението, че същността на човека остава непокътната, след като премине през портата на смъртта, все пак, без да мислим за прераждане и карма, целият духовен живот на човека, следващ след смъртта, е забранен за земното битие. Човек си има работа с едно встъпване в духовния свят, но като извадим онези „изключения“, които представляват повече или по-малко спиритуалистично разположените натури, а именно че чрез тях умрелите се намесват в отделни

случаи, при положение, че прераждането и кармата не важат, си имаме работа с идеята, че това, което се случва в духовния свят, след като човекът е преминал през портата на смъртта, било то наказание или награда, е изтеглено извън земната сфера и че това, което се получава като последствие от неговия живот, се случва на една съвсем друга, неземна сцена.

Когато човек стигне до познанието за прераждането и кармата, нещата стават напълно различни. Трябва да сме наясно, че това, което живее в душата на един такъв човек, когато той прекрачи портата на смъртта, няма значение просто за една отдалечена от земята сфера, а че от това, което той изживява между раждането и смъртта, зависи бъдещето на земята. Земята, така да се каже, ще изглежда външно така, както я направят тези, които преди това са били на нея. Цялата планета в своята бъдеща конфигурация, бъдещият съвместен живот на хората зависят от това как са живели те в предишните си възплъщения. Това е душевно-моралното, свързано с тази идея, така че един човек, който е приел това, знае: с начина, по който съм живял на земята, ще повлияя на всичко, което ще се случи в бъдещето, на цялата бъдеща култура! Така с помощта на знанието за прераждането и кармата отвъд границите на раждането и смъртта се разпространява нещо, което досега човекът е познал само в тесни граници: чувството за отговорност! Виждаме как израства едно засилено чувството за отговорност. В него се изразява явяващото се като едно дълбоко и важно морално следствие от идеите за същността на прераждането и кармата. Човекът, който не вярва в прераждането и кармата, може да каже: когато премина през портата на смъртта, най-много да бъде наказан или пък награден за това, което съм направил тук, аз ще изпитам последствията от своето битие в един друг свят; този друг свят обаче се намира под управлението на някакви духовни сили, които ще възпрепятстват това, което нося в себе си, да не навреди на света като цяло. Но това не може вече да каже този, който знае, че прераждането и кармата са една идея, подаваща

се на познание, защото той знае, че посредством прераждането хората ще се развият според това как са живели в предшестващия си живот.

Това е значимото и важното, че фундаменталните идеи на антропософския мироглед ще преминат в душевния живот и във възгледите на човека и ще се появят като морални импулси, за които хората от отминали епохи дори не са имали представа. Чувството за отговорност, както видяхме, ще се разрасне по един начин, който изобщо не е бил възможен дотогава. И други морални идеи ще се окажат необходими, подобно на чувството за отговорност. Ние, като хора, които живеят под влияние на идеите за прераждането и кармата, ще се научим да разбираме, че не става дума просто за една оценка на нашия живот, съгласно предпоставките, които се създават между раждането и смъртта, а съгласно тези, които се разпростират върху много, много животи.

При досега съществуващите предпоставки, когато срещнем някой човек, развиваме към него симпатия, антипатия, по-голяма или по-малка любов и подобни. Трябва да се каже, че начинът, по който се отнасят днес хората един към друг, всъщност е резултат от онзи мироглед, който смята земния живот за заключаващ се между раждането и смъртта. Ние наистина живеем така, както би трябвало, ако беше вярно това, че човек е само веднъж на земята. Можем да кажем: Ние се отнасяме към своите приятели, родители, братя и сестри и т. н. така, че всичко, което чувстваме и усещаме, е съпътствано от разбирането, че сме само веднъж на земята. Ще се получи едно напълно необикновено преобразяване на живота, ако не само в главите на отделни хора, както е днес все още, живее под формата на теория това, че съществуват прераждане и карма. Засега това в най-широк смисъл е все още само теория. Може да се каже, че има определен брой антропософи, които вярват в прераждането и кармата, но те живеят по такъв начин, че все едно прераждане и карма не съществуват и животът се заключава само

между раждането и смъртта. Това не може и да е другояче. Защото привычките, които животът носи със себе си, се променят с по-бавни темпове, отколкото се променят идеите. Когато въведем в живота си правилни и конкретни идеи за прераждането и кармата – само за такива може да става въпрос, – едва тогава ще видим как този живот може да бъде оплоден посредством тези идеи.

Виждаме, че ние като хора пристъпваме в живота, като в началото сме заобиколени от родители, братя, сестри и т. н. Виждаме, че благодарение на това устройство по необходимост в първите години от живота ни тези, които са около нас, са поставени в това положение повече или по-малко от природните елементи: кръвно родство, близост на мястото и т. н. След това, когато пораснем, виждаме как този кръг на кръвното родство се разширява, как встъпваме в съвсем други, вече независещи от кръвното родство връзки с един или друг човек. Става дума за това, че тези неща трябва да бъдат разглеждани на първо място кармически и тогава ще придобият едно съвсем ново значение за живота. Защото кармата става от значение за живота едва тогава, когато я възприемаме конкретно, когато наистина прилагаме в живота си това, което разкрива духовно-научното изследване. Това естествено може да бъде установено само от духовно-научното изследване, но след това може да бъде прилагано в живота.

Един от важните кармически въпроси по същество е този: Как става така, че в настоящия живот сме заедно с хората, с които сме свързани по кръвен път? Защо сме заедно с тях в началото на този живот? По този въпрос духовно-научното изследване показва нещо твърде характерно. По правило – защото въпреки че много факти го показват, все пак има безброй изключения – става така, че с хората, които срещаме съвсем произволно в началото на своя живот, вече сме били заедно в един предишен живот, най-често дори в непосредствено предхождащия, при това по средата на живота, около тридесетата

година. Тогава по някакъв начин сме ги избрали свободно, като сме били привлечени към тях от сърдечните си склонности и т. н. Ще изпаднем в голяма грешка, ако разглеждаме хората, с които сме заедно в началото на живота си, като такива, с които сме били заедно също така в началото на някой друг предишен живот. Не в началото, не в края, а по средата на даден живот по свободен избор сме били с тези, с които в следващия живот сме в кръвно родство. Много често случаите са такива, че с този, с когото сме били в брачен съюз, следователно с този, с когото свободно сме се свързали, в следващия ни живот се явява като баща, майка, брат или сестра. Духовно-научното изследване показва, че това, което човек спекулативно би предположил, това, което би си помислил, когато умува над нещата, обикновено е неправилно. Обикновено фактите слагат черта върху сметките на спекулацията.

Нека насочим мисълта си към току-що описания факт и го разгледаме така, както той действително се разкрива, когато човек изследва без предразсъдъци, и разширява цялото ни отношение към живота. В хода на развитието на западноевропейската култура все повече се е стигало дотам, че размишлявайки за връзките си с онези, с които е кръвен роднина, човек вече да не може да говори за нещо друго освен за случайност. Говори се за случайност, вече дори по този начин нещата в живота се оказват разбираеми. Щом човек смята, че животът му трае само от раждането до смъртта и е еднократен, как би могло да се вярва в нещо друго освен в случая? За единия си живот човек естествено ще се съгласи, че е отговорен за последиците от действията, които е извършил. А когато вижда себе си отвъд протичащото между раждането и смъртта, тъй като се чувства вътрешно свързан с други хора от другото прераждане, той се чувства отговорен по същия начин, както тук, в живота, по отношение на собствените си дела. Хората ще трябва все повече да научават за тези конкретни факти. В общата идея, че в смисъла на кармата човек сам си избира родителите, все още

няма нищо особено. Но човек добива една представа за този избор, която може да се затвърди с помощта на всички останали житейски опитности, когато знае: Тези, които сега си избрал напълно несъзнателно, си бил избрал в един предишен живот по времето на най-будното си съзнание, тогава, когато си бил най-зрял.

Вероятно това днес може да се окаже неприятно, но въпреки това е вярно. Защото ако не е доволен от своите кръвни роднини, човек ще научи, че той сам е поставил началото на това си недоволство и че следователно трябва да се погрижи по различен начин за следващата си инкарнация и едва тогава идеята за прераждането и кармата ще стане плодотворна в живота. Работата е там, че тези идеи не служат за задоволяване на нечие любопитство и т. н., а за нашето усъвършенстване и следователно за усъвършенстването на целия живот. Ще разберем още, че това, което бе казано, важи също и за настоящия живот и последствията от него, а именно че тези, с които се свържем около тридесетата си година, следователно когато вярваме, че преценяваме с пълния си разсъдък, се свързват с нас така, че в следващия ни живот ще се появят в неговата изходна точка, може би като родители или като братя и сестри. Когато знаем от какво зависи формирането на семейните конфигурации и това с кои хора да бъдем, чувството ни за отговорност ще се разшири значително под влияние на идеите за прераждането и кармата.

Както вече казах, бихме могли да подчертаем, че по този начин нещата в живота се оказват разбираеми. А не би ли трябвало силите, които насочват дадена човешка индивидуалност към едно определено семейство, да са много значими и силни? Те обаче не могат да бъдат силни в човека, който сега се възплащава, защото не могат да направят кой знае какво в света, в който той слиза. Не би ли трябвало да се подразбира, че силите, които действат най-дълбоко в душата, произлизат от времето на миналия живот, в който тези взаимовръзки са били предизвикани от нас самите чрез най-голямата сила на приятелството,

на „съзнателната“ любов, ако можем да я наречем така? Това, което е царяло като съзнателни сили в единия живот, действа като несъзнателни сили в следващия живот. Случващото се по-вече или по-малко несъзнателно се обяснява по този начин.

Във всеки случай е необходимо фактите от изследването да не бъдат замъглявани, защото тези факти почти винаги слагат черта върху спекулацията, а човек може едва впоследствие да открие логиката в тях. Не трябва да се оставяме на желанието си да ни води спекулацията, защото така няма да стигнем до правилната гледна точка, а до нещо подобно на онзи разговор, за който вече съм ви разказвал. Веднъж в един град в Южна Германия един теолог ми каза: Аз прочетох Вашите съчинения и видях, че те са толкова логични. Помислих си, че след като са толкова логични, техният автор вероятно е стигнал до тях просто по пътя на логиката. Значи ако се бях помъчил да пиша по-малко „логично“, съм щял да си спечеля заслуга в очите на въпросния теолог, защото тогава той е щял да види, че изложеното не е било открито с помощта на простата логика. Който обаче се занимае със съчиненията, ще види, че логичните форми са им дадени по-късно и че фактите в тях не са били открити с помощта на логиката. Аз поне, уверявам ви, не съумях да направя това. Вероятно други биха могли да открият такива неща с помощта на чистата логика.

Когато разглеждаме нещата по този начин, се разкрива като една идея от най-дълбоко значение, че най-важните импулси, които трябва да произлязат от антропософията, трябва да бъдат морално-душевните импулси. Днес посочихме чувството за отговорност в различни сфери. Бихме могли също така да разгледаме любовта, съчувствието, които приемат най-различни форми под влияние на идеите за прераждането и кармата. Поради тази причина през годината ние отдавахме толкова голяма стойност, дори и в публичните лекции, на това да разглеждаме антропософията винаги във връзка с живота, във връзка с най-непосредствените житейски явления. Говорихме

за мисията на гнева, за човешката съвест, за молитвата, за възпитанието на детето, за различните периоди в човешкия живот, и ги показахме, както би трябвало и да бъде, в светлината на идеите за прераждането и кармата. Видяхме и доколко преобразяващо могат да се намесят в живота тези идеи. Основната част на нашите разсъждения беше заета с това да разгледаме тези фундаментални идеи и тяхното влияние в живота. Макар и не винаги, но чрез идеите за прераждането и кармата се променя значението, което се дава на душевните качества, или на съвестта, характера, молитвата, така че да си кажем: ако приемем прераждането и кармата, се получава така и така. И така всичките ни разсъждения бяха направени под въздействието на идеите за прераждането и кармата. Важното в близкото бъдеще ще е това, че не само психологията ще изпита влиянието на идеите за прераждането и кармата, но също така и другите науки. Ако проследите една такава лекция като последната публична, озаглавена „Смъртта при човека, животното и растението“, ще видите, че ставаше въпрос за това да се покаже как ще се научат да мислят за смъртта при растението, животното и човека хората, ако видят в самите себе си това, което преминава отвъд отделния живот на човека. Стигнахме до значението на смъртта при човека, животното и растението с помощта на това, че си изяснихме: себесъщността (das Selbst) живее по различен начин у човека, по различен начин при животното и отново по друг начин при растението. При човека това е индивидуалният Аз, при животните е груповата душа, а при растенията си имаме работа с една част от цялата планетна душевна система. Така при растенията установихме едно просто заспиване и събуждане, което външно се проявява като смърт и поникване. При животните е различно. При тях е подобно на случващото се при нас самите, тъй като себесъщността напредва в дадена инкарнация, преодолява определени инстинкти и т. н. Ала едва при човека, който сам е причина за своето прераждане, установихме, че смъртта е гаранция за безсмъртието и че думата

смърт може да се използва в това си значение само за човека; или пък че когато използваме думата смърт в общия смисъл, трябва да подчертаваме как умира човекът, как – животното и растението, и че по отношение на животното и растението би трябвало да използваме някоя съвсем нова дума.

Всичко останало в антропософията е такова, че човешката душа иска да научи за едно или друго нещо; но това „останало“ общо взето няма особено значение за антропософа. Той стига до определени неща, когато дойде времето за това. Едва когато той стане в състояние да възприеме идеите за прераждането и кармата в този смисъл, който ние им даваме за разлика от старите идеи за прераждането и кармата, като например в Будизма, в процеса на изследване човекът от само себе си стига вече до някои други неща. Затова основната част от нашата работа беше посветена на това да разберем влиянието на прераждането и кармата върху цялостния човешки живот.

В тази връзка трябва да сме наясно, че работата в рамките на дадено антропософско обединение или общество трябва да се разглежда в смисъла на тази мисия. Следователно е разбираемо, че по въпросите, които първоначално се струват най-важни на стоящия отвън, на най-малко докоснатия от антропософията като такава, трябва да говорим само тогава, когато първо изходим от основополагащите истини и после да преминем към близките на всяка западноевропейска душа въпроси. Напълно е възможно новото, което днес бе охарактеризирано като фундаментално ново, да бъде възприето от антропософията и първоначално то да не се интересува от някои религиозни противоречия у хората. Защото характерното за тази нова духовна наука не е това да се практикува нещо като религиознание, макар че днес това се прави, дори прекалено често. Но в сравнение с това, което иначе се прави в наши дни, практиката при теософите далеч не е по-духовна. Същественото обаче е, че в антропософията всички тези неща се разглеждат в светлината, идваща от идеите за прераждането и кармата.

Под влиянието на прераждането и кармата чувството за отговорност видимо ще нарасне и в още едно отношение. Ако се замислим върху казаното днес за връзката между кръвно родство и свободно избрани хора, вече виждаме, че възниква едно определено противоречие: Това, което в единия живот е най-вътрешното и притежава най-съкровени импулси, в следващия живот е най-откритото. Когато в едната инкарнация изпитваме най-дълбоки приятелски чувства към определени хора, по този начин подготвяме едно външно роднинство, кръвно родство и т. н. Нещата стоят по сходен начин и в една друга област. Това, което в едната инкарнация ни се струва като най-нереалното, най-недействителното, то ще е меродавното, което ще обуславя същинските импулси за следващата инкарнация. Начинът, по който мислим, дали приемаме една истина лековерно или пък я проверяваме с всички възможни средства, дали имаме усет за истината или пък сме фанатици, това придобива съвсем различен смисъл по отношение на човешкото развитие вследствие на идеите за прераждането и кармата. Защото това, което в настоящата инкарнация е само вътрешно, в следващата става напълно явно. И който например често лъже или пък има склонност към това да повярва на нещо, без особено да се замисли, в следващата или в по-следващата си инкарнация ще се превърне в повърхностен човек. Защото това, какво и как мислим, как се отнасяме към истината, следователно това, което в тази инкарнация е вътрешно, ще бъде мярката в следващата. Ако например в тази инкарнация смятаме даден човек за лош, без съвсем точно да сме проверили това, докато ако го бяхме проверили по-добре, той е щял да се окаже добър или поне наполовина добър, ако в живота си носим тези мисли непроверени, ще се получи така, че тъй като сме си изградили предразсъдъци за хората, в следващата инкарнация ще се превърнем в непоноси-ми, свадливи, отвратителни хора! Тук отново откриваме едно разширяване на морално-душевния елемент в душата си.

Извънредно важно е да схванем тези неща правилно и да

се запознаем с мисълта от какво фундаментално значение е да приемем в дълбините на вътрешния си мир навлизащото като нещо наистина ново и обновяващо всичко останало в духовното развитие на съвременността, благодарение на идеите за прераждането и кармата. Затова ние им отдадохме специално значение в хода на развитието на нашето антропософско движение, както и на други въпроси, които неминуемо произтичат от тях. Затова характерното и особеното при нас, начинът по който се занимаваме с антропософия в нашите кръгове, ако нещата се представят действително по начина, по който правим това ние, никога не биха могли да се възприемат като противоположност на едно движение, което поставя прераждането и кармата в центъра на своите разглеждания. Нашата противоположност се изгражда винаги отвън. Невъзможно е да се получи такава, ако човек представя винаги правилно нещата, които се случват в нашите среди. Необходимо е само да обърнем внимание на следния момент: Колко малко всъщност в нашите среди се говори по християнския въпрос! И никой не трябва да преувеличава казаното поради това, че го усеща като особено важно в сърцето си, а трябва да го разглежда обективно, така че никой да няма основание, понеже това или онова се явява като необходимо следствие за зрялото разбиране на прераждането и кармата, да каже, че говорим твърде много по християнския въпрос. Защото не това е фундаменталното, което е от значение за антропософите в настоящето, а това, което навлиза в света като ново и че то наистина ще бъде възприето от човечеството. Следователно трябва да разберем, че само вследствие на едно неправилно представяне на нещата или при предпоставките на едно неправилно представяне на начина, по който се занимаваме с нещата, би се оказало възможно да се получи една наша противоположност. Защото такава може да се изгради единствено отвън. Някой може да бъде наш противник, но ние нямаме нужда да предизвикваме враждебност, защото ако не се интересува от нещо, не означава враждебност, иначе човек

би трябвало да се явява противник на всичко онова, от което не се интересува!

Това, което особено много държах да покажа пред вашите души, е желанието ми да размислим върху това, какво е фундаменталното, какво е новото при антропософията. Естествено с това не искам да кажа, че антропософско общество означава такова общество, което вярва в прераждането и кармата. Не, с това исках да кажа, че както някога е било узряло времето за възприемане на Коперниковия мироглед, така сега то е узряло учението за прераждането и кармата да се доведе до съзнанието на хората. И това, което трябва да се случи в хода на човешкото развитие, ще се случи, колкото и много сили да се изправят срещу него. А с прераждането и кармата, с истинското разбиране за прераждането и кармата всички други неща ще се получат от само себе си. Другите неща ще се получат благодарение на светлината, която се излъчва от идеите за прераждането и кармата.

Това, че разгледахме какво е всъщност фундаментално отличаващото между тези, които чувстват интерес към антропософията, и онези, които развиват враждебност към нея, със сигурност е било полезно. Предположението за съществуването на един по-висш свят като такъв още не прави разликата, а тя се състои в това какво претърпяват представите за по-висшето при предпоставяне на идеите за прераждането и кармата. С това ние днес изложихме нещо, което може да се разглежда като най-същественото за антропософския мироглед.

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ

Щутгарт, 20 февруари 1912 г.

Ако подложим на разглеждане живота с начина, по който той протича около нас, по който, така да се каже, облива с вълните си нашия вътрешен мир и всичко, което имаме да изпитаме и да изстрадаме по времето на физическото ни битие, или пък на което можем да се радваме, виждаме, че съществуват множество различни групи или видове изживявания.

На първо място, ако потърсим най-вече в нас самите, в това, което се намира у нас като способности и като таланти, откриваме, че когато нещо ни се удава, можем да си кажем: След като съм такъв или такъв човек, съвсем естествено и разбираемо е, че това нещо е трябвало да ми се удаде. Но също така можем да приемем като напълно разбираеми от гледна точка на нашата същност и някои провали, които сме претърпели, може би точно това, което трябва да отбележим като лош късмет или нещастие, защото не сме успели в нещо.

Може би в такива случаи не винаги ни се удава да докажем връзката между един или друг неуспех, това, което не ни се е удало, и нашата неспособност в една или друга област. Но ако най-общо трябва да си кажем: В много отношения в настоящото си земно битие ти беше един повърхностен човек, така че можеш да разбереш, че вероятно съвсем заслужено е трябвало да претърпиш този или онзи провал, тогава, макар и не съвсем непосредствено, можем да прозрем зависимостта между провал и неспособност, но все пак да ни се стори разбираемо, че тъй като сме били повърхностни, не всичко е можело да ни се удава като по вода.

От току-що казаното можете да си помислите, че бихме могли да открием една причинно-следствена връзка между това, което е трябвало да ни се случи и нашите способности или пък неспособности. В живота обаче има много неща, за ко-

ито, колкото и старателно да се опитваме, не откриваме връзка между това, което ни се удава или не, и собствените ни способности или неспособности, и просто не можем да разберем в какво сме се провинили и как сме заслужили това. Накратко, ако потърсим най-вече във вътрешния си мир, виждаме, че различаваме две групи изживявания. Едната група е тази, при която със сигурност знаем каква е причината за нашите успехи или неуспехи. При другата група няма да можем да прозрем такава зависимост. При тази последна група ще ни се струва повече или по малко като случайност, че тъкмо това не ни се е удало, а пък онова другото – да. На първо място бихме отбелязали, че в живота е пълно с факти и преживявания от тази последна група и затова по-късно ще ѝ обърнем по-специално внимание.

След това, в противовес на казаното, бихме могли да насочим вниманието повече към външната си съдба. Тук отново ще трябва да установим две групи от факти във връзка с външната участ. Можем да открием такива случаи, при които вътрешно прозираме, че ние сами сме предизвикали събитията, които са ни се случили – следователно не нещата, които сами сме предприели, – че имаме своята вина за тях. Но за друг вид случаи сме твърде склонни да си кажем, че не можем да видим връзката с това, което сме искали, което сме възнамерявали. Това са тези събития, за които в обикновения живот човек говори като за случайности, които сякаш нямат никаква връзка с нещата, които ние самите сме извършили.

Тази втора група бихме искали да разгледаме по отношение на вътрешния живот – онези събития, за които не можем да прозрем, че зависят директно, непосредствено от нашите способности или неспособности; значи външни събития, които наричаме случайни, и за които не можем да добием представа, че са предизвикани от което и да е предхождащо ги събитие.

С тези две групи преживявания може да се направи един вид пробен експеримент. Експериментът първоначално не задължава с нищо. Нека само веднъж да се опита да направим

това, което сега ще кажа и ще опиша пред вас.

Можем да осъществим експеримента, като си представим следното: какво би се получило, ако по един изкуствен начин си създадем представата за един човек, да си измислим един такъв изкуствен човек, така че да надарим този изкуствен мислен човек, който сме си измислили, с качествата и способностите, които са предизвикали неразбираемите за нас неща, при които не разбираме каква е връзката с нашите собствени способности. Следователно един човек, който има такива способности, че би трябвало да му се удаде или да не му се удаде това, за което не бихме могли да кажем, че би могло да стане или пък не вследствие на личните ни способности или неспособности. Представяме си го като такъв човек, който по един изкуствен начин, при това съвсем съзнателно, би причинил нещата, които изглеждат като случайно явили се в нашия живот.

За да разясним това, можем да изходим от няколко прости примера. Да допуснем, че върху раменете ни се стоварва една керемида и сериозно ни наранява. Отначало ще сме склонни да казваме, че това е била една случайност. Но нека пробно да създадем един изкуствен човек, за начало като експеримент, който би направил следното странно нещо. Представяме си един човек, който се качва на покрива и оттам бързо разхлабва една керемидата, но само дотолкова, че керемидата все още да се държи върху покрива. След това изкуственият човек слиза бързо долу, така че когато керемидата полита надолу, тя пада тъкмо върху неговите рамене. Правим така по отношение на всички случки, за които си мислим, че са станали случайно в нашия живот. Създаваме си един изкуствен човек, който е отговорен и е предизвикал всичко онова, за което в обикновения живот не можем да видим връзката с нас самите.

Когато човек прави това, отначало то може да изглежда просто като мисловна игра. Ако човек го прави, това с нищо не го задължава. Но затова пък се получава един забележителен резултат. Ако човек си е измислил един такъв човек и му е при-

писал съответните качества, този мислен човек ни прави едно изключително впечатление. Става така, че вече не можем да се освободим от образа на този човек, който сами сме си създали, въпреки че той очевидно е създаден по един изкуствен начин. Той ни очарова, той създава впечатлението, че все пак би трябвало да има нещо общо с нас. Затова се грижи усещането, което изпитваме към този изкуствен човек. Ако се задълбочим истински в този образ, той със сигурност вече няма да ни остави. В душата ни се осъществява един забележителен процес, един процес, който може да се сравни със следното: стигаме до един вътрешен душевен процес, който човекът непрекъснато извършва. Можем да си мислим за нещо, можем да се опитваме да вземем някакво решение, но за целта да имаме нужда да си спомним нещо, което някога сме знаели, и използваме всички възможни изкуствени средства, за да си спомним това, което сме знаели. При тези напрегнати опити да извадим от паметта си нещо, което сме забравили, осъществяваме един душевен процес, едно себеприпомняне, както го наричаме в обикновения живот. И всички мисли, които използваме с цел да си припомним нещо, са помощни мисли. Опитайте някой път да преброите колко такива помощни мисли най-често трябва да използвате, които след това отправяте, за да стигнете до това, което ви е необходимо. Такива помощни мисли служат да отворят пътя към това, което се опитваме да си спомним, от което всъщност понастоящем се нуждаем.

Именно такъв, само че далеч по-всеобхватен е този мислен човек, когото описахме, той представлява един помощен процес. Човекът не ни напуска повече – той непрекъснато работи в нас, живее в нас под формата на мисъл, трансформира се в идеята, в мисълта, която се появява като нещо, което ни идва наум, когато в обикновения припомнителен процес се опитваме да си спомним нещо; която се появява като нещо, което ни завладява. Сякаш нещо би искало да каже: Той не може да остане така, той се променя в теб, разгръща живот, превръща

се в нещо друго! Това ни се натрапва – направете експеримента! – натрапва се така, че ни казва: Да, това е нещо, което има общо с едно друго, различно от твоето сегашно земно битие. Един вид опит за припомняне на друго едно земно битие; тази мисъл със сигурност се появява. Това е по-скоро чувство, отколкото мисъл, едно усещане, но такова, все едно че чувстваме настъпващото в душата така, сякаш самите ние сме били и друг път на земята в едно предишно превъплъщение.

Именно това е антропософия – когато разглеждаме нещата в тяхната цялост, а не просто като сума от теории, от информация за фактите, които съществуват. Тя ни дава препоръки и указания за това как може да се постигне едно или друго нещо. Антропософията казва: Ти ще бъдеш воден все повече в посока на това да можеш по-лесно да си припомниш нещо. Може също така да се каже следното нещо, почерпано изцяло от сферата на опита: Когато процедираш така, придобиваш едно душевно впечатление, едно впечатление в областта на чувствата за човека, който си бил по-рано. Така стигаме до това, което бихме могли да наречем разширяване на нашата памет. Това, което ни се разкрива по този начин, отначало е само един мисловен факт дотогава, докато създаваме описания вече мислен човек. Но той не остава само в нашите мисли. Той се трансформира в душевни впечатления и когато прави това, ние знаем: В това, което изпитваме, имаме нещо, което има общо с нашата предишна инкарнация. Нашата памет се разширява и обхваща и предишната ни инкарнация.

В тази инкарнация си спомняме за нещата, които присъстват в нашите мисли. Всички вие знаете, че човек си спомня сравнително лесно за нещата, с които мислите му са се позанимавали. В обикновения живот обаче не остава чак толкова живо онова, което е занимавало нашите чувства. Ако се опитате да се обърнете назад към това, което ви е причинило най-голяма мъка преди десет, двамадесет години, лесно ще стигнете до представата за него, лесно ще съумеете в представите си да се живееете в

това, което се е случило, но няма да успеете да преживеете живота мъка, която сте изпитали тогава. Мъката избледнява, а споменът за нея се влива в представите ни. Това, което бе описано, представлява една душевна памет, една памет на чувствата. А всъщност като такава чувстваме и предишната си инкарнация. В действителност се появява нещо, което можем да наречем спомен за предишните си инкарнации. Това, което представлява носител на спомена за предишни инкарнации, не може да се разглежда без допълнителни предпоставки като това, което се случва в настоящата инкарнация. Само си помислете доколко нашите представи са се сраснали с изразяването на представите, с нашия език. Езикът е въплътеният представен свят. И той трябва да бъде научаван от всеки човек в отделните му животи. Дори и най-големият изследовател или познавач на езика е трябвало като дете с мъка да усвои майчиния си език. Още не се е случвало някой ученик в гимназията да учи гръцки език по-лесно поради факта, че внезапно си е спомнил за гръцкия, който е говорил в предишната си инкарнация!

Поетът Хебел е нахвърлил с няколко щриха скиците за една драма, която е искал да напише. Жалко, че не го е направил, тъй като тя е щяла да стане една много интересна драма. Действието е било замислено така, че прероденият Платон се явява като гимназиален ученик, който получава най-слабата оценка за своята писмена работа за древния Платон! За съжаление планът на Хебел не е стигнал до осъществяване. Целта не е да си помислим, че учителите са отчасти педантични и т. н. Знаем, че записаното от Хебел се базира на това, че свързаното с представите, това, което се случва в непосредствените ни представи изживявания, е по-малко или повече ограничено в настоящата инкарнация. И се получава така, както сега бе загатнато, че първото впечатление от предишната инкарнация се появява непосредствено като спомен в чувствата, като един нов вид памет. Това, което имаме като впечатление, когато от мисления човек, който сме създали, възниква тази памет, е по-ско-

ро едно чувство, но такова чувство, че човек разбира: Впечатлението произлиза от един човек, който е съществувал някога и това си бил ти самият. Като първо впечатление от предишната си инкарнация човек изпитва нещо като чувство-спомен.

Това, което бе описано като създаване на един мислен човек, представлява само средство. Това средство се трансформира в едно душевно впечатление или чувство-впечатление. Всеки човек, който пристъпва към антропософията, има повече или по-малко сгодни случаи лесно да изпълни това, което бе описано сега. И ако го изпълни, той вече ще види, че наистина във вътрешния му мир се създава едно впечатление, което би могъл да опише по следния начин: Веднъж видях една местност, но забравих как изглежда. Тя обаче ми хареса! И сега, ако това е било в този живот, местността няма да остави много живо впечатление-чувство, но ако впечатлението произхожда от един предишен живот, то ще направи едно особено силно впечатление-чувство. По този начин можем да си създадем особено живо впечатление като впечатление-чувство за предишните си инкарнации. И ако наблюдаваме обективно описаните впечатления, понякога ще имаме едно горчиво или сладко-горчиво или пък кисело чувство за това, което се получава от трансформацията на мисления човек. Това сладко-горчиво или друго подобно чувство е впечатлението, което ни правят нашите минали инкарнации; то е един вид душевно впечатление или впечатление-чувство.

С това бе направен опит да обърнем вниманието ви върху нещо, което може да доведе до това, у всеки човек да бъде предизвикана една непосредствена увереност, че той е съществувал в предишни животи. Увереност благодарение на факта, че се получава едно усещане, че той изпитва едно душевно чувство или впечатление-чувство, за което знае: С това ти със сигурност не си се сдобил в този си живот. Едно такова впечатление обаче се появява така, както в обикновения живот се явява споменът-представа. Може да възникне въпросът: Как можем

да знаем, че впечатлението, което имаме, е спомен? Виждате ли, може само да се каже, че такова нещо не подлежи на доказване. Но е налице същото фактическо положение, което по принцип съществува в живота, когато си спомняме нещо и сме в нормално съзнание. По това можем да съдим, че това, което се появява като мисли, наистина се отнася до нещо, което сме преживели. Самата практика ни носи увереност. Това, което си представяме по описания начин, ни дава увереност в това, че впечатлението, което настъпва в душата, не се отнася до нещо, имащо общо с настоящия ни живот, а до нещо, имало нещо общо с нас в миналия ни живот.

Така по изкуствен начин предизвикахме нещо, което ни свързва с предишния ни живот. За проба можем да предприемем и някои други видове вътрешни опитности и преживявания и с тяхна помощ можем да продължим по-нататък и да събудим у себе си нещо като усещане за предишните си животи. А също така можем да разделим преживяванията, които изпитваме в живота, можем да ги групираме по един различен начин. От една страна, можем да отделим в група това, което преживяваме като страдание, болка, като пречки в живота, а от друга страна – това, което съзнателно сме изживели като насърчения, радост, удоволствие и т. н.

Можем да опитаем още и да заедем следната позиция. Можем да си кажем: Да, ние сме изпитали тези мъки, тези страдания. Така, както живеем в настоящото си въплъщение, така, както протича нормалният живот, за нас мъките и страданията са нещо фатално, което с удоволствие бихме отхвърлили. Но да се опитаем да не правим това. Нека допуснем, че поради известни причини е трябвало сами да си причиним тези мъки, страдания и пречки, защото по време на предишния си живот, вследствие на стореното от нас сме станали по-несвършени. В течение на последователните си прераждания ние ставаме не само по-свършени, но по определен начин също и по-несвършени. Или нима не ставаме по-несвършени, отколкото

сме били преди това, ако оскърбим някого, ако му причиним несгоди? Не само сме причинили нещо на него, но сме отнели нещо и от себе си. Защото щяхме да бъдем по-стойностни като цялостна личност, ако не бяхме направили това. Виновни сме за много такива неща, които сме направили, и понеже сме ги направили, те са причина за нашето несъвършенство. Когато причиним някому нещо лошо, а искаме да си върнем стойността, която сме имали преди това, какво трябва да се случи? Ние трябва да изравним несгодите, трябва да направим една изравняваща постъпка, трябва да намерим нещо, което, така да се каже, да ни принуди да преодолеем нещо. И когато размишляваме за нашите страдания и мъки в тази посока на мисълта, можем да си кажем: Нашето страдание, нашите мъки са предназначени за това да ги преодолеем и да придобием сила чрез преодоляването на нашето несъвършенство. Чрез страданията можем да станем по-съвършени. В нормалния човешки живот не си мислим така – в него действат отхвърлящо по отношение на страданията. Можем обаче да си кажем: Всяка болка, всяко страдание, всяко препятствие в живота трябва да са знак за това, че у себе си имаме един по-разумен от нас самите човек. Нека за известно време да съзерцаваме човека, който ние самите сме, въпреки че той е този, когото съзнанието ни смята за по-неразумния. Но в себе си имаме един по-мъдър човек, който дреме в дълбоките пластове на нашата душа. С обикновеното си съзнание ние се отнасяме с отхвърляне към болките и страданията, но този по-мъдър човек ни води към тези мъки против нашето съзнание, защото чрез преодоляването на тези мъки можем да се освободим от нещо. Той ни води към болката и страданията, заповядва ни да ги преживеем. Може би това отначало ще ви се стори тежка мисъл, но тя с нищо не ни задължава – можем да я изпробваме само еднократно. Можем да си кажем: Вътре в нас се намира един по-мъдър човек, който ни води към мъките и страданията, към нещо, което съзнателно искаме по възможност да избегнем. Затова си мислим, че той

е по-мъдрият от нас. По този начин стигаме до този смущаващ за някои вътрешен резултат, че по-мъдрият ни води винаги към това, което ни е несимпатично.

И така, нека допуснем, че в нас съществува един по-разумен човек, който ни води към това, което не ни е симпатично, за да можем да напредваме.

Да направим обаче и нещо друго. Да вземем нашите радости, насърчения, удоволствия и да опитаем да си кажем за тях: Какво ли би било, ако си изградиш следната представа, независимо от това дали тя има нещо общо с истината: Ти изобщо не си заслужил твоите удоволствия, твоите радости и насърчения, а те са дошли при теб по милостта на по-висшите духовни сили. Не е необходимо това да се отнася до всичко, но нека предположим пробно, че сме предизвикали всички болки и страдания, като по-мъдрият в нас ни е водел към тях, защото признаваме, че имаме нужда от тях поради нашето несъвършенство и че само с помощта на болки и страдания можем да се справим с това си несъвършенство. Също така нека пробно да допуснем и противоположното: приемаме радостите си така, сякаш са не наша заслуга, а са ни дадени от духовните сили.

Да мислят по този начин може да се окаже горчив хап за някои по-суетни хора. Но да се опитаем да изпълним това е изобщо нещо, което, ако човек е способен интензивно да си представя нещата така във вътрешния си мир, води до едно основно усещане, но ако е неправилно, то се трансформира отново и отново и, така да се каже, се поправя от само себе си: В теб живее нещо, което няма нищо общо с обикновеното съзнание, което всъщност е по-дълбоко от това, което ти съзнателно си изживял в този живот. Следователно то е нещо в теб, което представлява един по-мъдър от теб човек, който на драго сърце се обръща към вечните божествено-духовни сили, които оживяват света. Тогава във вътрешния мир със сигурност ще се стигне до увереността, че зад външната индивидуалност се намира една вътрешна, по-висша индивидуалност. С помощта на

такива мисловни упражнения ще станем съзнателни за вечната духовна същност. Това е от изключително значение.

Антропософията може във всяко едно отношение да дава указания за това не само да знаем нещо за битието в един друг свят, а и ние самите в себе си да се почувстваме като принадлежащи към този друг свят, да се чувстваме като индивидуалности, които преминават през поредица от прераждания.

Има и един трети вид преживявания. Този трети вид вече по-трудно можем да използваме, за да стигнем до един вид вътрешна опитност по отношение на кармата и прераждането. Но дори това, което сега трябва да кажа, да е трудно и отегчително, то все пак може да се използва по такъв начин, че с него да се направи един опит. При едно почтено използване във външния живот ще се разкрие като начало първо вероятността, ако човек може да повярва в това, след което обаче ще се развие все по-силната увереност, че сегашният му живот зависи от предишния тъкмо по този начин.

Нека предположим, че живеем настоящия си живот между раждането и смъртта и изведнъж ни става ясно, когато сме стигнали да кажем до тридесетата си година или пък вече сме я прехвърлили – ще видим, че също и тези, които още не са достигнали тази възраст, по-късно ще минат през определени преживявания, – спомняме си за това, че тъкмо около тридесетата си година във външния свят сме се събрали с този или онзи човек. Между тридесетата и четиридесетата си година сме свързани в най-различни житейски връзки с хора от външния свят. Става така, че връзките, в които сме влезли тогава, ни изглеждат създадени от нас по време на най-зрелия ни житейски период, когато наистина сме били най-зрели хора. Това може да открием чрез разсъждения. Разсъжденията, които обаче се базират върху принципите, върху познанията на духовната наука, могат да ни доведат до мисълта, че е вярно това, което сега ще бъде казано от мен, при това не просто като едно премислено съображение, а като нещо, изведено на базата на духовно-науч-

но изследване. Следователно това, което сега казвам, не е било открито чрез логическо мислене, а е установено чрез духовно-научно изследване. Затова пък логическото мислене може да потвърди фактите и да ги намери за разумни. Когато човек размишлява за някои неща, които сме научили например за начина, по който се развиват различните съставни части на човека по време на живота – знаем, че през седмата година започва да действа завършеното етерно тяло, през четиринадесетата година – астралното тяло, през двадесет и първата – душата на усещането, през двадесет и осмата – душата на разбирането и през тридесет и петата – душата на съзнанието, – когато размишляваме за това, можем да кажем: По времето между тридесетата и четиридесетата година имаме работа с изграждането на душата на разбирането и душата на съзнанието.

Душата на разбирането и душата на съзнанието са онези сили в човешката природа, които най-вече ни свързват с външния физически свят, защото те съществуват за това, да могат да започнат да действат истински именно в тази възраст от живота, в която в най-голяма степен сме в общение с външния физически свят. В ранна детска възраст от все още стаеното вътре в нас биват подтиквани, определят се и се развиват силите на нашето физическо тяло. Това, което човек е придобил като причини в миналите си инкарнации, това, което е преминало с нас през портата на смъртта, духовните сили, които сме събрали, това, което носим от предишния си живот, действа и оказва влияние върху изграждането на физическото ни тяло. То действа непрекъснато и невидимо от дълбоките ни душевни пластове навътре към тялото. С напредване на възрастта това въздействие все повече намалява – колкото повече време минава, старите сили на тялото окончателно го доизграждат. И тогава идва времето, когато вече сме изправени в света със завършен организъм. Това, което носим във вътрешния си мир, е получило своя израз в нашето външно тяло. Когато наближим тридесетата си година – може да е малко по-рано или малко

по-късно, – се намираме най-физически спрямо света, тогава се намираме в такава връзка със света, че сме в най-голяма близост до физическия план. Когато тогава с най-голяма яснота вярваме, че имаме външна физическа яснота по отношение на житейските връзки, в които встъпваме, трябва да кажем: Житейските връзки, в които встъпваме тогава, са тези, които в тази инкарнация най-малко зависят от това, което от рождението ни насам действа в най-дълбоките ни вътрешни пластове. При все това можем да приемем, че изобщо не е случайно това, че около тридесетата ни година се срещаме с хората, които именно тогава трябва да влязат в нашето обкръжение. Със сигурност можем да приемем, че и тогава кармата ни е в сила, така че и тези хора имат връзка с някои от предишните ни инкарнации.

И тук духовно-научните факти, които неведнъж са били изследвани, показват, че много често хората, с които се срещаме около тридесетата ни година, са били свързани с нас в минали инкарнации така, че сме били с тях най-често в началото на непосредствено предхождащия ни живот, а може и преди него, като родители или братя и сестри. Отначало това ни се струва като един забележителен, изненадващ факт. Невероятно е, но много случаи показват на духовно-научното изследване, че именно нашите родители, хората, които са били до нас в изходната точка на предишния ни живот, които са ни поставили във физическия план, са кармически свързани с нас така, че в нашия нов живот няма да се срещнат с нас отново в детството ни, а едва тогава, когато в най-голяма степен сме встъпили във физическия план. Невероятно е, но много често духовно-научното изследване показва, че в една следваща инкарнация родители, братя, сестри и изобщо роднини, ще ни бъдат хората, с които в настоящия си живот сме се срещнали около тридесетата си година. Значи познанствата, които сме сключили около тридесетата си година в дадена инкарнация, могат да се окажат такива, че въпросните хора са били или ще бъдат наши кръвни роднини. Следователно можем да кажем: С хората, с които те

свързва животът на около тридесетгодишна възраст, са ти били или родители, братя и сестри в едно предишно прераждане, или пък можеш да предположиш, че в някой от следващите ти животи ще се намират в такива роднински връзки с теб.

Важи също и обратното. Ако вземем под внимание хората, с които сме събрани произволно чрез външните сили, свойствени за физическия план, които най-малко избираме, следователно нашите родители, братя и сестри, с които се срещаме в началото на живота си, ако ги вземем под внимание, твърде често стигаме до факта, че тъкмо тези, които са ни съпровождали от детството в живота, сме били избрали със собствени сили и по своя воля на около тридесетгодишна възраст в някое предходно прераждане. С други думи в средата на предишния си живот сме избрали тези, които сега са наши родители, братя и сестри.

Много интересен следователно е фактът, разкриващ се по един забележителен начин, че нещата не стоят така, че в последователните си прераждания да сме в едни и същи връзки с хората, с които сме заедно, а също така и че не се срещаме с тях на същата възраст, на която сме ги били срещнали преди. Случаят не е и точно обратният: не хората, с които сме се срещнали в края на живота си, се намират в началото на някоя друга инкарнация, а тези хора, с които сме се срещнали в средата на живота си. Значи нито тези, които срещаме в началото, нито пък тези, които срещаме в края, а онези, които идват в съприкосновение с нас в средата на живота, са били около нас в качеството си на кръвни роднини в някоя предхождаща инкарнация. Тези пък, които тогава са били с нас в началото на нашия живот, сега се появяват в средата на живота ни, а за тези, които сега са били около нас в началото на живота ни, можем да предположим, че с тях ще се открием в средата на някое от следващите прераждания, че те ще влязат във връзка с нас като свободно избрани от нас спътници в живота. Кармическите отношения са толкова забележителни!

Това, което казах сега, са неща, които показва духовно-научното изследване. Но вече обърнах внимание върху това, че ако човек разгледа вътрешните взаимовръзки между началото на живота в едната и средата на живота в другата инкарнация по начина, който показва духовно-научното изследване, той разбира, че това не е нещо безсмислено или безполезно. Другата страна е именно тази, че с помощта на такива неща, ако ги приемем и се отнесем разумно към тях, животът става разбираем и ясен. Той става разбираем и ясен, ако не просто приемем всичко по един, бих казал неясен, за да не кажа направо глуповат начин, та той става разбираем и ясен, ако човек се опита да схване, да разбере случващото се в живота така, че да види връзките с конкретните факти, които, докато си говорим само абстрактно за карма, все още не са напълно разбираеми.

Полезно е да размислим върху следното: Откъде идва това, че в средата на живота си, формално подтиквани от кармата, привидно с пълната сила на разсъдъка си правим това или онова познание, за което можем да кажем: не ни ли се струва така, сякаш то е създадено независимо, обективно? Това се дължи на факта, че такива хора са ни били кръвни роднини в предишни животи и сега се свързват с нас благодарение на нашата карма, тъй като имаме нещо общо с тях.

Ако всеки път излагаме такива съображения по отношение на протичането на собствения ни живот, ще видим, че в живота ни наистина влиза светлина. Дори и някой път да се объркаме, дори и десет пъти да го направим, за всеки човек, когото срещнем в живота си, можем все пак да попаднем на истината. И когато благодарение на такива съображения казваме: Този човек сме го срещали там или там – една такава мисъл е нещо, което като ветропоказател ни води към други неща, които иначе не биха ни хрумнали и които, чрез тяхното припокриване, все повече затвърждават нашата увереност във верността на отделните факти.

Кармическите връзки не се оставят да бъдат разкрити

с един удар. Ние трябва да си извоюваме бавно и постепенно най-висшите житейски познания, най-важните знания, които осветяват нашия живот. Разбира се, на хората не им харесва да вярват в това. По-лесно е да се вярва, че човек с помощта на един светкавичен проблясък би могъл да открие: С тези и тези хора бях заедно в един минал живот или пък аз бях този или онзи. Може би не е удобна мисълта, че с всичко това трябва да бъдат бавно извоювани знания, но все пак е така. Дори когато вярваме, че може да е така, трябва все повече да задълбочаваме търсенията си и тогава вярата ни ще набере увереност. Чрез изследване стигаме още по-далече дори и за нещата, които се оказват все по-вероятни и по-вероятни. Ние си изграждаме стена срещу духовния свят, ако се оставим на бързи преценки относно тези неща.

Опитайте се някой път да размишлявате върху това, което днес бе казано за познанствата в средата на нашия живот и за тяхната връзка с най-близкостоящите ни хора в една предишна инкарнация. Тогава ще стигнете до много плодотворни мисли, особено ако все още си спомняте какво е написано във „Възпитанието на детето от гледна точка на духовната наука“. Тогава ясно и точно се разкрива, че резултатът от вашите размишления се намира в съзвучие с изнесеното в тази книга.

Към казаното днес обаче трябва да се добави и едно сериозно предупреждение: Истинският духовен изследовател се въздържа от това да си прави изводи; той оставя нещата сами да се приближат до него. Когато те са там, той първо ги проверява с помощта на обикновената логика. И тогава не може да се случи нещо такова, като това, с което наскоро отново се сблъсках, и което е много характерно за начина, по който днес на някои им харесва да се противопоставят на антропософията. Та един много интелигентен господин ми каза – казвам това без ирония и с пълната увереност, че той наистина е много интелигентен мъж, та той ми каза: Когато чета написаното в книгата Ви „Въведение в тайната наука“, трябва да кажа, че тя изглежда

толкова логична, до такава степен свързана с това, което съществува в света като факти, че трябва да призная, че човек би могъл да стигне до тези неща също така и чрез разсъждения. Тези неща могат и да не са резултат от свръхсетивно изследване. Казаното в тази книга не са съмнителни неща, те напълно съвпадат с действителността. Можам да уверя този господин, че не вярвам, че бих стигнал до това просто чрез разсъждения и че при цялото ми уважение към неговата интелигентност, все пак не вярвам, че той би открил тези факти чисто и просто чрез разсъждение. Наистина е вярно, че всичко, което може да бъде схванато логично в духовно-научната област, не би могло да бъде открито чрез просто размишление! Това, че човек може да схване и да докаже нещо логично, не би трябвало да е основание за съмнение в неговия духовно-научен произход! Напротив, смятам, че фактът, че духовно-научните известия биха могли да бъдат признати за несъмнени с помощта на логическите разсъждения, трябва да бъде един вид успокоение. Това, някой да говори абсолютно нелогични неща, за да събуди вяра, вече не може да бъде въпрос на честолубие за духовния изследовател. Виждате, че самият духовен изследовател не може да издържи критиката да е стигнал до тези неща по чисто логичен път. Но когато човек размишлява върху откритите по духовно-научни пътища неща, те могат да ни се струват дотолкова логични, че хората вече да не вярват на духовно-научните извори, от които идват. Действително става така с всички неща, за които се казва, че са открити чрез едно чисто духовно-научно изследване.

Ако първоначално казаното днес ви се струва гротескно, все пак се опитайте да размислите логично върху нещата. Ако духовните факти не ме бяха довели до това, аз действително нямаше да мога да го изведа от обикновеното логическо мислене, но след като веднъж то е на разположение, човек може да го провери логически. И тогава той ще види: колкото по-внимателно, колкото по-добросъвестно подходи към проверката, толкова по-сигурно е, че ще установи, че всичко отговаря на

истината. Дори за такива неща, които човек не може да провери дали са верни, като например това, което днес казахме за родителите, братята и сестрите от единия живот и познанствата в средата на другия живот, по начина по който са свързани една с друга отделните части от веригата, човек ще трябва да открие, че те не просто създават едно впечатление за голяма вероятност, а впечатление, граничещо с увереност. Когато нещата се проверят в живота, се получава една обоснована увереност. Така при някои хора, които е срещнал, човек ще види собственото си поведение и това на другите в съвсем друга светлина, ако се отнася към някого, когото открива в средата на живота си така, сякаш в предишния живот му е бил брат или сестра. С помощта на това цялата връзка ще стане много по-плодотворна, отколкото ако човек просто ей така преминава през живота.

Така че можем да кажем: Антропософията се превръща все повече в нещо, което не само дава знания и познания за живота, а ни дава и указания за това как да разбираме житейските връзки и да можем да ги осветлим не само за нас самите, а и във връзка с отношението ни към живота и житейската ни мисия. Важно е това, че не смятаме, че по този начин си разваляме непосредствения и непредвидим живот. В това могат да повярват само някои страхливи хора, които не приемат живота съвсем на сериозно. На нас обаче трябва да ни е ясно, че благодарение на факта, че се запознаваме по-точно с живота, ние го правим по-плодотворен и съдържателен. Това, което ни се случва в него, благодарение на антропософията трябва да се насочи към един хоризонт, на който всички сили стават по-богати, по-благонадеждни и събуждащи надежди, отколкото са били преди това.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ

Щутгарт, 21 февруари 1912 г.

Вчера говорихме по някои въпроси, засягащи човешката карма, но почти не направихме опит да ги разгледаме по такъв начин, че да можем да видим тяхната връзка с вътрешните процеси в човешката душа, бих казал така, че да можем да видим тяхната връзка с нещо познато. Беше обърнато внимание върху това, че човек би могъл да се опита да създаде определени неща в душевния си живот, с чиято помощ да предизвика определени изживявания, които би трябвало да го доведат до едно съвсем явно убеждение във верността на закона за кармата. Когато добавяме все повече такива въпроси към антропософските ни разглеждания, това въобще не е нещо случайно, а е свързано с желанието да научаваме все повече и повече неща за това как се отнася към живота и към цялостното човешко развитие това, което наричаме антропософия в истинския смисъл на думата. Човек несъмнено може да си създаде една най-малкото приблизително вярна представа за това, че ако един по-голям брой хора възприемат убеждението, стоящо в основата на едно такова разглеждане като вчерашното, човешкият живот все повече ще се променя. Животът трябва да се промени по определен начин вследствие на факта, че хората, благодарение на проникването им с такива истини, се отнасят към живота по друг начин. И с помощта на това стигаме до изключително важния въпрос, който би трябвало да е един въпрос на съвест за тези хора, които се включват в антропософското движение, а именно: Какво всъщност превръща един съвременен човек в антропософ?

Когато човек се опита да отговори на този въпрос по съответния начин, много лесно може да се получи недоразумение, тъй като все още много хора, а също така и от нашите среди, бъркат антропософското движение с някаква външна организация. Не искам да кажа нищо против една такава външ-

на организация, която трябва да е налице, за да бъде възможна грижата за антропософията във физическия план. Но важното е да си изясним това, че към една такава външна организация по принцип могат да принадлежат всички хора, които по честен и искрен начин имат дълбок интерес към въпросите на духовния живот и които искат да задълбочат своя мироглед в смисъла на едно такова движение за духовен живот. С това вече е казано, че от тези, които се присъединяват към една така описана организация, не би могло да се изисква спазване на догми или пък открито да се обявят за нейни привърженици. Друго нещо е обаче веднъж завинаги ясно да се обърне внимание на това какво всъщност прави от човека антропософ.

Общото убеждение е, че съществува такова нещо като духовен свят, разбира се, е началото на антропософското убеждение и това винаги трябва да се подчертава, когато говорим публично за антропософията, за нейните задачи, цели и настоящата ѝ мисия. Но в същинските антропософски кръгове трябва все пак да ни е ясно, че за антропософа има значение нещо много по-определено, много по-отявлено от простото убеждение в съществуването на духовния свят. Защото в крайна сметка това убеждение винаги е съществувало в кръговете, които не са настроени съвсем материалистически. Това, което превръща съвременния човек в антропософ, което по принцип все още не се съдържа например в теософията на *Якоб Бьоме* или на някой друг теософ от древността, е нещо, върху което, от една страна, нашата западноевропейска култура е работила с всички сили така, че именно тази работа се е превърнала в една от присъщите черти на стремежа на много хора. От другата страна, стои фактът, че това, което така специфично характеризира антропософа като такъв, най-често бива оспорвано и разглеждано като нещо глупаво от външното образование на хората.

Със сигурност с помощта на антропософията се запознаваме с много неща. Запознаваме се с развитието на човечеството, запознаваме се дори с развитието на земята и на нашата

планетна система. Всички тези неща спадат към основните познания на стремящия се антропософ. Но това, което имам предвид като особено важно за антропософите от съвременността, е придобиването на убеждения по отношение на въпросите за прераждането и кармата. И начинът, по който хората ще придобият тези убеждения за прераждането и кармата, това как те ще намерят възможност да пренесат мислите за прераждането и кармата в обикновения живот, значително ще промени съвременния живот в бъдеще. Ще възникнат съвсем нови форми на живот и един съвсем различен съвместен живот между хората, при това такъв съвместен живот, който е необходим, за да не изпадне в упадък културата на човечеството, а да се развива напред, да следва един възходящ път. Такива съображения, такива вътрешни душевни изживявания като тези, които бяха изтъкнати вчера, по принцип може да направи всеки съвременен човек и ако притежава достатъчно енергия и активност, той ще стигне до едно вътрешно убеждение в реалността на прераждането и кармата. Обаче срещу това, което би трябвало да желае истинската антропософия, е изправен целият външен основен характер на нашата съвременна епоха.

Този основен характер на нашата съвременна епоха се проявява най-радикално може би в това, че човек все още има по-голям или по-малък интерес по отношение на централните въпроси, свързани с религията и с развитието на човека и света, а също така и с кармата и прераждането. Такива въпроси, които се разпростират върху отделните позитивни учения на различните религиозни вероизповедания – да кажем във връзка с личността на Буда или на Христос, – разискването на такива въпроси все още предизвиква широк интерес. Но този интерес все повече отслабва и замира. Той отслабва силно дори у тези, които днес се наричат антропософи, когато в отделни конкретни случаи се говори за това как антропософията трябва да навлезе във всички детайли на външния живот. По същество това е твърде разбираемо. Човек се намира във външния живот,

един има една, а друг – друга позиция в света. Бихме могли да кажем, че така, както е устроен светът днес, той създава впечатление за едно голямо предприятие, в което отделният човек е просто брънка от веригата. Така се чувства той в този свят на работата си, с грижите си, с това, което го занимава от сутрин до вечер, и той не разбира нищо друго освен че трябва да се пригоди към този външен световен ред.

Към това се прибавя и въпросът, който би трябвало да е възникнал във всяка душа, която поне малко иска да отправи своя поглед извън това, което ѝ носи ежедневието, въпросът за съдбата на душата, за началото и края на душевния живот, за взаимодействието с божествено-духовните същества, за мировите сили. И между това, което му носи ежедневието, това, за което е угрижен и т. н., и това, което получава в сферата на антропософията, се получава една дълбока пропаст, една широка бездна. Бихме могли да кажем, че за повечето хора, а също и за антропософите от съвременността почти не съществува съгласуване на антропософските им убеждения с това, което вършат и представляват навън във всекидневния живот. Нека само да поставим в публичното пространство един конкретен въпрос и да го разгледаме в духовно-научен, в антропософски смисъл, и почти веднага ще установим, че интересът, който съществува при обсъждането на общи религиозни и подобни въпроси, за такива конкретни въпроси вече не е налице. Разбира се, не можем да очакваме антропософията да се възприема непосредствено и да започне да говори на всеки. Но трябва да се обърне внимание на това, че антропософската духовна наука има мисията да въведе в живота, да включи в него всичко онова, което трябва да произтече за една душа, която все повече си създава убеждението, че идеите за прераждането и кармата са реалност. И така, като характерен отличителен белег на съвременния антропософ може да се посочи това, че той е на път да си изгради едно обосновано вътрешно убеждение за валидността на идеите за прераждането и кармата. Всичко ос-

танало се получава вече от само себе си като непосредствено следствие, като последица.

Разбира се, не може да стане така, че всеки едва ли не да си мисли, че веднага ще се заеме във външния си живот с това, което научава за прераждането и кармата. Затова и дума не може да става. Но човек трябва да добие представа за това как прераждането и кармата би трябвало да се отразят на външния живот, така че да могат да станат негови ръководни сили.

Да вземем идеята за кармата, за това как действа тя през различните прераждания на човека. За целта, когато един човек се появява в света, трябва да погледнем на неговите способности и сили в крайна сметка като на резултат от причините, които той сам си е заложил в предишните си прераждания. Когато последователно осъществяваме тази идея, ние трябва да разглеждаме наистина всеки човек като един вид вътрешна загадка, като нещо, от което трябва да се разработи намиращото се в тъмните основи на предишните му инкарнации. Не само във възпитанието, а и в целия живот ще настъпи един значителен обрат, ако се погледне сериозно на идеята за кармата. И ако това се осъзнае, идеята за кармата ще се превърне от една просто теоретична идея в нещо, което действително трябва да навлезе в практическия живот, което наистина може да се превърне в нещо практично в живота.

Целият външен живот, както ни се представя днес, е образец за такива човешки взаимоотношения, които са оформени и изградени с изключване, дори с отричане на идеята за прераждането и кармата. И като че ли хората биха искали да изключат всички възможности чрез собственото си душевно развитие да могат да стигнат до истината, че съществуват прераждане и карма – така е устроен външният живот днес. В действителност няма нищо по-враждебно замислено спрямо едно истинско убеждение в прераждането и кармата от житейския принцип, че за това, което човек заработва, трябва да получава съответстващата за тази работа заплата. Несъмнено тези думи звучат

странно, наистина странно! Разбира се, не трябва да разглеждате нещата и така, че антропософията, видите ли, най-радикално изхвърля на бунището принципите от практическия живот и че за една нощ иска да въведе нов житейски порядък. За това и дума не може да става. Но хората трябва да започнат да възприемат мисълта, че в действителност в един световен ред, в който са убедени, че работата и заплащането трябва непосредствено да си съответстват, в който човек трябва да печели това, което му е необходимото за живота, никога не може да възникне едно истинско убеждение в прераждането и кармата. Естествено съществуващият житейски порядък първоначално трябва да си остане такъв, защото тъкмо антропософът би трябвало да осъзнава, че това, което съществува, е предизвикано пак от закона на кармата и поради това съществува с право и по необходимост. Но той трябва да започне да допуска и възможността, че в организма на нашия световен ред като един нов зародиш започва да се развива това, което може и трябва да следва от признаването на идеята за прераждането и кармата.

От идеята за прераждането и кармата преди всичко следва, че не трябва – вярвам, това следва от вчерашните ни разсъждения – да се чувстваме като поставени в този световен ред по случайност, да се чувстваме случайно поставени на мястото, което заемаме в живота, а че това лежи в основата на един вид несъзнателно волево решение; че ние в известен смисъл, преди да встъпим в сегашното си земно съществуване, което сме си изработили в духовния свят между смъртта и раждането, като резултат от предишните ни прераждания, в духовния свят сме взели решение – което просто сме забравили, когато сме влезли в тялото си – да се поставим на мястото, което заемаме. Така че резултатът от едно предрождено, предземно собствено волево решение ни е поставил в нашето житейско положение и ни е дал склонност към онези удари на съдбата, които ни сполетяват. И когато тогава човек стига до убеждението в реалността на закона на кармата, няма да закъсне и това той да започне да

изпитва до голяма степен симпатия, а дори и любов към мястото, на което той сам се е поставил, каквото и да е това място.

И сега бихте могли да кажете: Да, ти говориш такива странни и невероятни неща! При поети, писатели и други работещи в сферата на духовното хора това може и да се получи. Когато става въпрос за такива хора, звучи добре те да изпитват радост, любов, отдаденост към мястото, което заемат в живота. Но как е при всички онези, които са на такива работни места, които, съдейки по тяхната същност и по дейностите, които трябва да се извършват, наистина не са пригодени да събудят особена симпатия, а напротив – събуждат в човешките души усещането, че принадлежат към най-пренебрегнатите, към поробените от живота хора? Кой би отрекъл, че голяма част от съвременните културни стремежи не представлява едно непрекъснато въвеждане на подобрения в живота ни, които да премахнат недоволството от антипатичните позиции в живота? Колко много най-различни партийни подразделения, колко много сектантски домогвания има, които искат така да подобрят живота във всички отношения, че да може да се получи един вид поносимост към колективното земно битие на човечеството.

Но всички тези стремления не си дават сметка за това, че този вид неудовлетвореност, която днес съществува в живота на много хора, се намира в многостранна връзка с цялостния ход на развитието на човечеството, че по принцип по начина, по който са се развили хората в минали времена, те са стигнали до такава карма, и че от взаимодействието на тези различни карми се е появило сегашното културно развитие на хората. И ако искаме да охарактеризираме това състояние на културата, трябва да кажем, че то се оказва във висша степен усложнено. Трябва също така да кажем, че това, което човекът върши, което изпълнява, е във все по-малка връзка с онова, което обича. И ако речем да преброим хората, които са принудени да извършват една необичана от тях дейност във външната си житейска позиция, техният брой със сигурност ще е далеч по-голям от

броя на тези, които твърдят: Не мога да кажа нищо друго освен че обичам външните си занимания, че те ме правят доволен и щастлив!

Наскоро чух, че един човек казал на свой приятел следните забележителни думи: Като разглеждам живота си в най-големи подробности, трябва да кажа, че ако трябваше да започна същия този живот отначало и ако имах възможността да го изживея както искам, щях да правя точно същото, което правя и до днес. На това неговият приятел му отвърнал: Тогава ти принадлежиш към хората, които се срещат най-рядко днес. Вероятно този човек е прав по отношение на повечето хора. Не са много нашите съвременници, които биха твърдели, че ако имат тази възможност, биха започнали живота си отново и отново биха изживели всичко, което той им е донесъл като радости, страдания, удари на съдбата и трудности, че биха били доволни, ако той отново им предложи точно същото. Не може да се каже, че изложеният факт, а именно че в настоящето има толкова малко хора, които биха поели отново настоящата си карма с всичките ѝ подробности, не е във връзка с всичко онова, довело до днешното културно състояние на човечеството. Животът ни много се е усложнил, но е станал такъв благодарение на най-различните карми на отделните хора, които днес живеят на земята. Това несъмнено е така. За този, който дори само малко прозира в хода на развитието на човечеството, нещата изобщо не стоят така, че в бъдеще да можем да се озовем в един живот, който да бъде по-малко сложен. Напротив, животът ще става все по-усложнен и по-усложнен! Външният живот ще става все по-усложнен, дори и ако в бъдеще повечето човешки дейности започнат да се изпълняват от машини. Живот, който да ощастливява хората във физическата инкарнация, ще бъде възможен във все по-малка степен, освен ако не се появят едни съвсем други условия, различни от тези, които са налице в нашата култура. А тези други условия трябва да са такива, които се получават в следствие от проникването на човешката

душа с истината за прераждането и кармата.

Посредством тази истина човек ще разбере, че с усложняването на външната култура паралелно ще започне и нещо съвсем различно. Какво е необходимо, за да могат хората все повече да се проникват от истината за прераждането и кармата? Какво е необходимо, за да може идеята за прераждането и кармата, както и трябва да стане, ако не желаем нашата култура да претърпи упадък, в сравнително кратък срок така да се внедри в обучението в училище и да обхване хората още в детската им възраст, както например вече прави това убеждението в правилността на планетната система на Коперник?

Какво е било необходимо, за да може системата на Коперник да завладее душите? С тази планетна система на Коперник нещата стоят по един много специфичен начин. Не искам да говоря за нея, а само за проявата ѝ в света. Само помислете, че тази Коперникова планетна система е измислена от един християнски каноник и че Коперник е могъл да мисли за нея по такъв начин, че да посвети на папата своя труд, в който е разработил планетната си система. Той е могъл да вярва, че това, което е измислил, е напълно в смисъла на християнството. Имало ли е тогава доказателство за идеите на Коперник? Не, никой не е могъл да ги докаже. И въпреки това помислете си за скоростта, с която те са се настанили в човешките умове! Кога за първи път са могли да бъдат доказани? Доколкото изобщо е така, това става доказуемо едва от петдесетте години на 19-ти век насам, едва след опита с махалото на Фуко. По-рано не е съществувало доказателство за това, че земята се върти. Безсмислица е да се твърди, че Коперник е можел да докаже това, което е прозрял и изложил като хипотеза; същото се отнася и за твърдението, че земята се върти около оста си.

Едва след като човек стига до факта, че люлеещото се махало се стреми да задържи равнината на люлеене противоположно на завъртането на земята и че когато едно дълго махало бъде оставено да се люлее, посоката на люлеенето се опреде-

ля от въртенето на земната повърхност, едва тогава е могъл да бъде направен изводът, че земята под махалото би трябвало да се е завъртяла. Този опит, който всъщност е първото доказателство за това, че земята се движи, е направен едва през 19-ти век. По-рано не е съществувала възможност да се гледа на Коперниковата система по друг начин, освен като на хипотеза. При все това той е оказал такова влияние върху природата на човешките души от новото време, че макар Коперник наистина да е вярвал, че трябва да посвети труда си на папата, той е стоял в черния списък на църквата чак до 1822 г. Едва през 1822 г. трудът, в който е разработена неговата система, е изваден от черния списък. Следователно той е изваден от списъка, преди да бъде намерено истинско доказателство за възгледите на Коперник. Силата на импулса, с който Коперниковата планетна система се е настанила в човешката душа, е накарала дори църквата да признае идеите на Коперник за нещо, което не представлява ерес.

За мен винаги е бил силно показателен фактът, че когато бях малко момче, учението за земното въртене ми бе изнесено първо от един пастор, а не от някой учител. И така, кой ще се усъмни в това, че идеите на Коперник са се загнездили дори в детската душа? Сега обаче не бихме искали да говорим за това дали те са истина или заблуда.

И така, ако човешката култура не желае да претърпи упадък, в нея трябва да навлезе истината за прераждането и кармата, но за целта не разполагаме с толкова много време, колкото за възприемането на системата на Коперник. И тези, които днес се наричат антропософи, са призвани да отдадат усилията си за това истината за прераждането и кармата да се разпространи чак до детската душа. С това, разбира се, не искам да кажа, че антропософите, които имат деца, трябва да им поднесат това под формата на догма. Човек трябва да има разбиране за тези неща.

Не случайно разгледах Коперниковата система. От това,

на което тя дължи своя успех, можем да научим какво би могло да донесе успех на идеите за прераждането и кармата. На какво се дължи изключително бързото разпространение на Коперниковата система? Сега ще ви кажа нещо страшно еретично, нещо звучащо направо ужасно за съвременния човек. Но става дума тъкмо за това антропософията да бъде приета от антропософите толкова на сериозно, колкото сериозно е било прието християнството по време на неговото възникване от първите християни, които също са се били противопоставили на тогава съществуващото. Ако антропософията не бъде възприета до толкова сериозно от нейните последователи, тя няма да може да даде на човечеството това, което трябва да му бъде дадено.

Следователно трябва да кажа нещо ужасно и то се състои в следното: Коперниковата система, тази, която днес хората изучават като планетната система на Коперник, на която действително не могат да се отрекат голямата ѝ заслуга и следователно значението ѝ като културен феномен от първостепенно значение, е могла да навлезе в човешката душа благодарение на това, че човекът е могъл да стане достатъчно повърхностен, за да се превърне в неин привърженик. Повърхностността и външната проява спомагат за това да се оставим Коперник по-бързо да ни убеди. С това не искам да кажа, че трябва да се омаловажи значението на Коперник за човечеството. Не, но можем да кажем, че човек трябва да не е особено дълбоко мислещ, трябва да не се задълбочава много-много, а да си представя само външната страна на нещата, за да стане привърженик на Коперник. И действително високата степен на загуба на задълбоченост на човешката душа е спомогнала за това хората да могат да открият такива тривиални закони като тези, които намираме в съвременните монистични книги, в които с едно известно въодушевление се твърди: Земята, която хората населяват, е просто прашинка във всемира, наравно с другите светове. Това е една тривиална тирада поради простата причина, че тъй като тази прашинка във всичките ѝ подробности засяга

човека, а другите неща, които се намират във вселената и с които земята трябва да бъде сравнявана, го касаят твърде малко. Развитието на човечеството трябваше да достигне до една повърхностност, за да може толкова бързо да стане в състояние да приеме Коперниковата система.

Какво обаче трябва да направи човечеството, за да приеме учението за прераждането и кармата? Това учение трябва да пожъне успех много по-бързо, ако човечеството не желае да посрещне своя упадък. Но какво е необходимо, за да навлезе то в детската душа?

Загубата на дълбочина бе необходима за възприемането на Коперниковата система, а за възприемането на истината за прераждането и кармата е необходимо задълбочаване – една способност да се взимат на сериозно такива неща, за които говорихме вчера, една способност за навлизане във вътрешно-душевните изживявания, в интимните пластове на душата, в такива неща, които всяка душа трябва да изживее в дълбинните вътрешни основи на собствената си същност. Това, което е последвало от Коперниковата система за съвременната култура, днес се излага навсякъде във всички научно-популярни съобщения и като едно от специалните последствия от нея виждаме, че всичко това може да се представи на хората също и в схематични изображения, както и на кинематографически записи. Ето това характеризира огромната повърхностност на тази култура.

За интимните истини, съдържащи се в думите прераждане и карма, ще може да бъде показано твърде малко с помощта на схематични изображения. В научни съобщения ще може да бъде докладвано твърде малко за тях. Отговорът на въпроса как хората ще стигнат до това, че убеждението в прераждането и кармата е обосновано, се намира в изучаването и вникването в нещата, както направихме това вчера. Така че за да могат идеите за прераждането и кармата да бъдат приети от човечеството, ще е необходим и противоположният полюс – противополож-

ното на общоприетото в съвременната култура. Наложително е това задълбочаване да се осъществи на една истинска антропософска почва. Дори и да не може да се отрече, че понякога схематичните представяния могат да се окажат от полза за разбирането на основни истини с помощта на разсъдъка, все пак трябва да кажем: Най-важното в антропософията е насочването към законите, действащи в душевните глъбини, към това, което действа вътрешно с помощта на душевните сили по начин, подобен на този, по който действат външните физически закони във времето и пространството.

Но хората днес по принцип разбират все още твърде малко от отделните закони на кармата. Това можем ясно да видим, съдейки по повтаряните отново и отново във външната култура неща. Кой днес в качеството си на просветен от външната култура не би смятал, че човечеството е надмогнало своята детска възраст, когато е вярвало, и е навлязло в зряла възраст, в която може вече да знае. Такива изказвания биват постоянно пропагандирани и произлизат от това, което заслепява хората отвън, което обаче не би трябвало никога да заслепява антропософите, а именно че знанието щяло да замени вярата.

Всички тези тиради за вярата и знанието не отчитат това, което можем да наречем кармически причинно-следствени връзки в живота. Когато този, който представя окултни изследвания пред силно вярващи хора, пред вярващите до отдаденост натури от съвременността, се оглежда във всички посоки и си задава въпроса: Защо този или пък онзи човек е особено силно вярващ, защо е пламенността на вярата, ентузиазмът, защо у един или друг човек се крие геният на религиозното благоговение, на постройката на мисълта, съобразно свръхсетивните светове – Когато човек си постави този въпрос, той получава един забележителен отговор. Ако се върнем към предишните инкарнации на такива силно вярващи натури, за които вярата е най-важният факт в техния живот, дори и това да се е получило в една по-късна възраст, откриваме забележителния факт,

че това са индивидуалности, които в миналите си прераждания са били хора на науката. Знанието от тяхната предишна инкарнация, рационалният елемент на разсъдъка от предишното прераждане са се трансформирали тъкмо в елемента на вярата в настоящото им прераждане. Тук имаме един от онези изключителни кармически факти, който се нарежда по толкова странен начин до един друг факт. Когато се срещаме с хора, които, бидейки материалисти, вече не вярват, а искат само да знаят – простете, ако казвам нещо, което едва ли би шокирало някой от присъстващите тук, но затова пък със сигурност ще го направи със стоящите отвън хора, които твърдят, че приемат и вярват само на това, което предлагат сетивата и ограниченият от мозъка разсъдък, – тогава откриваме – това е един толкова загадъчен факт – слабоумие в предишното прераждане. Така истинското изследване на различните инкарнации дава този странен резултат, че именно ентусиазираните вярващи натури, които обаче не са фанатици, а са вътрешно убедени в принадлежността на тяхната същност към по-висшите светове, са си изградили тази съвременна вяра на основата на знанието, което са придобили в предишни инкарнации, докато материалистическото познание е било придобито вследствие на тъпотата на миогледа в предишни инкарнации.

Помислете си как се променя цялото възприятие на живота, когато човек вдигне поглед от това, което изживява в непосредственото настояще, и го насочи към онова, което изживява човешката индивидуалност по времето на прехода през различните си прераждания!

Когато човек разглежда нещата в причинно-следствената им връзка, когато види начина, по който ги е придобил, по един странен начин се изключват някои от тях, с които той се гордее в настоящата си инкарнация. Когато човек гледа на нещата от гледна точка на прераждането, те не изглеждат толкова невероятни. Нужно е само внимателно да разгледаме начина, по който човек се развива под влияние на вътрешните душевни сили

в една инкарнация. Нужно е само да наблюдаваме душевната сила на вярата, душевната сила, която може да има човек като вярва в нещо, което, бидейки свръхсетивно, се издига над обичайните сетивни явления. Може би един съвременен материалистически монист все още здраво се държи за тезите си, той може и да казва: Само знанието е валидно, а вярата няма сигурна основа – затова пък го опровергава един друг валиден факт, фактът, че душевните условия, които поражда вярата, действат съживяващо на нашето астрално тяло, докато безверието, невъзможността да се вярва изсушава астралното тяло, оставя го да се съсухри. Вярата представлява за астралното тяло това, което е храната за физическото. А не е ли от значение да разберем какво прави вярата за човека, за неговото изцеление, за душевното му здраве и дори за физическото тяло – защото това несъмнено дава отражение и върху телесното здраве? Не е ли чудно това, че човек иска да ликвидира вярата и да освободи място за знанието, а от друга страна, астралното тяло на човек, който не може да вярва, се изсушава и съсухря? Ако действително насочим вниманието си в тази посока, виждаме, че това може да стане, дори ако разглеждаме само *единия* живот. Защото, за да признаем, че един безверник изсушава астралното си тяло, не е необходимо да разглеждаме последователните прераждания, а е достатъчно да разгледаме само една инкарнация. Следователно можем да кажем: Безверието съсухря астралното ни тяло, в следствие на което обедняваме; в следващото си прераждане ще изсушим и своята индивидуалност. Посредством безверието в следващото прераждане ставаме затъпели и неспособни да придобием знание. Когато човек противопоставя знанието на вярата, това е една празна, суха, прозаична логика. За този, който прозира в същността на нещата, всички тривиални приказки за вярата и знанието нямат по-голяма стойност от дискусията между двама души, единият от които твърди, че досега за човешкия напредък имат по-голямо значение мъжете, а другият – жените. В детската възраст на човечеството е имал

значение единият пол, сега обаче – другият. За познавачите на духовните факти е ясно: Както се съотнасят във външния физически живот двата пола, така се съотнасят вярата и знанието. Трябва да насочим вниманието си към това като към факт от изключително значение и с негова помощ ще виждаме нещата правилно. Паралелизмът стига чак дотам, че можем да кажем: Както човек в последователните си прераждания – често сме подчертавали това – сменя своя пол, така че по правило веднъж е мъж, веднъж – жена, така по правило се редуват една инкарнация, в която човек е в по-голяма степен вярващ, и друга, в която отдава повече тежест на разума. Разбира се, има изключения, така че могат да се получат няколко мъжки или женски инкарнации. Но смисълът по правило е във взаимното оплождаване и допълване.

Също и други човешки сили се намират в подобно взаимно допълване – например двете душевни способности, които определяме като способност да обичаш и една вътрешна сила, т. е. у човека да е налице едно чувство за собствено достойнство, вътрешна хармония, вътрешна себедостатъчност, и да знае какво има да прави в живота. Също и в тази връзка човешката карма действа на редуващ се принцип в различните инкарнации, като в едната човекът е белязан по-скоро от пълната отдаденост любов към своето обкръжение, един вид забравяне за самия себе си, разтваряне в своето обкръжение. И една такава инкарнация ще се смени с друга, в която той се чувства в по-голяма степен призван да не се изгубва заради външния свят, а да укрепи във вътрешния си мир, така че да използва силата си, за да може сам да напредва. Разбира се, не бива да се допуска това да се изроди в безсърдение, както и първото не трябва да се изражда в пълна загуба на собствената личност. Тези две неща принадлежат едно на друго. И изобщо винаги трябва да се подчертава, че не е достатъчно антропософите да искат да направят някоя жертва. Някои хора на драго сърце биха желали да направят много жертви, но за да се принесе една достойна за

света жертва, човек първо трябва да притежава силата за тази жертва. Човекът на първо място трябва да представлява нещо, преди да може да се пожертва, иначе пожертването на себелюбието не е с особена стойност. В известен смисъл липсата на стремеж към съвършенство, към непрестанно развитие, за да може това, което той ще предложи, да има някаква стойност, е един вид егоизъм, макар и съдържан, един вид удобство.

Би могло да изглежда така – но моля, не разбирайте това погрешно, – като че ли проповядваме безсърдение. Става така, че много лесно външният свят днес може да упрекне антропософите: Вие се стремите да усъвършенствате душата си, да напреднете по отношение на вашата душа! Вие ставате егоисти! И сега трябва да признаем, че в този стремеж към съвършенство могат да се появят много странни приумици, много погрешност и заблуди. Няма нужда винаги да изпитваме сляпа симпатия към това, което много често се явява сред антропософите като принцип на развитието. Зад този стремеж често се крие извънредно много неправилен егоизъм.

От друга страна, трябва да подчертаем, че живеем в такава време, в такава културна епоха, в които безкрайно много се разточителства тъкмо с всеотдайната жертвоготовност. Въпреки че навсякъде е разпространено безсърдение, съществува и извънредно голямо разточителство на любов и жертвоготовност. Това не трябва да бъде погрешно разбирано, а трябва да сме наясно, че когато любовта не се явява чрез мъдрия житейски опит, с мъдро познаване на съответните обстоятелства, тя може да се окаже на едно много неправилно място и може в по-голяма степен да навреди, отколкото да служи на хората.

Ние живеем във времето, когато голям брой хора имат нужда нещо отново да проникне в душата им, нещо, което да съумее да подтикне душата напред, нещо от това, което носи антропософията, за да могат хората да обогатят и изпълнят душите си със съдържание. За следващото си прераждане, а също и за работата между смъртта и новото раждане, човечеството

трябва да се стреми към дела, които да не се осланят само на старите традиции, а към истински нови дела. Тези неща трябва да се разглеждат с голяма сериозност и с истинско достойнство, защото трябва да се установи като факт, че антропософията има мисия, че тя е като културен зародиш, който трябва да покълне и разцъфти за в бъдеще. Но как се осъществява това в живота можем да разберем най-добре, ако обърнем внимание на такива кармически взаимовръзки като вяра и разум, любов и себелюбие. Онзи, който в смисъла на етапа на развитие на нашето време е убеден в това, че когато преминава през портата на смъртта, човек веднага попада в една неземна вечност, някъде извън този свят, никога няма да стигне до едно истинско оценяване на душевния напредък, защото ще си каже: Ако има някакъв напредък, ти не можеш да го осъзнаеш напълно всеобхватно като такъв, защото си само преминаващ; на този свят си само за кратко време и трябва да се готвиш само и единствено за другия свят.

И все пак става така, че в живота помъдряваме най-много от това, в което сме сгрешили. Учим се от това, в което сме сгрешили. Точно от това, което не ни се е удало, помъдряваме най-много. Задайте си честно въпроса колко често имате възможността да повторите това, в което сте сбъркали точно в същата ситуация като преди. Рядко ще се повтори същото положение на нещата. А нямаше ли животът да е във висша степен безсмислен, ако житейската мъдрост, която сме съумели да придобием от грешките си, бъде изгубена за земното човечество? Само тогава, когато можем да се върнем обратно, когато в един съвсем нов живот можем да използваме наученото като житейски опит в едно предишно прераждане, само тогава животът има смисъл. Затова е безсмислено да се стремим към душевно съвършенство само за това земно битие, както и само за онази неземна вечност.

А особено безсмислено е за онези, които смятат, че след преминаването през портата на смъртта всичко свършва. Каква

сила, каква енергия и увереност в живота щяха да получат хората, ако знаеха, че ще могат да оползотворят в един нов живот силата, която привидно се изгубва! Съвременната култура е такава, каквато е, защото за тази култура е натрупано извънредно малко от предишните инкарнации на хората. Действително душите са обеднели в следващите една след друга инкарнации. Откъде идва това, че душите обедняват?

Да отправим поглед към онези древни времена, които отстоят преди мистерията на Голгота. Тогава все още е съществувало едно древно ясновидство, все още са били на разположение магическите сили на волята. Така е било чак до началото на християнската епоха. Но това, което е навлизало от висшите светове през последните години от древното ясновидство, е било само злото, демоническото. Навсякъде в Евангелията се споменава за демонически натури в обкръжението на Христос. Това, което е съществувало в древните времена в човешките души като първична връзка с божествено-духовните сили и същества, се е изгубило за душите. Тогава в човечеството навлиза Христос. Хората, които живеят сега, са преживели оттогава две, три или четири прераждания, в съответствие с тяхната карма. Християнството до днес е трябвало да действа така, както е и действало, тъй като в човечеството душите са били слаби, изпразнени. То не е могло да разгърне вътрешната си мощ, защото в човечеството са се намирали слаби души. Какъв е бил случаят може да се покаже с помощта на сравнението с една друга вълна на човешката култура, а именно вълната, която е довела човешкото развитие на изток до будизма. В будизма съществува убеждението в прераждането и кармата, но по такъв начин, че напредъкът в човешкото развитие се разглежда така, сякаш той има само задачата възможно най-бързо да изведе хората извън живота. На изток е действала една вълна, в която вече не е бил налице поривът към съществуване. Следователно виждаме, че всичко, което би трябвало да въодушеви, да определи човека за земната му мисия, е изличено у принадлежащи-

те към онази културна вълна, която е носител на будизма. И ако будизмът беше спечелил по-широко разпространение на запад, това щеше да е доказателство за съществуването на много на брой души, които се числят към най-слабите, към най-непригодните за живот, защото именно те са тези, които биха го приели. Навсякъде на запад, където под някаква форма би могъл да се появи будизмът, това би било доказателство за факта, че душите искат да напуснат земната си мисия по най-бързия възможен начин, че те не могат да се примирят с нея.

Когато християнството се е разпространило в Южна Европа, като е било заимствано от северните народи, тези народи са притежавали инстинктивна сила. Те са възприели християнството, но то е могло да разкрие само своята външна страна и именно затова е от особено значение човек в съвременната култура да постигне едно задълбочаване на Христовия импулс, така че този Христов импулс да се превърне в най-съкровена сила на човешката душа и следователно душата да става все по-богата и все по-задълбочена, като същевременно гледа към бъдещето. Човешките души са преминали през по-слаби инкарнации – християнството ги е подкрепило отначало само външно. Сега е настъпило времето, когато те трябва да станат вътрешно силни и крепки. Затова в бъдеще ще има твърде малко значение какво ще прави душата във външния живот. Тогава ще се касае за това тя да намери себе си, да се задълбочи, да придобие представа за това как вътрешният живот се пренася във външния, как земната мисия може да се проникне с това, което човек придобива като съзнание, като крепка душевна дълбочина посредством изпълване с истините за прераждането и кармата.

Дори и да се направи само едно скромно начало за навлизането на идеите за прераждането и кармата в живота, тези скромни начални опити са от огромно значение. Колкото повече започваме да преценяваме хората според вътрешните им способности, да задълбочаваме живота, толкова повече даваме

път на това, което трябва да бъде основният характер на бъдещото човечество. Външният живот става все по-усложнен, това не може да бъде възпряно, но душите ще се намерят в душевните си дълбини. Външно погледнато, отделният човек може да извършва една или друга дейност, която е вътрешно добро за душата – това ще събере отделните души в антропософския живот и ще им помогне да работят така, че този антропософски живот да може все повече да се влива във външната култура. Знаем, че когато душата намери своята истина в антропософията, укрепва цялостният външен живот – затова се събират хора от всякакви външни житейски направления, с всякакви професии и характери. Душата на външното културно движение сама се сътворява чрез това, което може да дойде от антропософията: одушевяване на външния живот. За да може да настъпи това, в душата първо трябва да навлезе съзнанието за важния закон на кармата. Колкото повече пристъпваме към бъдещето, толкова повече отделните хора трябва да могат да почувстват в себе си едно одушевяване на целия живот.

Ръководенето на живота посредством външните закони и външните институции става толкова сложно, че хората вече няма да могат да се справят. Затова пък чрез проникването на закона на кармата в душата ще се оживи знанието за това какво трябва да правят хората, за да намерят чрез самите себе си своя път в света. Това те ще намерят най-добре там, където нещата се регулират от вътрешния душевен живот. В живота имаме такива неща, при които ни върви като по вода, тъй като следваме вътрешния си инстинкт, който ни води сигурно. Едно такова нещо е например ходенето по улицата. Все още никому не е предписано да се отклони от едната или от другата страна на тротоара. И все пак когато двама души се срещат, те рядко се сблъскват, тъй като всеки от тях следва една вътрешна необходимост. Иначе до всеки човек би трябвало да се постави по един пазач, който да му казва да мине наляво или надясно. В някои кръгове може и да съществува стремежът човек да е

заобиколен от едната страна с телохранител, а от другата – с лекар, но това не е лесно изпълнимо! Но човек напредва най-добре, когато следва непринудено вътрешния си мир. Затова последният трябва да е ориентиран към съвместно съществуване и уважение, трябва да зачита човешкото достойнство. А това може да стане само ако хората бъдат разбирани така, както могат да бъдат разбрани, като се вземе под внимание закона за прераждането и кармата. Съвместният живот на хората ще се издигне на едно по-високо ниво само тогава, когато в душата се оживи значението на закона за прераждането и кармата. Горното ни показва най-добре едно конкретно разглеждане на взаимовръзката между вяра, душевна жар и знание; между любов и себелюбие – едно такова разглеждане като това, което направихме вчера.

Не случайно исках да ви изнеса такива лекции като вчерашната и днешната. Не става въпрос толкова за това, което се казва – то може да се каже и по друг начин. Казаното вчера и днес не е от най-голямо значение. Важно обаче ми се струва това, тези, които се обявяват за последователи на антропософското културно движение, да се проникнат от идеите за прераждането и кармата, така че да придобият съзнание за това как може да се промени животът, ако във всяка човешка душа е налице съзнанието за прераждане и карма.

Защото съвременното културно движение се е формирало с изключване на идеите за прераждането и кармата. И това е значителното, което ще настъпи с помощта на антропософията, че тези неща сега действително ще обгърнат живота, ще проникнат културата и по този начин съществено ще ги преобразят.

По същия начин, както се отнася един днешен човек, който казва, че прераждането и кармата са измислица, глупост, нали човек вижда как хората се раждат и умират, но не се вижда нещо да излита навън след смъртта, и следователно няма нужда да се взима под внимание, към онзи, който казва: не се виж-

да нещо да излита навън, но човек може да вземе предвид тези закони и едва тогава ще му се сторят понятни всички процеси в живота, ще може да схване някои иначе необясними неща, така се отнася съвременната култура към културата на бъдещето, която ще включва законите, учението за прераждането и кармата. И ако тези два феномена не са изиграли никаква роля за възникването на съвременната култура като всеобща мисъл на човечеството, тогава при всички култури на бъдещето тези идеи ще играят първостепенна роля!

В съзнанието на антропософа трябва да живее усещането, че съдейства за създаването на една нова култура. Това усещане, това чувство за интензивното значение на прераждането и кармата в живота ще бъде нещо, което би могло да сплоти една група хора днес, без оглед на външните условия, в които се намират. Хората, които ще се сплотят от тези убеждения, могат да се съберат само чрез антропософията.

БЕЛЕЖКИ КЪМ ТОВА ИЗДАНИЕ

Към статиите

- 11 *„Прераждане и карма“*: Статията е предадена тук във формата, в която е била отпечатана през 1918 г. по указания на Рудолф Щайнер. Вместо думите „антропософ или духовен учен“, „антропософски“, „антропософия или духовна наука“ в сп. „Луцифер“ стояха „теософ“, „теософски“, „теософия“.

Франческо Реди, 1626-1697, италиански лекар и естествоизпитател. Реди показва, че в една застояла течност не могат да се образуват ларви или личинки, ако не се допуснат мухи, които да снасят яйцата си в течността. Оттук той извежда максимата: „Omne vivum ex vivo“.

Мъченическата съдба на Джордано Бруно или Галилей: Доминиканецът Джордано Бруно е изгорен в Рим на 17-ти февруари 1600 г. от Инквизицията за ерес. Поради застъпничеството си за Коперниковото учение Галилео Галилей е обвинен от Инквизицията и принуден да се отрече от него.

След като Пастър представя своите изследвания: Химикът Луи Пастър (1822-1895) въз основа на своите изследвания върху процеса на ферментация и свързаните с него квасни бактерии оборва теорията за самозараждането. Виж неговия труд „Nouvel exemple de fermentation déterminé par des animacules infusoires pouvant vivre sans oxygène libre“.

- 12 *от някого като Вирхов*: Рудолф Вирхов (1821-1902), медик и антрополог, се обръща срещу спекулациите в теорията за човешкия произход („Маймунската теория“) на Хъкли.

на научното събранието... 1903 г. ...химикът Ладенбург: виж Алберт Ладенбург, „За влиянието на естествените науки върху светогледа, лекция, изнесена на 75-тото събрание на немските естествоизпитатели и лекари в Касел на 21-ви сеп-

тември 1903 г.“, Лайпциг, 1903 г.

- 13 *изречението от главния труд на Дарвин: виж „За произхода на видовете в животинското и растителното царство чрез естествен подбор или запазване на усъвършенстваните раси в борбата за съществуване“ (1859), заключителна бележка, гл. 15, последно изречение.*
- 14 *„че Хекел в областта си не е нищо друго освен антропософ“: срв. статиите от Рудолф Щайнер „Хекел, мировата загадка и теософията“ (в едноименния том, стр. 222), „Хекел и неговите противници“ (Събр. съч. 30, стр. 152), „Борбите около Хекеловата „мирова загадка“ (Събр. съч. 30, стр. 441), „Ернст Хекел, художествените форми в природата (Събр. съч. 30, стр. 571) и лекцията от Рудолф Щайнер „Социалният въпрос и теософията“, Берлин, 26 октомври 1905 г., в „Допълнения към събраните съчинения на Рудолф Щайнер“, № 88, стр. 24.*
- 17 *че човекът се различава от животното по това, че може да брои: не можа да бъде удостоверено.*
- 19 *какво е казал големият естествоизпитател Карл Гегенбаур за дарвинизма: Карл Гегенбаур, 1826-1903, анатом. В своите „Основни положения на сравнителната анатомия“ (Лайпциг, 1859 г., 2-ро изд., 1870 г.) „за първи път прилага колкото смело, толкова и внимателно теорията за произхода на човека върху цялата сфера на сравнителната анатомия и по този начин осветява един голям брой дотогава неизяснени феномени“ (Лексикон на Майер, 6-то изд., 1907 г.).*
- 24 *следователно може дори и Исус да не е възкресил Лазар: виж Давид Фридрих Щраус, „Животът на Исус“, Втора част, Събр. съч., том 4, Бон, 1877 г., гл. 77, Възкресението на Лазар, стр. 198, 209.*

на казаното от Карл фон Лине: виж „Genera plantarum“,

Франкфурт, 1789 г., стр. XII. Дословно: „Species tot sunt diversae, quot deversas formas ab initio creavit infinitum ens.“

Давид Фридрих Штраус пише следните думи: виж „Старата и новата вяра“, Бон, 1881 г., стр. 180.

- 22 *И тогава Хъксли... доказва:* Томас Хенри Хъксли, 1825-1895, английски зоолог. Виж „Свидетелства за положението на човека в природата“, три студии, Брауншвайг, 1863 г., стр. 117.
- 23 *Ернст Хекел*, „Естественото сътворение на света“, Научно-популярни лекции за еволюционното учение като цяло и по-специално за ученията на Дарвин, Гьоте и Ламарк, за приложението на същите във връзка с произхода на човека и други свързани с тях основополагащи въпроси на естествената наука, 24 лекции, Берлин, 1868 г., 9-то преработено и разширено издание, с портрет на автора и 30 фигури, както и многобройни илюстрации, родословни дървета и систематични таблици, Берлин, 1889 г.
- 23 *животни, които пристигат в пещерите на Кентъки от други места:* виж Чарлз Дарвин, „Произход на видовете“ (виж бележката към стр. 13), гл. 5, 2-ри раздел
- 25 „*В началото*“: д-р Пол Топинар, „Антропология“, 2-ро изд., Лайпциг, 1888 г., според 3-тото френско изд., преведено от д-р Рихард Нойхаус, стр. 525. Това, което Топинар нарича „степен на роднинство“, се появява при Хекел („Естественото сътворение на света“, Том II, в 9-тото изд., стр. 716-728, като таблица „Редица на предците в родословното дърво на човека“ с вече „25 основни степени на прилика на животинската редица с човека“) като „степен на прилика с човека“.
- 28 *в труда... на... Йохан Ремке*, един от най-големите мислители на нашето време: виж „Учебник по обща психология“, Хамбург и Лайпциг, 1894 г., §19, стр. 141.

- 28 *„Както ...в неорганичната природа“*: виж Юлий Бауман, „Новохристиянство и реална религия“, Бон, 1901 г., стр. 48. При Бауман изречението завършва с думата „(Лесинг)“.
- 29 *бреславския химик Алберт Ладенбург*: виж „За влиянието на естествените науки...“ (виж бележката към стр. 12), стр. 29 и 30.
- 30 *Това е съдържанието на закона на кармата*: срв. с Рудолф Щайнер „Откровенията на кармата“, Единадесет лекции в Хамбург, 1910 г., Събр. съч. 120, Лекцията от 16-ти май 1910 г., стр. 33.
- В „Погребаният храм“ на Морис Метерлинк*: „Le temple enseveli“ на Метерлинк, издадена през 1902 г. и преведена на немски през същата година. Морис Метерлинк, Събрани съчинения, преведени от Фр. фон Опелн-Брониковски, том IV на философските трудове, Йена, 1911 г., стр. 7.
- 33 *„Тайното учение“ на Е. П. Блаватска*: виж Елена Петровна Блаватска, „The Secret Doctrine. The Synthesis of Science, Religion and Philosophy“, 3 тома, Лондон, 1888 г., преведено на немски от третото английско изд. от Роберт Фрьобе, Лайпциг, 1899 г.
- „Възгледи за света и за живота през 19-ти век“*, том I, Берлин, 1900 г., том II, Берлин, 1901 г. Трудът излиза в разширен вариант през 1924 г. под заглавието „Загадките на философията“, Събр. съч. 18.
- 36 *какво е казал ... естествоизпитателят дю Боа-Реймон*: виж Емил дю Боа-Реймон, „За границите на естествознанието“, Лайпциг, 1872 г., стр. 26.
- 38 *Евалд Херинг*, „За паметта като обща функция на организираната материя“, Виена, 1870 г.

Ернст Хекел приема възгледите на Херинг: виж Ернст Хекел, „За вълнообразното възникване на живи частици или перигенезисът на протоплазмата“, 1876 г., стр. 41.

- 44 *Кант казва:* виж „Критика на практическия разум“, Част II, Заключение.

И Кант се е опитал: виж Имануел Кант, „Обща история на природата и теория на небето“, 1755 г.

- 53 *при коня на г-н фон Остен:* В началото на века в Германия се вдига голям шум около един кон на име „Умния Ханс“, тъй като той можел да решава сложни задачи по умножение и деление, давайки правилния отговор, като почуква с копито. Вследствие на обучението на своя собственик, г-н фон Остен, конят изглеждал обучен да смята самостоятелно. С помощта на множество експертизи не са могли да бъдат установени никакви трикове или измами. Загадката е разрешена едва по-късно от емпирическите опити на Оскар Пфунгст: несъзнателните и непредумишлени телесни движения на тези, които поставят задачата (които са знаели решението!), са давали на свръхчувствителния към такива движения кон нужните знаци. Виж Оскар Пфунгст, „Конят на г-н фон Остен (Умния Ханс). Един принос към експерименталната животинска и човешка психология“ с увод от проф. д-р К. Щумпф, с една рисунка и петнадесет фигури, Лайпциг, 1907 г.

- 64 *Фидий*, ок. 500-423 г. пр. Хр., прочут атински скулптор.

Към въпросите и отговорите

От декември 1903 г. нататък Рудолф Щайнер започва да отговаря на въпроси от читателския кръг на издаваното от него списание „Луцифер“ (от 1904 г. „Луцифер-Гнозис“). Той представя тази рубрика със следните думи:

Със следното започваме да отговаряме на теософските въпроси, които ще ни бъдат зададени от читателската аудитория. Тук се дава изказ на колебания, съмнения, въпроси на съвестта и т. н. Молим, който

има молба в тази насока, да се обърне към издателя д-р Рудолф Щайнер, Берлин Запад, Моцшрасе 17.

В настоящото издание са поместени тези въпроси и отговори, които се отнасят до темата прераждане и карма. Тези и следващите отговори на въпроси се съдържат в том „Луцифер-Гнозис. Събрани статии 1903-1908“, Събр. съч. 34.

Към лекциите

Текстови данни: Свободно държаните лекции от Рудолф Щайнер са записани от различни негови приятели, които са били повече или по-малко добри в стенографирането. Трите Берлински лекции от този том са стенографирани от Валтер Вегелан, Берлин, а двете Щутгартски лекции – от Рудолф Хан, Райнах при Базел. Отпечатаният текст е въз основа на собствения им принос в пренасянето на текста в разчетен шрифт.

Трудовете на Рудолф Щайнер в рамките на Събраните съчинения в бележките са отбелязани с библиографичните им номера. Виж също и прегледа в края на тома.

69 *към забележките... които бяха прекъснати от нашето общо събрание... Докато разсъжденията, които направихме през есента:* Рудолф Щайнер се основава на последните си лекции в Берлинския клон на тема „Еволюцията от гледна точка на истинното“, 5 лекции в Берлин от 31-ви октомври до 5-ти декември 1911 г., Събр. съч. 132.

70 *в статията „Прераждане и карма, необходими представи за гледната точка на модерната естествена наука“:* в този том.

74 *Нийлс Хенрик Абел, 1802-1829, математик, известен с обосноваването на теорията за елипсовидните функции и с общата теория на алгебричните функции на интегралите.*

Познавам една такава личност: не е известно кого Рудолф Щайнер има предвид тук.

в следващата инкарнация навлиза във вътрешното изграждане на органите: виж Рудолф Щайнер, „Съответствия между микрокосмос и макрокосмос. Човекът – един йероглиф от всемира“, 16 лекции, Дорнах, от 9-ти април до 16 май 1920 г., Събр. съч. 201.

- 82 *последната вечер*: първата лекция от този том.
- 88 *Ото фон Бисмарк, 1815-1898, „Мисли и спомени“.*
- 89 *тук също вече споменах това*: в първата лекция (стр. 75/76) от този том.
- 89 *Докато във физическия свят това, което човек си представя чрез представите, всъщност може да бъде изразено само чрез физически материали, на което лесно може да не бъде обърнато внимание...: Това неясно място в текста изглежда по следния начин в записките на един друг присъствал: „След смъртта не си изграждаме представи по начина, по който си ги изграждаме тук, а там виждаме представите, там те са възприятия. Докато във физическия свят представите са по принуда свързани с външните впечатления и последните може лесно да не бъдат взети под внимание, след смъртта е другояче. След смъртта човек не може да вижда червено и синьо, както тук на физическия план, но вместо това той вижда представите, всичко, с което човек тук се запознава посредством представите и дори понятията.“*
- 91 *Фридрих Хебел, Събрани съчинения, издадени от Рихард Мария Вернер, Берлин 1901 г., раздел 2: Дневници, 1 том, стр. 392, № 1745: „След душевното странстване е възможно Платон, сега отново на ученическия чин, да си изяде пердаха, тъй като не разбира Платон“.*
- 91 *Какво носим в себе си като съдържание на нашия душевен живот?: виж Рудолф Щайнер, „Антропософия, психософия, пневматософия“, 12 лекции, Берлин 1909-1911, Събр. съч. 115.*

- 93 *Артур Шопенхауер, 1788-1860.*
- 97 *Примерът е от мен... който бе разказан също и на друго място: виж „Езотеричното християнство и духовното водачество на човечеството“, Събр. съч. 130.*
- 99 *Кристиян Розенкройц ...тази индивидуалност... за която ще имаме още случаи да говорим: Това става в Берлин в лекцията от 22-ри декември 1912 г. в Събр. съч. 141, „Животът между смъртта и новото раждане във връзка с космическите факти“.*
- 102 *разсъжденията, които направихме тук в последно време: става дума за първите две лекции от този том.*
- най-малкото в мислите си трябва строго да разграничим антропософския живот, антропософското движение от която и да било обществена организация: До 1923 г. Рудолф Щайнер постоянно е разделял движение от общество, от 1913 до 1923 г. самият той не е имал никакво по-специално положение от това на учител и съветник. При основаването на Общото антропософско общество като международно общество със седалище в Гьотеанума, Дорнах, той се опитва да свърже движение и общество, като лично поема първото председателство. Виж Рудолф Щайнер, „Коледното събрание за основаване на Общото антропософско общество“, Събр. съч. 260, и „Учредяване на Общото антропософско общество и на Свободното висше учебно заведение за духовна наука. Повторното построяване на Гьотеанума“, Събр. съч. 260 а.*
- 104 *че съществуват луциферически сили и същества: виж Рудолф Щайнер, „Въведение в тайната наука“, Събр. съч. 13.*
- 107 *мистици като Якоб Бьоме, 1574-1624, или (Имануел) Сведенборг, 1688-1772: виж например лекцията „Културни феномени“, Дорнах, 23 септември 1923 г., Събр. съч. 225.*

- 108 *„Възпитание на човешкия род“ на Лесинг:* Готхолд Ефраим Лесинг, 1729-1781, неговият труд излиза през 1780 г. Последните три от изложените сто параграфа гласят: „§98. Защо да не трябва да се връщам толкова често, щом съм пратен да придобия нови знания, нови умения? Нима се справям с толкова много наведнъж, че да не си заслужава трудът да се върна? / §99. Затова ли не? – Или защото забравям за това, че вече съм бил тук? И слава Богу, че забравям. Споменът за предишното ми положение само ще ми попречи да използвам пълноценно настоящето. И това, което трябва да забравя за настоящето, завинаги ли го забравям? / §100. Или защото толкова много време би било изгубено за мен? – Изгубено? – Но какво толкова бих изпуснал? Не е ли моя цялата вечност?“
- 108 *на публични лекции:* „Коперник и неговото време в светлината на духовната наука“, Берлин, 15-ти февруари 1912 г., в „История на човека в светлината на духовното изследване“, 16 лекции, от 19 октомври 1911 г. до 28 март 1912 г., Събр. съч. 61.
- 117 *Говорихме за мисията на гнева, за човешката съвест, за молитвата:* виж Рудолф Щайнер, „Метаморфози на душевния живот / Пътища на душевните изживявания“, Осемнадесет лекции, Берлин, 1901/10 г., Събр. съч. 58 и 59.
- Ако проследите една такава лекция като последната публична:* „Смъртта при човека, животното и растението“, лекция от 29-ти февруари 1912 г., в „История на човека в светлината на духовното изследване“, 16 лекции, 1911/12 г., Събр. съч. 61.
- 118 *практиката при теософите... Нашата противоположност...:* Рудолф Щайнер има предвид тогавашните прения с теософското общество. Срв. „История и предпоставки на антропософското движение в сравнение с тези на антропософското общество“, Събр. съч. 258.

- 127 *Хебел: срв. с бел. към стр. 91.*
- 133 *които сме научили например за начина, по който се развиват различните съставни части на човека по време на живота: Особено нагледно това е описано в статията „Възпитанието на детето от гледна точка на духовната наука“ (1907 г.), в рамките на Събрани съчинения в Събр. съч. 34 „Луцифер-Гнозис 1903-1908 г.“.*
- 137 *„Възпитанието на детето от гледна точка на духовната наука“: срв. с горната бележка.*
- 140 *може да се получи недоразумение, тъй като ...все още много хора, а също така и от нашите среди, бъркат антропософското движение с някаква външна организация: има се предвид разликата между „движение“ и „общество“ като организационен носител на движението. Срв. с бел. към стр. 102.*
- 141 *Якоб Бьомер: срв. с бел. към стр. 107.*
- 144 *че за това, което човек заработва, трябва да получава съответстващата за тази работа заплата: виж „Духовна наука и социален въпрос“, Три лекции, Берлин 1905/06 г., в „Луцифер-Гнозис 1903-1908 г.“ Събр. съч. 34.*
- 148 *Коперник... да посвети на папата своя труд: Николай Коперник, 1473-1543. Неговият съчинен по-рано труд „De revolutionibus orbium coelestium libri VI“, посветен на папа Павел III, е отпечатан в Нюрнберг едва през 1543 г. Първоначално предпазван благодарение посвещението на папата, все пак през 1615 г. трудът влиза в черния списък. При съкращенията от 1757 г. той не е бил изваден от него, а бива зачеркнат едва през 1822 г., след като Sacrum Officium обявява, че не е забранено издаването на трудове, които се занимават с движението на земята и състоянието на покой на слънцето.*

едва след опита с махалото на Фуко: Физикът Леон Фуко,

1819-1868, демонстрира в Парижкия Пантеон през 1851 г. въртенето на земята с помощта на свободно люлеещо се махало.

- 149 *че когато бях малко момче, учението за земното въртене:* виж „Моят жизнен път“, Събр. съч. 28.
- 150 *Земята... е просто прашилка във всемира, наравно с другите светове:* една сентенция, измислена от Хърбърт Спенсър, 1820-1903.
- 155 *често сме подчертавали това:* виж например „Откровенията на кармата“, лекцията в Хамбург от 28-ми май 1910 г., Събр. съч. 120.

БИБЛИОГРАФИЧНА СПРАВКА

(Събр. съч. = Рудолф Щайнер, Събрани съчинения)

За продължаване на търсенията и задълбочаване в материята на настоящия том се препоръчват следните издания на Рудолф Щайнер:

Писмени трудове

Теософия. Въведение в познанието за свръхсетивния свят и предназначението на човека (1904 г.) Събр. съч. 9

Как се постигат познания за висшите светове (1904 г.) Събр. съч. 10

Въведение в тайната наука (1920 г.) Събр. съч. 13

Път към себепознанието на човека (1912 г.) Събр. съч. 16

Прагът на духовния свят (1913 г.) Събр. съч. 17

Лекции

Произход и цел на човека. Основни понятия на духовната наука. Лекция III: Прераждане и карма. Двадесет и три лекции, Берлин, 29 септември 1904 г. – 8 юни 1905 г. Събр. съч. 53.

Световната загадка и антропософията. Лекция XII: Прераждане и карма. Двадесет и две лекции, Берлин, 5 октомври 1905 г. – 3 май 1906 г. Събр. съч. 54.

Дух и материя, живот и смърт. Седем лекции, Берлин, 15 февруари – 31 март 1917 г. Събр. съч. 66.

Пред портата на теософията. Четиринадесет лекции, Щутгарт, 22 август – 4 септември 1906 г., с два Отговора на въпроси. Събр. съч. 95.

Първоначални импулси на духовната наука. Двадесет и една лекции, Берлин, 29 януари 1906 г. – 12 юни 1907 г. Събр. съч. 96.

Теософия на розенкройцерите. Четиринадесет лекции, Мюнхен, 22 май – 6 юни 1907 г. Събр. съч. 99.

Развитие на човечеството и познанието за Христос. Евангелието на Йоан. Четиринадесет лекции, Касел, 16 – 29 юни 1907 г. и Осем лекции, Базел, 16 – 25 ноември 1907 г. Събр. съч. 100.

Евангелието на Йоан. Дванадесет лекции, Хамбург, 18 – 31 май 1908 г. Събр. съч. 103.

Духовно-научно човекознание. Деветнадесет лекции, Берлин, 19 октомври 1908 г. – 17 юни 1909 г. Събр. съч. 107.

Принципът на духовната икономика във връзка с въпросите за прераждането. Двадесет и три лекции, изнесени между 21 януари и 15 юни 1909 г. в различни градове. Събр. съч. 109.

Евангелието на Лука. Десет лекции, Базел, 15 – 26 септември 1909 г. Събр. съч. 114.

Христовият импулс и развитието на азовото съзнание. Седем лекции, Берлин, 25 октомври 1909 г. – 8 май 1910 г. Събр. съч. 116.

Окултна история. Езотерични разглеждания на кармичните зависимости на личности и събития от световната история. Шест лекции, Щутгарт, 27 декември 1910 г. – 1 януари 1911 г. Събр. съч. 126.

Мисията на новото духовно откровение. Шестнадесет лекции, изнесени между 5 януари и 26 декември 1911 г. в различни градове. Събр. съч. 127.

Еволюцията от гледна точка на истинното. Пет лекции, Берлин, 31 октомври – 5 декември 1911 г. Събр. съч. 132.

Животът между смъртта и новото раждане във връзка с космическите факти. Десет лекции, Берлин, 5 ноември 1912 г. – 1 април 1913 г. Събр. съч. 141.

Кармата на професията на човека с позоваване на живота на Гьоте. Десет лекции, Дорнах, 4 – 27 ноември 1916 г. Събр. съч. 172.

Истини за развитието на човека и човечеството. Карма на материализма. Седемнадесет лекции, Берлин, 29 май – 25 септември 1917 г. Събр. съч. 176.

Езотерични разглеждания на кармичните връзки. Седемдесет и седем лекции (в шест тома), изнесени между 28 януари и 28 септември 1924 г. в Дорнах и в различни градове. Събр. съч. 235-240.

РУДОЛФ ЩАЙНЕР – СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ

Преглед на неговото литературно и художествено дело

Първа част: Съчинения

I. Трудове

Естественонаучните съчинения на Гьоте, с въведение и коментар от Рудолф Щайнер, 5 тома (Събр. съч. 1 а-е), отделно издание на въведенията (Събр. съч. 1)

Гьоте: основни линии в теорията на познанието, съобразени с идеите на Шилер (Събр. съч. 2)

Истина и наука. Въведение към „Философия на свободата“ (Събр. съч. 3)

Философия на свободата. Основни принципи на съвременния светоглед (Събр. съч. 4)

Фридрих Ницше, борец срещу своето време (Събр. съч. 5)

Светогледът на Гьоте (Събр. съч. 6)

Мистиката в зората на духовния живот на новото време и нейното отношение към съвременния светоглед (Събр. съч. 7)

Християнството като мистичен факт и мистериите на древността (Събр. съч. 8)

Теософия. Въведение в свръхсетивното познание за света (Събр. съч. 9)

Как се постигат познания за висшите светове (Събр. съч. 10)

Из хрониките на Акаша (Събр. съч. 11)

Степени на висшето познание (Събр. съч. 12)

Въведение в тайната наука (Събр. съч. 13)

Четири мистерийни драми (Събр. съч. 14)

Духовното ръководство на човека и човечеството (Събр. съч. 15)

Път към себепознанието на човека (Събр. съч. 16)

Прагът на духовния свят (Събр. съч. 17)

Загадките на философията (Събр. съч. 18)

За загадките на човека (Събр. съч. 20)

За загадките на душата (Събр. съч. 21)

Откровението на Гьотевия дух в неговия „Фауст“ и в приказката „Змията и лилията“ (Събр. съч. 22)

Същност на социалния въпрос (Събр. съч. 23)

Статии за тричленното устройство на социалния организъм и за времевия период 1915-1921 г. (Събр. съч. 24)
Космология, религия и философия (Събр. съч. 25)
Ръководни антропософски принципи (Събр. съч. 26)
За разширение на лечебното изкуство според духовно-научните познания. От д-р Рудолф Щайнер и д-р Ита Вегман (Събр. съч. 27)
Моят жизнен път (Събр. съч. 28)

2. Събрани статии

Събрани статии за драматургията 1889-1900 г. (Събр. съч. 29)
Методически основи на антропософията. Събрани статии за философията, естествената наука, естетиката и душевната наука 1884-1901 г. (Събр. съч. 30)
Събрани статии за история на културата и съвременната история 1887-1901 г. (Събр. съч. 31)
Събрани статии за литературата 1886-1902 г. (Събр. съч. 32)
Биографии и биографични скици 1894-1905 г. (Събр. съч. 33)
Луцифер-гнозис. Основополагащи статии за антропософията и дописки от списанията „Луцифер“ и „Луцифер-гнозис“ 1903-1908 г. (Събр. съч. 34)
Философия и антропософия. Събрани статии 1904-1918 г. (Събр. съч. 35)
Идеята Гьотеанум през културната криза на съвременността. Събрани статии от седмичното списание „Гьотеанум“ 1921-1925 г. (Събр. съч. 36)

3. Публикации от архива

Писма – Сентенции – Сценични обработки – Скици на Мистерийните драми 1910-1913 г. – Антропософия. Един фрагмент от 1910 г. – Събрани скици и фрагменти – Из тетрадки и бележници. (Събр. съч. 38-47)

Втора част: Лекционни цикли

I. Публични лекции

Публични лекции в „Дома на архитекта“ в Берлин от 1903/04 г. до 1917/18 г. (Събр. съч. 51-67)

Публични лекции, лекционни цикли и курсове във висши учебни заведения на различни места в Европа 1906-1924 г. (Събр. съч. 68-84)

2. Лекции пред членове на Антропософското общество

Лекции и лекционни цикли с общо антропософско съдържание – Разглеждане на Евангелията – Христология – Духовно-научно човекознание – История на космоса и на човека – Духовните основи на социалния въпрос – Човекът в неговата връзка с космоса – Разглеждане на кармата. (Събр. съч. 91-244)

Лекции и съчинения за историята на Антропософското движение и Антропософското общество – Публикации за историята на Езотеричното училище и обучението в него. (Събр. съч. 251-270)

3. Лекции и курсове за отделни житейски области

Лекции за изкуството: Общо за изкуството – Евритмия – Художествено формиране на речта и драматично изкуство – Музика – Изобразително изкуство – История на изкуството. (Събр. съч. 271-292)

Лекции за възпитанието. (Събр. съч. 293-311)

Лекции за медицината. (Събр. съч. 312-319)

Лекции за естествената наука. (GA 320-327)

Лекции за социалния живот и тричленния социален организъм. (Събр. съч. 328-341)

Лекции пред работниците на Гьотеанума. (Събр. съч. 347-354)

Трета част: Художествени произведения

Репродукции и публикации от художествения архив

Възпроизведени според оригинала художествени и графични скици от Рудолф Щайнер от папки или отделни листове: Скици за рисунките в първия Гьотеанум – Учебни скици за художници – Програмни картини за евритмически представления – Евритмически форми – Скици за евритмически фигури – Рисунки на дъска от лекционната дейност и др.

Пълната свобода на човешкия дух е идеалът на неговото развитие. Не можем да питаме дали човекът е свободен или не. Философите, които поставят въпроса за свободата по този начин, не могат никога да достигнат до някаква ясна мисъл относно този проблем. Защото човекът в сегашното си състояние не е нито свободен, нито несвободен. Той се намира по пътя към свободата. Отчасти той е свободен, отчасти – не. Той е свободен в степента, в която е придобил познание, съзнание за световните взаимовръзки. Фактът, че нашата съдба, нашата карма ни се представя под формата на една безусловна необходимост, не е пречка за нашата свобода. Защото когато действаме, ние посрещаме съдбата си в степента на независимост, която сме си спечелили. Не е съдбата, която действа, а ние сме тези, които действат, съобразно законите на тази съдба.

Рудолф Щайнер

Аб
Издателско
Ателие